

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มีวรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์และอ้างอิง ดังนี้

1. มีเดียลิตเตอเรซี
2. ลักษณะนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย
3. แนวคิดในการกำหนดระดับความคิดเกี่ยวกับมีเดียลิตเตอเรซี

1. มีเดียลิตเตอเรซี (media literacy) เนื้อหาที่นำเสนอประกอบด้วยความเป็นมาและความหมายของมีเดียลิตเตอเรซี แนวคิดทฤษฎีมีเดียลิตเตอเรซี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดการสอน media education

1.1 ความเป็นมาของมีเดียลิตเตอเรซี

ผู้วิจัยใคร่ขอทำความเข้าใจในเรื่องของคำ media literacy ก่อนที่จะเข้าในส่วนของรายละเอียด เนื่องจากยังมีความแตกต่างในการใช้ กล่าวคือ ในสหรัฐอเมริกานิยมใช้คำว่า media literacy ในขณะที่ในออสเตรเลียและยุโรปนิยมใช้คำว่า media education (Considine, 1995) ในการอธิบายเรื่องเดียวกัน แต่ พันเจนเต (Pungente, 1985 อ้างถึงใน Sarmiento, 1995) กล่าวว่า media education คือ ที่รู้จักกันว่า media literacy (media education is known as media literacy) เป็นการให้การศึกษาสำหรับการสื่อสาร (education for communication) หรือการศึกษาการสื่อสาร (educommunication) และการเป็นผู้รู้เรื่องโสตทัศน (audio visual literacy) นอกจากนั้น ยังมีคำที่ใช้เพื่ออธิบายในความหมายเดียวกันอีก เช่น media awareness, media studies (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2538)

ดังนั้น ในการนำเสนอวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ จะทับศัพท์คำดังกล่าวตามต้นแบบที่อ้างถึง แต่จากการศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า media education เป็นการให้การศึกษาเรื่องสื่อ หรือเป็นกระบวนการเรียนการสอน แต่ media literacy คือสภาวะของความรู้ ความเข้าใจในสื่อ ผลผลิตสื่อ อิทธิพลและผลกระทบของสื่อ ความสามารถ

ในการวิเคราะห์สื่อ ผลผลิตสื่อ ความสามารถในการตอบโต้สื่อ ตลอดจนความสามารถในการผลิตและเผยแพร่สื่อเพื่อจุดมุ่งหมายเฉพาะ

ขั้นตอนแรกของ media literacy คือความตระหนัก (awareness) ว่าในแต่ละวันบุคคลได้รับข่าวสารจำนวนมากจากสื่อ ข่าวสารดังกล่าวสามารถมีผลกระทบต่อพฤติกรรมทัศนคติและค่านิยมของบุคคล (Silverblatt, 1995)

media education หรือการให้การศึกษาเรื่องสื่อเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และรวดเร็วของความเจริญของสื่อ ดังนั้น การจะอธิบายสภาวะของ media education ได้ ต้องเริ่มด้วยการศึกษาเกี่ยวกับสื่อและผลที่เกิดจากสื่อ media education เป็นผลโดยตรงจากการวิเคราะห์สื่อภาพยนตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยที่รู้จักกันดี คือ การศึกษาของกองทุน เพนน์ (Payne Fund studies) ซึ่งดำเนินการในช่วง ค.ศ. 1920 ในสหรัฐอเมริกา (Merten, 1994)

ในการศึกษาวิจัยนี้ เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale, 1935) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาภาพยนตร์ โดยแบ่งภาพยนตร์ออกเป็น 10 กลุ่ม คือ อาชญากรรม เพศ ความรัก ดลก ลึกลับ สงคราม เด็ก ประวัติศาสตร์ การเดินทาง และการโฆษณาชวนเชื่อ จากการวิเคราะห์ภาพยนตร์ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,500 เรื่อง ในช่วงปี ค.ศ. 1925, 1930, และ 1935 เดล พบว่าร้อยละ 75 ของภาพยนตร์ที่ศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับ อาชญากรรม เพศ และความรัก ซึ่งข้อค้นพบนี้สร้างความตื่นตัวให้สังคมอเมริกัน และเป็นแรงเสริมให้เกิดมรดกของความกลัว (legacy of fear) และเกิดคำวิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อภาพยนตร์ต่อเด็ก และยังเป็นผลให้ ปีเตอร์ส์ (Peters, 1933) เขียนหนังสือเรื่อง การชมภาพยนตร์มีผลต่อหลักศีลธรรมจรรยาอย่างไร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือเล่มแรกเกี่ยวกับ media education

40 ปีต่อมา ความกลัวลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอีกเมื่อสื่อโทรทัศน์กำเนิดขึ้นมาในโลก

หากนำแนวคิดแบบจำลองการสื่อสารมาอธิบายเรื่อง ความเป็นมาของ media education ที่เมอร์เติน (Merten) ระบุถึงจุดเริ่มของความสนใจ หรือมรดกของความกลัว (legacy of fear) ที่สังคมมีต่อสื่อภาพยนตร์มาจนถึงสื่อโทรทัศน์ว่า ความรู้สึกของสังคมต่อสื่อภาพยนตร์และสื่อโทรทัศน์ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความกลัวที่เป็นไปตามแบบจำลองคลาสสิกของการสื่อสาร คือ การกระตุ้นและตอบสนองของลาสเวลล์ (Lasswell) ซึ่งเมื่อนำมาอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสื่อทั้งสองชนิดข้างต้น อาจอธิบายได้ดังนี้

- สื่อชนิดใหม่กำลังนำเสนอเนื้อหาสาระที่

- คาดว่าจะก่อให้เกิดผลร้ายต่อเด็กและประชาชน ดังนั้น
- ความพยายามของฝ่ายการศึกษา และฝ่ายที่รับผิดชอบในเนื้อหาสาระ

ของสื่อ จึงเป็นเรื่องที่ต้องการเร่งด่วน

ในขณะที่บราวน์กล่าวว่า (Brown, 1991) media study เกิดจากการวิเคราะห์ วาทะ (speech) และละคร แล้วต่อมาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อภาพยนตร์ มาจนถึงวิทยุกระจายเสียง ในปี ค.ศ. 1940 และล่าสุดสื่อโทรทัศน์ บราวน์ระบุว่า media study คือ การวิเคราะห์สื่อทั้ง ลักษณะทางความงาม ปัจจัยทางเทคนิคของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สถาบัน (เช่น ความเป็นมา โครงสร้าง บทบาทหน้าที่) กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง และการเคลื่อนไหวระหว่างสื่อและบุคคล ตลอดจนสังคมที่เกี่ยวกับการเติบโตของมนุษยชาติและค่านิยมของสังคม หรือที่เรียกว่าการพัฒนาทางวัฒนธรรม

เมื่อพูดถึงสื่อในเรื่องเกี่ยวกับ media education, media literacy, media study มักจะหมายถึงสื่อมวลชนมากกว่าสื่อในความหมายทั่ว ๆ ไป ดังที่ บราวน์ (Brown, 1991) กล่าวถึงเหตุผลในการศึกษาเกี่ยวกับสื่อว่า สื่อมวลชนเป็นสิ่งที่แพร่หลายในสังคมยุคนี้ เมื่อหลายทศวรรษที่ผ่านมา สื่อสิ่งพิมพ์ และภาพยนตร์ (print and motion pictures) ได้ถูกสื่อวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ เข้ามาแทนที่ในความเด่นของรูปแบบการสื่อสาร ความบันเทิง และข้อมูลสู่สาธารณชน

บราวน์ (Brown) พูดถึงกระบวนการสื่อสารว่า แม้ว่าในยุคแรกจะเป็นลักษณะการสื่อสารทิศทางเดียว จากผู้ส่งผ่านสื่อไปยังผู้รับที่เป็นปัจเจกบุคคล กระบวนการสื่อสารนี้คงอยู่ได้ด้วยการมีความร่วมและเกี่ยวข้องกัน ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร จึงต้องรับผิดชอบร่วมกันสำหรับคำถามที่ว่า สื่อมวลชนถูกใช้อย่างไร หรือสื่อมวลชนมีโทษ (abused) อย่างไรต่อสังคม ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารมวลชน นอกจากผู้ส่งและผู้รับแล้ว ยังมีกลุ่มอื่นอีก เช่น องค์กรด้านสื่อ ผู้ผลิตสื่อ ผู้เขียนบท ผู้แสดง ผู้บริหารสถานี หรือหน่วยผลิต นักกฎหมาย นักวิจัย แต่การศึกษาเรื่องทักษะการชมอย่างพินิจพิเคราะห์ (Critical Viewing Skills) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในทักษะของ media education นั้น บราวน์ (Brown) ให้ความสนใจในครึ่งหลังของกระบวนการสื่อสาร คือ ด้านผู้รับ / ผู้ใช้สื่อมวลชน

การศึกษาเรื่องการสื่อสารมวลชนในบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือ media study ทำให้เกิดความตระหนักในผลของกระบวนการสื่อสารมวลชน ในลักษณะผลกระทบ และอิทธิพล ที่มีต่อบุคคลและสังคม จนเกิดความตื่นตัวในการให้การศึกษาเรื่องสื่อ หรือ media

education เพื่อให้บุคคลมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการรับ เลือก วิเคราะห์ ประเมิน แยกแยะ และตอบโต้ หรือแสดงความคิดเห็นต่อสื่อมวลชนได้อย่างมีเหตุมีผล การให้การศึกษาเรื่องสื่อ หรือ media education ดังกล่าวด้วยหวังผลให้บุคคลที่ผ่านการศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะเกี่ยวกับสื่อมวลชน ทั้งในฐานะเป็นผู้รับและผู้ตอบโต้ ซึ่ง บุญรักษ์ บุญฤชเขตมาลา ใช้คำว่า ความรู้เท่าทันสื่อมวลชน หรือ mass media literacy (สยามรัฐ, 2533)

มาสเตอร์แมน (Masterman, 1985 อ้างใน Brown, 1991) อธิบายถึงสาเหตุที่ media education สมควรเป็นเรื่องเร่งด่วนเป็นอันดับแรก ด้วยมุมมองของเขาและกลุ่มสังคมนักการเมืองที่เรียกว่ากลุ่ม neo - Marxist ดังนี้

- สังคมร่วมสมัยมีการบริโภคสื่อที่สูงมาก
- สื่อมีอิทธิพลและความสำคัญต่อความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของคน
- ความเติบโตของอุตสาหกรรมข่าวสารและการเผยแพร่กระจายของสื่อ
- การเพิ่มขึ้นของการแทรกซึมของสื่อสู่กระบวนการประชาธิปไตย
- ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการสื่อสารด้วยภาพและข่าวสารในทุกพื้นที่
- ความสำคัญของการให้การศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการใน

อนาคต

- การเติบโตที่รวดเร็วของแรงกดดันให้เกิดระบบข่าวสารเชิงพาณิชย์ ทั้งใน

ระดับชาติและระหว่างชาติ

ซาร์มีเอ็นโต (Sarmiento, 1995) ระบุในหัวข้อ Why Media Education สรุปได้ดังนี้

ปัจจุบัน สื่อเป็นแหล่งสำคัญของข้อมูลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงเป็นไป ทั้งในประเทศและโลก เป็นแหล่งของข้อมูลที่มามากมายของประเด็นและปัญหาต่าง ๆ สื่อมวลชนให้ความรู้เกี่ยวกับคน สถานที่ เหตุการณ์ สื่อมวลชนทำให้เกิดความทันสมัย ในแฟชั่น การกิน การดื่ม การเดินทาง สื่อมวลชนรายงานถึงกระแสของทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั้งการทำงาน การเมือง รัฐบาล ความสัมพันธ์ ความสำคัญของชายและหญิง การใช้เวลาว่างและการศึกษา

กล่าวได้ว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความเห็นที่มีต่อโลกของคนในปัจจุบัน โดยสื่อมวลชนเป็นตัวแทนหรือผู้ถ่ายทอดความเป็นจริง (media's representation of reality) แม้สื่อมวลชนจะมีได้ตั้งใจบิดเบือนความเป็นจริง แต่สื่อมวลชนก็เลือกที่จะเสนอความเป็นจริงที่บ่อยครั้งมีความลำเอียง (biased) และมีการสร้างหรืออ้างความเป็นแบบฉบับ (stereotyped)

ดังนั้น media education จึงมีความจำเป็นเพื่อ

- สร้างความสมดุลให้ช่องว่างของความเป็นจริงและสิ่งที่สื่อนำเสนอ ด้วยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในธรรมชาติของการสร้างสื่อ เพื่อให้สามารถประเมินสิ่งที่ได้เห็น และได้ยินจากสื่อได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ไม่ว่าจะเป็นข่าว ข้อมูลทั่วไป การโฆษณา และอื่น ๆ

- สร้างความเข้าใจที่ชัดเจนในสื่อมวลชน เพราะคนเรามักมีแนวโน้มที่จะเชื่อในสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยินจากสื่อมวลชน ว่าเป็นความเชื่อที่รับประกันได้ ดังนั้น ผู้รับสื่อจึงควรได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ ทักษะ และทักษะ ที่ทำให้สามารถตีความ วิเคราะห์และประเมินสื่อได้ตามสภาพที่เป็นจริง

- พัฒนาและฝึกฝนความสามารถผู้รับสื่อในการเลือกรับและวิจารณ์สื่อ ซึ่งปัจจุบันมีความก้าวหน้าและแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ด้วยวิทยาการของคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีอื่น ๆ

- ในปี ค.ศ. 1982 UNESCO จัดการประชุมนานาชาติเรื่องการใช้สื่อมวลชนในการศึกษาของประชาชน (International Symposium on Education of the Public in the Use of Mass Media) ที่ Grunwald ประเทศเยอรมนีตะวันตก ในการประชุมครั้งนั้น มีการนำเสนอเอกสารสำคัญเกี่ยวกับ media education และในช่วงทศวรรษเดียวกันได้มีการนำเสนอโครงการการศึกษาหลายโครงการเกี่ยวกับสื่อโทรทัศน์ โดยเฉพาะโครงการของประเทศออสเตรเลีย และสกอตแลนด์ ในช่วงท้ายทศวรรษ 1980 ความสนใจใน media literacy ได้กลับมาอีกครั้ง โดยกลุ่มสถาบันการศึกษาและองค์กรระดับชาติ มีการพูดถึงกิจกรรมของ media literacy และการหาวิธีที่จะวางแนวทางปฏิบัติเรื่องการพัฒนาทักษะการชมเพื่อวิจารณ์ (Brown, 1991)

กรีน (Green, 1993) กล่าวในเรื่อง The State of Media Education ว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา media education มีสถานภาพและความเข้มแข็งในหลายประเทศ ทั้งที่สองสามปีก่อนหน้านั้นไม่ได้มีการทำนายเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก่อน เอกสารจากการประชุมเรื่อง media education ที่ UNESCO สนับสนุนการจัดเมื่อปี ค.ศ. 1990 ที่ Toulouse ได้ให้ข้อมูลด้านการดำเนินการ media education ในหลายประเทศว่ายังคงเป็นการจัดและดำเนินการในระบบการศึกษา แต่การดำเนินการที่เป็นงานบุกเบิกดี ๆ โดยผู้สอน ในหลายระดับของระบบโรงเรียน ไม่ได้มีการบันทึกไว้ แต่ล่วงรู้ถึงกันด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล และยังคงไม่ค่อยมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ สิ่งที่พบในเอกสารดังกล่าว คือ การเติบโตอย่างรวดเร็วของความสนใจ และของนวัตกรรมการศึกษาในเนื้อหาของ media education

ในขณะที่มีสื่อมวลชนจำนวนมากแวดล้อมอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จึงเป็นการกระตุ้นให้เกิดการจัดอบรมเรื่องเกี่ยวกับสื่อในทุกระดับของระบบการศึกษา การอบรมดังกล่าวมักมีสาเหตุจากความกังวลในผลของสื่อที่มีต่อผู้รับ ซึ่งเกิดจากความตระหนักว่า สื่อทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสื่อเพื่อการอ่าน การฟัง การดู/การชม เป็นแหล่งของการสร้างรูปแบบความคิดมากกว่าพ่อแม่และครู ทำให้เกิดความกังวลว่าจะทำให้เกิดการเปิดรับต่อค่านิยม และสิ่งใหม่ ๆ ที่ถ่ายทอดผ่านเทคโนโลยี และเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อันอาจมีผลกระทบต่อวัฒนธรรม ประเพณีได้

ในยุคเริ่มแรกของการสอน media education จะให้ความสำคัญกับเนื้อหาของข่าว และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความตื่นกลัวต่อศีลธรรม การสอนก็มักเป็นแนวคิดด้านอุดมการณ์ โดยเฉพาะเรื่องบทบาทและความสำคัญของสื่อในฐานะที่เป็นผู้นำสังคม ต่อมาเนื้อหาการสอน media education ได้ครอบคลุมไปในส่วนของความบันเทิง ความพึงพอใจ และจากนั้นก็มีการนำความคิดทางการเมืองเข้าไป เช่น เรื่องสิทธิความเท่าเทียมของสตรี การต่อต้านการแบ่งเชื้อชาติ เป็นต้น

ปัจจุบันการสอน media education มีเรื่องการวิพากษ์หรือพินิจวิเคราะห์เกี่ยวกับความมีอำนาจเหนือของสื่อหรือการนำเสนอสารของสื่อเป็นเรื่องหลัก และเรื่องการผลิตสื่อเป็นเรื่องรองลงมา

1.2 ความหมายของมีเดียลิตเตอเรซี

ซาร์มีเอ็นโต (Sarmiento, 1995) ได้เสนอทัศนะในภาพรวมว่า media education หรือการให้การศึกษาเรื่องสื่อเป็นการพัฒนาหรือส่งเสริม media literacy (media education cultivates media literacy) โดยต้องพัฒนาควบคู่ไปกับทักษะในการอ่าน การเขียน การมองเห็น และการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ที่สื่อโหดทัศน์จุใจหรือเข้ามาในชีวิตประจำวันด้วย 3 ระบบสัญลักษณ์ คือ ถ้อยคำ (word) ภาพ (images) และเสียง (sound) บุคคลควรมีความรู้เรื่องระบบทั้งสามนี้ ดังนั้น การที่บุคคลจะเป็นผู้รู้เรื่องสื่อ หรือ media literate ได้ นั้น ต้องมีการพัฒนาเกี่ยวกับ

- ความสามารถในการอ่านหรือวิเคราะห์สื่อ เพื่อประเมินและจัดการกับข้อมูลจากแหล่งสื่อต่าง ๆ
- ความสามารถในการถ่ายทอดหรือแสดงออก ซึ่งข้อมูล ความคิด ความคิดเห็น อารมณ์ ด้วยรูปแบบต่าง ๆ

- ความเข้าใจว่าความเป็นจริงถูกสร้างอย่างไร และความเข้าใจในการตีความเนื้อความสื่อ
- การสะท้อนความรู้สึกชื่นชมในมรดกของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดความเข้าใจในสิ่งที่ได้รับจากสื่อมวลชน
- ความตระหนักรู้ในกระบวนการคิดและการเรียนรู้ ทั้งของสังคมตนเองและสังคมอื่น
- ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถในการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์

กล่าวได้ว่า เครื่องมือสำคัญในการทำให้บุคคลเป็นผู้รู้เรื่องสื่อ (media literate) คือ การคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ ดังที่ คอนซิดีน (Considine, 1995) ระบุว่า การพัฒนา media literacy หรือที่ในออสเตรเลียและยุโรปใช้คำว่า media education นั้น แสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวจากส่วนสำคัญเพียงความงาม ความพอใจ ไปเกี่ยวข้องมากขึ้นกับความคิด อำนาจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และวิธีที่ความรู้ถูกสร้าง เผยแพร่และถ่ายทอด โดยการผลิตหรือการนำมาเสนอของสื่อ (media representations) คอนซิดีนยังระบุว่า เป็นที่เข้าใจหรือเป็นการแสดงโดยนัยว่า media literacy สนับสนุนทักษะการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ และเขายังได้เพิ่มเติมในเรื่อง การสอนทักษะการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ของ media literacy ว่า ทำได้โดยการถาม หรือให้ผู้เรียนตรวจสอบสื่อในด้านเนื้อความ (texts) เนื้อหา (content) รูปแบบ (form) จุดกำเนิด (origin) ความเป็นเจ้าของ (ownership) อุดมการณ์ (ideology) และอำนาจชักจูง (influence) ดังนั้นกล่าวได้ว่า วิธีการของ media literacy คือ การทำให้เกิดการรวมกัน ของทักษะการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ สุนทรียศาสตร์ (aesthetics) การศึกษาคุณค่าในเนื้อหา (value message) และการศึกษาเกี่ยวกับการสอดแทรกสภาพสังคม การเมือง ในเนื้อความสื่อ (Duncan, 1994 อ้างถึงใน Considine, 1995)

ในขณะที่ซิลเวอร์แบลทท์ (Silverblatt, 1995) ระบุว่าเป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งของ media literacy คือ เพื่อทำให้บุคคลมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากการแพร่กระจายอิทธิพลของสื่อมวลชน และสามารถตัดสินใจในเรื่องราว หรือประเด็นที่สื่อนำเสนอ ซิลเวอร์แบลทท์ ได้อ้างถึง The National Telemedia Council ที่ระบุว่า media literacy คือ ความสามารถในการเลือก การเข้าใจ ในบริบทของเนื้อหา รูปแบบ ผลกระทบ อุดสาหกรรม และการผลิตของสื่อมวลชน จนสามารถตั้งคำถาม ประเมิน สร้างสรรค์และ / หรือผลิต รวมทั้งการตอบสนองต่อสื่อมวลชนด้วยความคิดที่รอบคอบ นอกจากนั้น ซิลเวอร์แบลทท์ ยังได้อ้างถึง National

Leadership Conference on Media Literacy เมื่อ ธันวาคม 1992 ที่ผู้เข้าร่วมประชุมได้ร่วมกันให้คำจำกัดความของ media literacy ว่า คือความสามารถของพลเมืองในการเข้าถึง (access) วิเคราะห์ (analyze) และผลิตข้อมูลข่าวสารสำหรับผลผลิตเฉพาะ

จากคำจำกัดความที่อ้างถึง ซิลเวอร์แบลท์ (Silverblatt) ได้สร้างความหมายให้ media literacy โดยระบุว่า media literacy คือ องค์ประกอบต่อไปนี้

- ความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อต่อบุคคลและสังคม เพราะสื่อแพร่ขยายอิทธิพลไปในทุกส่วนของสังคมในยุคปัจจุบัน การทำให้บุคคลและสังคมเป็นผู้รู้เรื่องสื่อ (media literate) จึงเป็นเรื่องจำเป็น เพราะ media literacy ก่อให้เกิดทักษะในการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ ซึ่งทำให้บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นอิสระและสามารถแสดงความคิดเห็นและตอบโต้ต่อข้อมูลหรือสิ่งที่สื่อนำเสนอได้

- ความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารมวลชน เพราะ media literacy คือ การมีความเข้าใจในการผลิต การถ่ายทอด และบริบทในการตีความ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการสื่อสารของสื่อ

- การพัฒนากลยุทธ์ในการวิเคราะห์และอภิปราย หรือถกเถียงเกี่ยวกับเนื้อหาสื่อ หรือการพัฒนากลยุทธ์ในการวิเคราะห์เนื้อหาสื่ออย่างเป็นระบบ อันทำให้เป็นผู้บริโภคที่มีความคิดที่กว้างไกล

- ความตระหนักว่า เนื้อหาสื่อ (media content) คือ เนื้อความ (text) ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมร่วมสมัยและตัวตนของเรา การนำเสนอของสื่อ ทำให้มองเห็นทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม แบบแผนความคิด และสิ่งอื่นที่หมายถึงวัฒนธรรม

- การเสริมสร้าง ให้เกิดการเพิ่มพูนของความสุข ความเข้าใจ และความพึงพอใจในเนื้อหาสื่อ

กล่าวได้ว่า media literacy เกี่ยวข้องกับการช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ในการวิเคราะห์ธรรมชาติของสื่อมวลชน เทคนิคที่สื่อมวลชนใช้ และผลกระทบที่เกิดจากเทคนิคนั้น ที่สำคัญ media literacy เป็นการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนเพิ่มพูนความเข้าใจ และมีความพึงพอใจที่จะรู้ว่าสื่อทำงานอย่างไร สื่อสร้างความหมายอย่างไร สื่อมีระบบการทำงานอย่างไร สื่อสร้างความเป็นจริงอย่างไร นอกจากนั้น media literacy ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถผลิตสื่อได้ด้วย (Pungente, Duncan and AML Executive อ้างถึงใน Ontario Department of Education Document, 1997)

เป้าหมายของ media literacy คือ การวิเคราะห์ (analyze) และการตัดสินใจอย่างพินิจพิเคราะห์ (critical judgement) เกี่ยวกับทุกรูปแบบของการสื่อสาร การแยกความคิดเห็น ออกจากความเป็นจริง การสำนึกอยู่เสมอ ในเรื่องของการโฆษณาชวนเชื่อ ความเป็นแบบฉบับ และการแสดงอคติ เพื่อให้มีการตัดสินใจที่สื่อเสนออย่างเที่ยงตรง (Institute of Media Education at the Harward Graduate School of Education, 1997) การเป็นผู้รับสื่อที่ไม่ยอมรับอิทธิพลสื่ออย่างดุขฎี ขณะเดียวกันก็ไม่ตัดสินว่าสื่อเป็นสิ่งอันตราย แต่เป็นผู้รับสื่ออย่างพินิจพิเคราะห์ ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ในสื่อและผลผลิตสื่อ media literacy ทำให้บุคคลเป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจและกระตือรือร้น (empower as active) เป็นผู้ใช้สื่อที่มีจุดยืนทางสังคม (socially - positional users) ที่สามารถเข้าใจในตนเองและสร้างความเข้าใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอได้ (Branston, 1992)

อย่างไรก็ดี media literacy ในระดับทฤษฎีแล้วยังเป็นปัญหา เพราะคุณค่าและประโยชน์ขึ้นอยู่กับว่าใครคือผู้ให้คำจำกัดความ (Buckingham, 1993) การวิจัยเกี่ยวกับ literacy ที่มีขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ระบุว่าต้องมีการให้คำจำกัดความที่กว้างออกไป โดยยอมรับว่าคงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะเกี่ยวข้องกับลักษณะความสัมพันธ์ และวิถีปฏิบัติของสังคม โดยธรรมชาติแล้ว literacy หรือ literacies เป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ คำจำกัดความหรือคำอธิบายของ literacy ในยุคสมัยนี้คงจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะหมายรวมถึงความเข้าใจและความสามารถ (competencies) ที่ถูกพัฒนาอย่างสัมพันธ์กับเทคโนโลยีของสื่อใหม่และเทคโนโลยีของสื่อเก่าเช่น การเขียน การพิมพ์ บัดคิงแฮม (Buckingham) เสนอว่า literacy เกิดขึ้น และมีการปฏิบัติ ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี สถาบัน เนื้อความ (texts) และผู้รับสื่อ อำนาจของสื่อเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง 4 องค์ประกอบ ที่กล่าวมานี้ ในอดีตอำนาจอยู่ที่สถาบันสื่อและสิ่งที่สื่อผลิต ผู้รับสื่อคือผู้ที่ยอมรับสิ่งที่สื่อเสนอ ดังนั้น สื่อจึงถูกมองว่าเป็นสาเหตุหลักของความรุนแรง ไม่มีศีลธรรม สร้างลัทธิบริโภคนิยมหรือสร้างทัศนคติของสังคมที่ไม่พึงปรารถนา แต่เมื่อไม่นานมานี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศตรงกันข้าม คือ ผู้รับสื่อเป็นผู้มีความเป็นอิสระในการใช้วิจารณญาณ และมีอำนาจในการสร้างความหมายด้วยความตั้งใจที่เป็นอิสระ มีงานวิจัยหลายชิ้นที่เน้นถึงวิธีการหลากหลายที่ผู้รับสื่อใช้ในการทำความเข้าใจสื่อ

อาจสรุปได้ว่า media literacy คือ สภาวะที่บุคคลเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ ในเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารมวลชน อันประกอบด้วย ผู้ผลิตสื่อ คือสถาบัน/องค์กรสื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตสื่อกับอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองในระบบ

สังคมที่มีผลต่อกระบวนการผลิตสื่อ เนื้อหา รูปแบบหรือเนื้อความสื่อ การถ่ายทอดหรือเผยแพร่ ตลอดจนการสนับสนุนเนื้อหาหรือผลผลิตสื่อ

กล่าวได้ว่า media literacy คือ ความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถของบุคคลในการวิเคราะห์ธรรมชาติของสื่อมวลชน เทคนิคที่สื่อมวลชนใช้ในการถ่ายทอดความจริงและเรื่องราวต่าง ๆ ความหมายของเนื้อความที่สื่อนำเสนอ media literacy จึงเป็นพัฒนาการทางความคิดและปัญญา ที่มีเป้าหมายสูงสุดคือ การสร้างผู้รับสื่อที่มีความรู้ ความเข้าใจในสื่อและผลผลิตสื่อ สามารถแยกความเห็นจากความเป็นจริง สามารถตัดสินใจที่สื่อนำเสนออย่างเที่ยงตรง เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจและกระตือรือร้น (empower as active) คือไม่ยอมรับอิทธิพลสื่ออย่างดุเชฎฐี และไม่ตัดสินใจว่าสื่อเป็นสิ่งอันตราย แต่เป็นผู้รับและใช้สื่อที่มีจุดยืนทางสังคม เข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม เข้าใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอ สามารถมีส่วนร่วม ตอบโต้หรือแสดงความคิดเห็นต่อสื่อด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมได้

1.3 แนวคิดทฤษฎีของมีเดียลิตเตอเรซี (theoretical framework of media literacy) ที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดของมาสเตอร์แมน และแนวคิดของผู้ชำนาญการด้าน media education

1.3.1 แนวคิดของมาสเตอร์แมน (Masterman, 1992)

Len Masterman ผู้มีส่วนร่วมสำคัญในพัฒนาการของ media education ในอังกฤษ ออสเตรเลีย และในทวีปยุโรป เคยเป็นที่ปรึกษาของ UNESCO และรับผิดชอบในการร่างคำประกาศของ UNESCO เกี่ยวกับ media education (UNESCO Declaration on Media Education) ได้อธิบายถึงแนวคิดทฤษฎีของ media education มีใจความหลักที่สำคัญ คือ

สื่อคือระบบสัญลักษณ์ (symbolic) หรือสัญญาณ (sign) ซึ่งต้องได้รับการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจกล่าวว่าโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียงโฆษณา และนิตยสาร เป็นสิ่งที่ผลิตขึ้นมา สื่อจึงเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างและการนำเสนอความเป็นจริง (reality) มากกว่าการถ่ายทอดหรือสะท้อนความเป็นจริงอย่างง่าย ๆ

การกล่าวว่าสื่อคือการสร้างและการผลิตทำให้มี 4 ประเด็นที่เกี่ยวข้องคือ แหล่งกำเนิดและข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการสร้างสื่อ, เทคนิคและรหัสที่สื่อใช้ เพื่อทำให้ผู้รับสื่อเชื่อว่าสิ่งที่สื่อนำมาเสนอเป็นความจริง, ลักษณะของความเป็นจริงที่สร้างขึ้นโดยสื่อ คุณค่าที่แฝงอยู่ในสิ่งที่สื่อนำมาเสนอ, วิธีการที่สิ่งที่ถูกสื่อสร้างขึ้นถูกอ่าน หรือถูกรับโดยผู้รับสื่อ

1.3.1.1 แหล่งกำเนิดและข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการสร้างสื่อ (the sources, origins and determinants of media constructions) ในเรื่องนี้มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องคือ

1) ความเป็นเจ้าของและการควบคุมสื่อ (media ownership and control) ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสื่อ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของสื่อ ตัวแปรทางเศรษฐกิจ สังคมที่เกี่ยวข้อง จรรยาบรรณสื่อ ความก้าวหน้าทางการจัดการที่ทำให้การควบคุมสื่อดำเนินการด้วยมืออาชีพ ซึ่งเป็นการแยกการควบคุมจากเจ้าของสื่อ ขณะเดียวกันในการพิจารณาเรื่องความเป็นเจ้าของ และการควบคุมสื่อก็ต้องสนใจในการที่กิจการสื่อได้เพิ่มความหลากหลายเข้าไป ในอุตสาหกรรมและกิจกรรมอื่น ๆ กล่าวคือ สื่อไม่ใช่ปรากฏการณ์เดี่ยวที่ปราศจากอคติหรืออารมณ์ ในการสังเกต สะท้อน รายงาน และเสนอความคิดเห็นต่อสังคม แต่สื่อเน้นการรวมและการร่วมมือกันอย่างกว้างขวางของอุตสาหกรรมการบริโภค และการบริการ ดังนั้น ควรพิจารณาสื่อโดยภาพรวม ซึ่งจะทำให้ได้แก่นสำคัญของความคิดที่ว่า สื่อช่วยเสริมความสำคัญของเศรษฐกิจ และบทบาทของแนวคิดในกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งทำให้ไม่แปลกใจเลยที่จะพบว่า คุณค่าและข้อสันนิษฐาน ของเนื้อหา หรือสิ่งที่สื่อนำเสนอจึงไม่แตกต่างมากนักจากสิ่งที่มีในระบบทุนนิยม

2) สถาบันสื่อ (media institutions) คือ เรื่องเกี่ยวกับสถาบันที่ผลิตสื่อ ความแตกต่างระหว่างสถาบันสื่อที่เป็นบริการสาธารณะ (public service) และสถาบันสื่อที่เป็นการค้า (commercial) ระดับหรือขอบเขตที่การแพร่กระจายเพื่อการค้า (commercial broadcasting) สามารถทำหรือดำเนินการเพื่อให้บริการแก่สาธารณะ การเพิ่มขึ้นของการลงทุนในกิจการข้อมูลข่าวสารที่ผลักดันให้การแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเข้าไปสู่เศรษฐศาสตร์การตลาด และการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่ส่งผลเชิงคุณภาพต่อขนาดของการแพร่กระจาย เพื่อให้บริการสาธารณะ (public service broadcasting)

3) รัฐและกฎหมาย (the state and the law) คือ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสื่อที่หมายรวมถึง กฎหมายที่ควบคุมโดยตรง รูปแบบอ้อมของกฎหมายในลักษณะการควบคุมตนเองของสื่อ (media self control) การควบคุมโดยตรงของรัฐในภาวะสงครามหรือภาวะวิกฤติ การควบคุมให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของสถาบันสื่อ

4) กฎระเบียบ ข้อบังคับ ที่ออกโดยสถาบันสื่อ (media self-regulation and control) ในประเด็นนี้หมายรวมถึง การควบคุมด้วยความสมัครใจ ของสถาบัน

สื่อ การควบคุมโดยกลไกทางสังคม การสร้างกฎ ระเบียบขึ้นเอง ของสถาบัน / องค์กรสื่อ เช่น สภาการหนังสือพิมพ์

5) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic determinants) คือ เรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจของรายการ เช่น การเพิ่มจำนวนของรายการวิทยุประเภทให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาในรายการ (phone - in programme) รายการเพลง รายการโทรทัศน์ประเภทเกมโชว์ รายการภาพยนตร์เก่าทางโทรทัศน์ รายการละครเก่าหรือผลิตซ้ำในเรื่องที่เคยเสนอ หรือได้รับความนิยมสูง ฯลฯ ล้วนเป็นการดำเนินการเพื่อลดต้นทุนการผลิต และลดความเสี่ยงด้านการขาดทุน รายการโทรทัศน์บางรายการ มีการนำเข้าสู่รายการ หรือผลิต title ของรายการอย่างหรูหรา เพื่อให้ดูเหมือนว่าเป็นรายการที่ลงทุนสูง แต่ตรงกันข้ามกับเนื้อหาในรายการหรือบางครั้งสิ่งที่นำเสนอใน title กลับไม่มีในรายการ เศรษฐกิจรายการมีผลกระทบต่อเนื้อหาของรายการ เช่น การออกแบบ การนำเสนอ เพื่อให้มีช่วงค้นโฆษณามากขึ้น

6) นักโฆษณา (advertisers) ผู้รับสื่อควรเข้าใจในโฆษณา และการนำเสนอของโฆษณาในสื่อสมัยปัจจุบัน เพราะทุกวันนี้บริษัทโฆษณายใช้เวลาส่วนใหญ่ ในการคิดหรือดำเนินการให้เกิดความสนใจ (advertorials) เช่น การนำเสนอเนื้อหาโฆษณาในรูปของข่าว การสร้างสรรคกิจกรรมเพื่อให้เป็นข่าว การสร้างเหตุการณ์เทียม (pseudo - events) เพื่อจับความสนใจจากสื่อ การสร้างความสัมพันธ์ที่สนับสนุนสนุนระหว่างการโฆษณากับเนื้อหาที่นำเสนอ

โฆษณามีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดโครงสร้างของหนังสือพิมพ์ที่เห็นชัดในปัจจุบัน คือ การที่หนังสือพิมพ์แบ่งโครงสร้างออกเป็นส่วนต่าง ๆ แล้วจัดสรรการโฆษณาให้เหมาะกับเนื้อหาแต่ละส่วน เป็นการทำให้ส่วนของเรื่องราว และการโฆษณารวมเข้าเป็นชุดเดียวกัน จนยากที่จะระบุว่ามันคือหนังสือพิมพ์ ดังที่ เจมส์ เคอร์แรน (James Curran) กล่าวว่า "เป็นวิธีของบรรณาธิการในการทำให้ผู้อ่านถูกจัดเป็นวัตถุที่เหมาะสมสำหรับการขายให้นักโฆษณา" (organises readers into market lots, packaged in suitable editorial material for sale to advertisers) โฆษณายังมีอิทธิพลต่อการกำหนดโครงสร้างโดยรวมของธุรกิจหนังสือพิมพ์ เช่น การที่หนังสือพิมพ์บางฉบับ แม้มีจำนวนผู้อ่านที่ใช้ได้ แต่มีโฆษณาลงพิมพ์น้อยต้องปิดตัวเอง เพราะนักโฆษณาสนใจนำเสนอสินค้าไปยังผู้อ่านที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสูง มากกว่าผู้อ่านที่มีรายได้น้อย

โฆษณามีบทบาทสำคัญในโทรทัศน์เพื่อการค้า ผู้ผลิตรายการมักให้ความสนใจต่อการวิเคราะห์และการเสนอแนะของนักโฆษณา เพราะรายการจะอยู่ได้หรือไม่ได้

ก็ด้วยจำนวนและมูลค่าการโฆษณาในรายการ โดยสินค้าหลักที่โฆษณาทางโทรทัศน์มักเป็นผลิตภัณฑ์อาหารและของใช้ในบ้าน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายคือคนหมู่มาก (mass) มากกว่ากลุ่มเฉพาะ (specialised)

การปะปนหรือรวมตัวกันของสื่อที่เน้นโฆษณากับไม่เน้นโฆษณาเกิดขึ้นได้ง่าย และเพิ่มความสำคัญมากขึ้น เช่น การที่นักเขียน ดาราภาพยนตร์ นักวิชาการ และนักดนตรี ไปร่วมรายการประเภทพูดคุย นิตยสาร เพื่อโฆษณาผลงาน รายการเพลงที่นอกจากจะมีการโฆษณาเพลงอย่างชัดเจนแล้ว ยังเสนอเนื้อหา/เรื่องราว เกี่ยวกับเพลงที่กำลังอยู่ในช่วงการเผยแพร่ (promotion) ผลิตภัณฑ์และธุรกิจบางอย่างที่ถูกห้ามโฆษณาทางโทรทัศน์ก็หาทางออกที่จะแสดงตัวทางสื่อโดยวิธีการอื่น เช่น เป็นผู้อุปถัมภ์ ให้กับกิจกรรมกีฬา กิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือกิจกรรมที่มีความเด่นดัง ในขณะที่ให้การสนับสนุนเพียงเล็กน้อยต่อกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อกลุ่มคนในชนบทหรือกลุ่มคนระดับล่าง

สื่อมักจะมีบริบทที่เห็นอกเห็นใจหรือสนับสนุน (sympathetic) ลัทธิบริโภคนิยมและการโฆษณา ไม่ว่าจะเป็นการขบนำเสนอเนื้อหาที่แสดงความหุรห่าฟุ่มเฟือยหรือการนำเสนอเรื่องราวที่ทำให้ผู้ชมชื่นชมหลงใหลในสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชีวิต หรือการใช้สินค้าบริโภคเป็นส่วนหนึ่งในรายการเกมโชว์

7) ผู้ชม ผู้ฟัง ผู้อ่าน (audiences) แม้จะมีการพูด การคิด หรือการแสดงออกถึงอิทธิพลของผู้รับสื่อในทฤษฎีความเป็นใหญ่ของผู้บริโภค (consumers sovereignty) ที่เสนอแนวคิดว่าลักษณะของหนังสือพิมพ์หรือสื่อสิ่งพิมพ์ถูกกำหนดโดยผู้อ่าน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การนำเสนอสิ่งใดให้ผู้รับสื่อเป็นไปตามความตั้งใจในการดำเนินการของนักโฆษณา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะโดยทั่วไปของหนังสือพิมพ์หรือสิ่งพิมพ์ นักโฆษณาจะสนใจผู้รับสื่อกลุ่มเล็กที่มีลักษณะสำคัญมากกว่าผู้รับสื่อกลุ่มใหญ่ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ แม้จะมีข้อเสนอว่าผู้รับสื่อสามารถแสดงอำนาจที่แท้จริงได้ โดยการเลือกรับเลือกซื้อสื่อ แต่ไม่มีกลไกใดที่จะให้แสดงซึ่งอำนาจนั้นอย่างมีอิทธิพล การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของสื่อก็เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินการ ในการใช้ภาษาและการกำหนดวิธีการสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด หรือเสนอในสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายสนใจ แต่สื่อมักคำนึงถึงความสำคัญของกลุ่มเป้าหมายต่อบริษัทโฆษณาหรือสถาบันสื่อ ดังนั้น อิทธิพลของผู้รับสื่อจึงเป็นเพียงแค่สิ่งแสดงความแตกต่าง (differential) และตัวกลาง (mediated) เท่านั้น และผู้รับสื่อจะไม่มีอิทธิพลน้อยหรือแทบจะไม่มีเลยสำหรับสื่อที่ยิ่งใหญ่บางชนิด

8) บุคลากรสื่อ (media personnel) เป็นธรรมเนียมยาวนานของ media education ที่จะให้ความสนใจในบทบาทที่เห็นชัดของบุคลากรในกระบวนการผลิตสื่อ โดยการทำความเข้าใจในการทำงานของบุคลากรสื่อที่ไม่ควรสนใจเฉพาะเรื่องโครงสร้างหรือวิธีการปฏิบัติงาน แต่ควรสนใจคุณสมบัติเชิงสร้างสรรค์ (creative qualities) ที่บุคคลเหล่านั้นมีในการทำงานด้วย มาสเตอร์แมน เสนอแนะให้ผู้ศึกษาเรื่องบุคลากรสื่อ สนใจเป็นพิเศษในความคิดของผู้ประพันธ์ ผู้กำหนดแนวคิดของการผลิต (authorship promotes)

9) แหล่งข้อมูล (sources) มาสเตอร์แมน ตั้งข้อสังเกตว่า ควรมีการศึกษาว่า เพราะเหตุใดสื่อจึงเลือกแหล่งข้อมูลหรือแหล่งข่าวนั้น ขณะเดียวกันก็ควรศึกษาด้วยว่า ทำไมจึงไม่สนใจในแหล่งข้อมูลอื่น เหตุที่สื่อยอมรับและไม่มีข้อสงสัยหรือโต้แย้งต่อแหล่งข้อมูลของทางราชการและสถาบัน เพราะการทำงานของทั้งสองฝ่ายเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันสื่อก็ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้แหล่งข้อมูลดังกล่าว และยังมีการประกันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับจากบุคคลที่เป็นตัวแทนขององค์กร จนบางครั้งสื่อเลือกที่จะเสนอข้อมูลจากภาครัฐ หรือสถาบัน แทนข้อมูลจากการรายงานของผู้สื่อข่าวของตัวเอง ดังนั้น ในการทำงานของสื่อจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่วาระการนำเสนอเรื่องราว (agenda) ได้ถูกกำหนดโดยแหล่งข้อมูล หรือมีการแฝงความคิด ค่านิยมของแหล่งข้อมูลในข้อมูลหรือผลผลิตที่สื่อเผยแพร่

1.3.1.2 เทคนิคและรหัสที่สื่อใช้เพื่อทำให้ผู้รับสื่อเชื่อว่า สิ่งที่สื่อนำมาเสนอเป็นความจริง นักวิชาชีพสื่อมวลชนมักกล่าวเสมอว่า เขาสะท้อนโลกที่เขาเห็นต่อมวลชน และยังอ้างด้วยว่าสิ่งที่เขานำเสนอนั้นเชื่อถือได้ โดยใช้แบบแผนของการเสนอสิ่งมาตาและสิ่งที่เป็นจริงโดยสื่อ คำกล่าวดังกล่าวค่อนข้างเป็นแนวคิดจากมุมมองที่เห็นว่า ผู้ชม ผู้ฟัง เป็นพวกที่ยินยอม และไม่วิพากษ์วิจารณ์ วิธีง่าย ๆ ในการสร้างพลังของผู้รับสื่อ คือ การตั้งคำถามว่า สื่อสร้างเนื้อหาหรือสิ่งที่สื่อนำเสนออย่างไร สื่อมีวิธีการจัดการในการผลิตอย่างไร สื่อมีการผลิตอย่างไร สื่อได้รับผลอะไร นั่นคือ การทำความเข้าใจสื่ออย่างพินิจพิเคราะห์ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการย้อนรอย กระบวนการผลิตสื่อ เพื่อรู้ถึงการเลือก ตัดต่อ การตกแต่ง การสร้างความต่อเนื่อง นั่นคือการวิเคราะห์หรือการคลี่อกให้เห็น (deconstruction) ช่างในเนื้อหาสื่อโดยการเปิดเข้าไปดูเทคนิคและทักษะการสร้างสรรค์ และใช้ถ้อยคำ (rhetoric) ซึ่งเป็นวิธีการสร้างความหมายของสื่อ การรู้เทคนิคในการสร้างสรรค์และการใช้ถ้อยคำของสื่อจะทำให้ผู้เรียนทุกวัยมีความตระหนักในการพินิจพิเคราะห์ว่าสื่อสร้างความหมายอย่างไร และถือเป็นพื้นฐานสำคัญของ media literacy เทคนิควิธีการของสื่อที่ควรรู้ คือ

1) การเลือก (selection) เนื้อหาสื่อเป็นผลผลิตของการเลือกที่หลากหลาย ซึ่งดำเนินการอย่างเป็นธรรมชาติ จนบางครั้งยากที่จะสังเกตได้ การเลือกเป็นแนวคิดที่เป็นหัวใจ ของ media education เพราะการเข้าใจอย่างลึกซึ้งในพฤติกรรม การเลือกของสื่อ ก็คือ การประเมินสื่อ นั่นเอง

2) เทคนิคหรือศิลป์ในการสื่อความหมายด้วยภาพ (the rhetoric of the image) สำหรับสื่อสิ่งที่มีผลกระทบในการสร้างความแท้จริงเฉพาะประเด็น หรือความคิดเห็นใด คือ การยืนยันหรือการสร้าง ความเชื่อ (anchoring) ในความหมายที่ต้องการ (จากหลาย ความหมายที่เป็นอยู่) ด้วยวิธีการเช่น การใช้คำอธิบายหรือข้อสังเกต (caption or commentary) การยืนยันอาจไม่ใช้วิธีการทางภาษาก็ได้ เช่น ใส่ภาพนั้นในชุดของภาพอื่น การสร้างชุดทางภาพ (seriality of the images) ช่วยทำให้ขอบเขตความเป็นไปได้ในการตีความ ภาพของแต่ละบุคคลแคบลง มาสเตอร์แมน สรุปในเรื่องของการสื่อความหมายด้วยภาพว่า ระดับที่สำคัญที่สุด คือ การวิเคราะห์ภาพที่เกิดจากการตัดต่อ ด้วยวิธีการขยาย เลือกลง อักษรวาง ตัดมาบางส่วน (crop) ปิดเบือนและวางตำแหน่งภาพ เพื่อให้เกิดการตีความหมายตามที่ต้องการ

3) เนื้อหาของรูป / ภาพ ถ้อยคำ / ภาษา (image and text) ทักษะการวิเคราะห์ที่สำคัญ ซึ่งจำต้องมีในทุก media literacy programme คือ การคงความรู้ ความเข้าใจในสื่อด้วยความสามารถในการดึง หรือแยก (shred) ภาพจากคำบรรยายหรือข้อสังเกต นั่นคือ การหาความหมายที่สมบูรณ์ซึ่งแฝงหรือแสดงนัยในภาพทัศน (visual images) แม้ว่าจะมีความพยายามดึงไปสู่ความหมายที่ต้องการด้วยการให้คำบรรยายหรือข้อสังเกตก็ตาม

นอกจากการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาเชิงภาพ และ เนื้อหาเชิงภาษาแล้ว ควรให้ความสนใจกับเสียงซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ถูกเลือก และนำมาใช้ เหมือนกับภาพ ในบางครั้งเสียงมีความสำคัญในการแสดงความจริงมากกว่าภาพเสียอีก เสียงมีการตัดต่อ จัดการ และนำไปใช้เพื่อจัดลำดับใหม่ และปิดเบือน ความจริงอย่างง่าย ๆ เหมือนกับการดำเนินการในภาพยนตร์และวิดีโอ ไมโครโฟนก็เหมือนกับกล้องที่ถูกกำหนดได้ตามความต้องการ ทั้งทางกายภาพ และแนวความคิด เสียงก็เหมือนกับภาพ คือ เป็นงานทางความคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหาต่อไปนี้อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ คือ พลัง (power) การควบคุม (control) ความถูกต้องตามกฎหมาย (legitimation) และอำนาจรับผิดชอบ (authority)

ลักษณะเช่นนี้เห็นได้ในรายการของสื่อที่ให้สาธารณชน เข้าไปมีส่วนร่วม จะมีการควบคุมอย่างเข้มงวดด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ให้ข้อมูลแสดงและพูดตามบท หรือไม่ให้อำนาจในการตรวจสอบในสื่อ เช่นวิทยุกระจายเสียง สำหรับรายการที่ให้สาธารณชนมีส่วน

ร่วมก็มีวิธีการควบคุม ป้องกัน หลายอย่าง เช่น การกรองตนเอง ของผู้ฟัง (เพราะโทรศัพท์ยังเป็นสิ่งฟุ่มเฟือยสำหรับชนชั้นแรงงาน) ขณะที่สถานีวิทยุก็มีวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการกรองเสียงผู้โทรศัพท์เข้ามาในรายการที่ดูไม่มีเหตุผล ที่แฉควบคุมระบบไฟฟ้าและยังมีวิธีการจัดการและควบคุมสาธารณชนทั่วไปในกระบวนการทำงานในห้องสตูดิโออีก

4) ผลการใช้กล้อง สื่อนำเสนอภาพเหตุการณ์ที่อยู่หน้ากล้อง กล้องก็เหมือนไมโครโฟนที่สามารถก่อผลได้มากมาย เช่น ทำให้ได้สิ่งที่ไม่เป็นจริง ไม่เป็นธรรมชาติ รวมทั้งมีการตัดต่อเพื่อให้ได้ภาพตามต้องการ จนกล่าวได้ว่ากล้องโทรทัศน์ไม่ได้เสนอความจริงแท้ (not really truthful at all)

สำหรับหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปจะรายงานตามที่มีผู้บอกเล่า เพราะการทำข่าวเจาะ (investigative) นักหนังสือพิมพ์ต้องพรางตัวจากอาชีพเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นงานที่ยาก สิ้นเปลืองเงินทุนและเวลา ดังนั้น นักหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จึงไม่ใช้วิธีการนี้ แต่หาข่าวที่ง่ายในการได้มา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข่าวสำเร็จรูปสำหรับสื่อ ความสำคัญของกล้องและสื่อทำให้เกิดการใช้สื่อเพื่อรณรงค์ทางการค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ธุรกิจขบอุปถัมภ์รายการกีฬาซึ่งสื่อถ่ายทอด และละเลยการให้ความอุปถัมภ์กิจกรรมที่ไม่มีสื่อเกี่ยวข้อง มาสเตอร์แมนสรุปว่า สื่อทำงานหนักเพื่อทำให้เราเชื่อว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอเป็นเรื่องจริง และยังปิดบัง ความพยายามในการสร้างความหมาย และผลที่จะได้รับจากสถานการณ์ที่นำเสนอด้วย การวิเคราะห์โครงสร้างสื่อจึงมุ่งสนใจในองค์ประกอบของกระบวนการนำเสนอ ซึ่งก็คือ ศิลปะในการพูด / การเขียน เพื่อจูงใจของสื่อ

5) การสร้าง หรือการจัดทำขึ้น (set - ups) ไม่ใช่เรื่องที่เกิดในการที่ผู้กำกับภาพยนตร์และโทรทัศน์จะสร้างเหตุการณ์ขึ้นใหม่ และจัดทำสภาพการณ์ขึ้นเป็นพิเศษสำหรับกล้อง ซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ถ้าต้องมีการผลิตรายการ / สื่อ ที่ต้องการภาพและเสียงที่มีคุณภาพ โดยมีความตั้งใจที่จะทำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เข้าใจง่ายขึ้น มากกว่าการให้สิ่งที่ผิด หรือหลอกลวง ปัญหาสำคัญในเรื่องนี้ คือ หน่วยงานด้านสื่อไม่ค่อยอยากบอกเรื่องการผลิตรายการ มาสเตอร์แมนเชื่อว่ามีคนเป็นจำนวนน้อยที่รู้เรื่องเกี่ยวกับการผลิตรายการโทรทัศน์ และการสร้างภาพยนตร์ ยิ่งไปกว่านั้นคนส่วนใหญ่มักเชื่อในเรื่องที่สื่อนำเสนอ ดังนั้น ผู้ผลิตรายการควรมีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อผู้รับสื่อซึ่งไม่มีโอกาสรับรู้มายาและตำนานของแนวคิดเกี่ยวกับสื่อ media education จึงควรมีส่วนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับบุคลากรการผลิตสื่อเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจในกลไกการผลิตภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์

6) การติดต่อภาพและเสียง ในขณะที่การสร้างขึ้น ของการผลิตสื่อ เป็นสิ่งที่รับรู้และเข้าใจได้ แต่การติดต่อยังคงเป็นเรื่องของกระบวนการสร้างสรรค์เหตุการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในการผลิตของภาพยนตร์ โทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียง ดังนั้น media education จึงจำเป็นต้องให้ความรู้และทักษะในการวิเคราะห์อย่างพินิจพิเคราะห์ ในเรื่องการติดต่อของสื่อ เพราะการติดต่อ คือ

- การสร้างความหมายใหม่ ความหมายที่ปรากฏในภาพยนตร์ หรือ รายการวิทยุจึงไม่ใช่เหตุการณ์ต้นแบบ ที่นำมาเสนอใหม่ แต่เป็นผลผลิตของสื่อมากกว่า
- การสร้างความไม่จริงของมิติแห่งเวลา ความต่อเนื่องของเหตุการณ์ ในสื่อ มักเป็นการปรุงแต่งหรือสร้างขึ้น เพื่อย่นย่อเวลา
- การติดต่อไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระบวนการของการคัดเลือก การ ละเลย และการย่นย่อ ของวัตถุรายการต่าง ๆ
- การติดต่อมักดำเนินการตามคำบรรยาย (narrative) แก่น หรือแนว เรื่อง (thematic) หรือตรรกของสุนทรียศาสตร์ (aesthetic logic) ซึ่งก็เป็นการสร้างสรรค์ของผู้ สร้าง หรือผลิตมากกว่าคุณลักษณะที่แท้จริงของเหตุการณ์ดั้งเดิม

7) การกำหนดกรอบการตีความ (interpretative framework) แม้ว่า สื่อจะมีกระบวนการสร้างความเป็นจริงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว สื่อ ยังไม่ยอมให้ผู้รับสื่อตัดสินสิ่งที่สื่อเสนอด้วยตนเอง แต่ผู้รับสื่อมักถูกทำให้ตีความตามตีความที่ผู้ผลิตสื่อ ต้องการด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งหนึ่งในวิธีการที่ได้ผลคือ การตั้งข้อสังเกต บรรยาย วิจารณ์ หรือ อธิบายภาพ (caption) หรือไม่ก็ใช้วิธีที่ทำให้สาธารณชนได้ล่วงรู้เกี่ยวกับสื่อ/รายการ วิธีการที่ สำคัญวิธีการหนึ่ง คือ การนำเสนอเรื่องราว อย่างมีความหมาย โดยผู้นำเสนอรายการ หรือคนที่ ได้รับอนุญาตให้พูดกับกล้องได้ ซึ่งจะมีวิธีการในการควบคุมส่วนประกอบของรายการทั้งการ เชื่อมโยง การกำหนดกรอบ การวิจารณ์หรือตั้งข้อสังเกต ผนวกกับการใช้เทคนิค การสร้างความ สัมพันธ์ ความคุ้นเคยกับผู้รับสื่อ ทำให้การชักนำให้ผู้รับสื่ออ่านหรือตีความตามที่ต้องการเป็นไปได้ ง่าย

8) การใส่รหัสภาพหรือสิ่งที่รับรู้ด้วยสายตา (visual coding) โดยตัว ไปคนที่ได้รับอนุญาตให้พูดกับกล้อง (โทรทัศน์) โดยตรงมักเป็นบุคลากรรายการ เช่น ผู้ประกาศ ผู้อ่านข่าว ผู้รายงานการพยากรณ์อากาศ แต่ก็มีคนบางกลุ่มที่แม้ไม่ใช่บุคลากรรายการก็ทำได้เช่นกัน เพราะความเป็นสถาบัน หรือความมีอำนาจทางการเมือง สำหรับการออกอากาศของบุคคล

ทั่วไปนอกเหนือจากกลุ่มดังกล่าว จะเป็นการพูดกับผู้สัมภาษณ์ ไม่ได้พูดกับกล้องโดยตรงอาจมีข้อยกเว้นบ้างสำหรับตัวตลก

จากที่กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า การได้เสนอภาพเต็มหน้าจอโทรทัศน์ คือ การแสดงถึงพลังอำนาจ และอำนาจรับผิดชอบ

9) การบรรยายหรือการเล่าเรื่อง (narrative) การพิจารณาเกี่ยวกับเนื้อความสื่อในส่วนของ การเล่าเรื่อง เพื่อ

- ทำความคุ้นเคยกับกลยุทธ์การเล่าเรื่อง ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจชนิดต่าง ๆ ของสื่อและเนื้อความใหม่ ๆ ของสื่อ

- ความแตกต่างระหว่างรูปแบบสื่อแสดงให้เห็นชัด ในโครงสร้างที่แตกต่างของการเล่าเรื่อง

- สิ่งที่สำคัญที่สุดในการศึกษาเรื่องเล่าเรื่อง คือ การสังเกตว่าในการนำเสนอที่ตอบคำถามต่อไปนี้ได้อย่างไร ใครเป็นคนเล่าเรื่อง ใช้เทคนิคอะไรในการเล่า มีคุณค่าอะไรแฝงในเรื่องหรือการเล่า เรื่องที่เล่านี้ต้องการให้ไปถึงใคร

การศึกษาการเล่าเรื่องไม่จำกัดเฉพาะเรื่องที่แต่งขึ้น (fictional genres) เท่านั้น แต่ใช้ได้กับเรื่องของความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นข่าว เหตุการณ์ปัจจุบัน สารคดี และกีฬา ก็ล้วนเป็นการแจ้ง หรือให้ความบันเทิง โดยการเล่าเรื่อง และโดยการสร้างพระเอก ผู้ร้าย ความขัดแย้ง การเล่าย้อน และความคลี่คลายหรือชัดเจน

กล่าวได้ว่าไม่ว่ารายการข่าว สารคดี กีฬา ก็ล้วนเป็นการเสนออย่างละคร จนบ่อยครั้งการนำเสนอหลงไปจากจุดสำคัญของรายการ เช่น รายการกีฬาที่ให้ความสนใจ หรือนำเสนอ ในเรื่องราวเกี่ยวกับนักกีฬามากกว่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับการเล่นหรือการแข่งขันกีฬา เป็นต้น

สำหรับหนังสือพิมพ์ก็ใช้เทคนิคเดียวกับรายการประเภทละคร คือ พยายามดึงองค์ประกอบของเรื่องหรือข่าวขึ้นมาให้น่าสนใจ ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการนำเสนอแบบเน้นสาระ (hard) และแบบชวนอ่าน (soft) ทั้งนี้ด้วยการมองผู้อ่านเป็นตลาด แล้วหาวิธีการนำเสนอให้เหมาะกับตลาด

อาจวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่องของข่าวออกเป็น 2 ระดับ คือ

- ระดับแรก เป็นการพิจารณาข่าวในลักษณะของการตีหรือการทำให้เด่น (striking) การทำให้เป็นละคร การตั้งคำถาม หรือเปิดเรื่องด้วยปริศนา โดยทำให้ความสงบหรือความสมดุลเกิดวุ่นวาย หรือถูกทำลาย การพัฒนาเรื่องหรือการสร้างความต่อเนื่องและการ

คลี่คลายหรือสร้างความชัดเจน หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับก็มีเทคนิคการเล่าเรื่องต่างกัน โดยแต่ละฉบับพยายามสร้างสูตรการเล่าเรื่องของตนเอง

- ระดับที่สอง เป็นการมองภาพรวม (macro - level) ของโครงสร้างของหนังสือพิมพ์หรือการเสนอข่าว เช่น การจัดวางประเภทและน้ำหนักข่าวในแต่ละหน้า การจัดประเภทหน้า การใช้เทคนิคเพื่อกระตุ้นและรักษาความสนใจ โดยสรุป การที่หนังสือพิมพ์แบ่งหน้าออกเป็น ธุรกิจ เวลาร่าง ศิลปะ กีฬา ฯลฯ ไม่ใช่เพราะว่านั่นคือวิธีการเข้าใจโลกที่ดีที่สุด แต่เป็นการแบ่งส่วนผู้อ่านโดยความสนใจเพื่อทำให้ขายโฆษณาได้ง่าย

1.3.1.3 ลักษณะของความเป็นจริงที่สร้างขึ้นโดยสื่อ คุณค่าที่แฝงอยู่ในสิ่งที่สื่อนำเสนอ สารสำคัญของข้อนี้คือ เรื่องเกี่ยวกับความคิด

มาสเตอร์แมนระบุว่า การวิเคราะห์ความคิด (ideological analysis) มักให้ความสนใจในเรื่อง การนำมาเสนอของสื่อ (representation) ด้วยการไม่ยอมรับความเป็นธรรมชาติของสิ่งที่สื่อเสนอ การไม่ยอมรับความเป็นกลางในการเสนอความคิดเห็นของสื่อ แต่จะกระตุ้นให้ผู้รับสื่ออ่านหรือวิเคราะห์เนื้อความสื่อโดยความรู้สึกที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม (oppositional) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การให้ media education เป็นการสร้างกระแสต้านของสาธารณชน เพื่อป้องกันการเผยแพร่ความคิดในเชิงครอบงำ จึงกล่าวได้ว่า media education มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นประชาธิปไตยของสังคม

ส่วนความคิดเชิงอุดมการณ์ (ideological) เป็นความคิดที่เกี่ยวข้องกับ media education ในระดับของการวิเคราะห์เนื้อความสื่อ ในทุกลักษณะ คือ ทั้งการผลิต การเผยแพร่ การแลกเปลี่ยนและการบริโภค การสร้างความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างความคิด (ideas) และสิ่งที่ไม่ใช่ความคิด (non - ideas) เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของ media education เช่น ในการให้ผู้เรียนรุ่นเยาว์ที่ยังไม่รู้เรื่อง media education เริ่มเรียนรู้ด้วยการวิเคราะห์วัฒนธรรม ค่านิยม ทักษะคติที่แฝงอยู่ในสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ทรงผม การแต่งกาย เพราะการสอนเรื่อง media education โดยเฉพาะสำหรับเด็กระดับประถมศึกษา นั้น คงเป็นไปได้ที่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับค่านิยมในเรื่องราว หรือภาพ นั่นคือ media education สนับสนุนการวิเคราะห์ความคิดในเนื้อความสื่อ แต่บางครั้ง สิ่งที่อยู่ภายในเนื้อความสื่อนั้นเป็นความเชื่อที่ติดต่อเชื่อมโยงเป็นชุดของความเชื่อ ซึ่งทำให้การวิเคราะห์ความคิดนั้นยากขึ้น มาสเตอร์แมน เสนอแนะวิธีการขั้นต้นโดยการให้ผู้เรียนพิจารณาเนื้อหาสื่ออย่างละเอียดรอบคอบด้วยการดูความหมายตรง (denotative) และความหมายโดยนัย (connotative) ในเนื้อหาสื่อก่อนที่จะเข้าไปสู่ระดับการวิเคราะห์โครงสร้างทางความคิดในเนื้อความสื่อ

การวิเคราะห์เนื้อความสื่อโดยดูความหมายตรงที่อยู่ในเนื้อความ เป็นสิ่งจำเป็น เพราะคือการใช้ธรรมชาติของเนื้อความสื่อ อันจะตามมาด้วยความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติของข้อมูลที เนื้อความสื่อสื่อสารมา ความหมายตรงที่อยู่ในเนื้อความสื่อเป็นความหมายในระดับที่ตรงไปตรงมา (innocent level of meaning) ซึ่งเข้าใจได้รวดเร็ว

ธรรมเนียมปฏิบัติของการศึกษาวรรณกรรมนั้น สนใจในความหมายโดยนัย ก็เพื่อให้ผู้เรียนรู้วิธีการ ในการสร้างความไพเราะคล่องจองของภาษาที่สร้างความซับซ้อนในความหมายและโครงสร้าง แต่ใน media education จะสนใจความหมายแฝงหรือโดยนัยในแง่ของความคิดที่เกี่ยวข้องมากกว่าความงดงามของภาษา ดังนั้น การวิเคราะห์ความหมายโดยนัยคือ การกระทำเพื่อให้รู้ถึงชุดของค่านิยมและความเชื่อ (sets of values and beliefs) ที่อยู่ภายใต้เนื้อความสื่อ หรืออยู่ในส่วนที่เป็นความหมายโดยนัยของเนื้อความสื่อ ไม่ว่าจะเป็น วัสดุในรายการ การให้แสง ระดับเสียง ของผู้ถาม / พิธีกร การเลือกมุกกล้อ ฯลฯ

ส่วนในเรื่อง ความคิด และวาทะกรรม (Ideology and discourse) นั้น สิ่งแรกที่ต้องทำความเข้าใจคือ ตามแนวคิดดั้งเดิม (traditional conceptions) นั้น ทฤษฎีวาทะกรรมหรือทฤษฎีเกี่ยวกับการพูดการเขียนเป็นเรื่องของภาษา และภาษาคือส่วนหนึ่งของระบบสังคม คือ เป็นความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคคลต่าง ๆ (inter - individual intelligibility) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความหมายเป็นสิ่งซึ่งสร้างขึ้นโดยสังคม และเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับระบบของการแสดงให้รู้ (signifying system) ที่สังคมสร้างขึ้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า สังคมสร้างภาษา แต่ภาษาเกี่ยวข้องกับเรื่องของอำนาจ ไม่ว่าจะในสังคมใด ผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคมคือผู้ให้ค่านิยมที่ยอมรับกัน

ระบบภาษามีความสำคัญต่อ ความคิด ความรู้สึก ของบุคคล ดังที่มีผู้กล่าวว่า ความหมายไม่ใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ การแปลหรือตีความโลกของบุคคลเกิดจากบทบาทหน้าที่ของภาษาที่แต่ละคนมีวิธีการจัดและดำเนินการ ซึ่งไม่มีอะไรมาเปลี่ยนแปลงได้ ความเป็นจริง ไม่ได้สะท้อนให้เห็นโดยภาษา แต่ความเป็นจริงถูกสร้างขึ้นโดยภาษา media education ในส่วนที่เกี่ยวกับ วาทะกรรม หรือการพูด การเขียน จึงให้ความสำคัญ หรือเน้นที่การใช้ภาษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองต่อความสนใจเฉพาะ หรือแนวคิดเฉพาะ

การวิเคราะห์ภาษาในเนื้อความสื่อ คือ เบื้องต้นของการพัฒนาไปสู่การหาความหมายโดยนัย ซึ่งมีความหมายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของผู้ใช้คำ หรือตามความต้องการให้คำนั้นสื่อความหมายอย่างไร เช่น เหตุการณ์เดียวกัน ฝ่ายหนึ่งอาจใช้คำว่า การก่อการร้าย ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งใช้คำว่า การต่อสู้เพื่ออิสรภาพ

ขอบเขตของปัญหาที่วาทกรรม หรือการใช้ภาษาพูด ภาษาเขียน มักเข้าไปเกี่ยวข้อง คือ เรื่องของการแบ่งแยกทางเพศ (sexist) การแบ่งแยกเชื้อชาติ (racist)

1.3.1.4 ผู้ชม ผู้ฟัง ผู้รับสาร (Audience) มาสเตอร์แมน ได้ระบุถึงแนวคิด และการศึกษาของบุคคล และคณะบุคคลต่าง ๆ ในเรื่องความแตกต่างในการตีความสารของผู้รับสารที่มีสภาพทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจต่างกัน และการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า สารคือการประกอบกันของชุดความหมายอันหลากหลาย (polysemy) และทุกความหมายไม่ได้ปรากฏอย่างเท่าเทียมกันในเนื้อหา และความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเข้าใจหรือตีความหมาย (preferred reading) ดังนั้น แม้จะมีความเป็นไปได้ทางอิสระภาพของการถอดรหัสสารที่หลากหลาย แต่เราก็ไม่สามารถละเลยความสำคัญของการเข้ารหัสสารเชิงครอบงำหรือชักนำที่อยู่ในเนื้อความ และเทคนิคการผลิตสาร จึงเป็นวัตถุประสงค์ของ media education ในการให้ผู้เรียนมีทักษะ ความสามารถทางสื่อ (media competencies) ที่ทำให้เขามีศักยภาพในการอธิบาย หรือพิจารณาอย่างละเอียดลึกซึ้งถึงการเข้ารหัสในเนื้อความสาร

มาสเตอร์แมนอ้างถึงนักคิดชื่อ พาร์คิน (Parkin) ที่อธิบายว่า ผู้ถอดรหัสสาร (decoder) อาจกำหนดจุดยืนของตนเองกับเนื้อความสื่อได้ 3 ลักษณะ คือ

- dominant หรือการยอมรับอำนาจครอบงำ คือ การถอดรหัสไปในทางเดียวกับ (aligned) การเข้ารหัส
- negotiated หรือการต่อรอง คือ การถอดรหัสอาจรับความหมายกว้าง ๆ ตามการเข้ารหัส แต่มีการเชื่อมโยงหรือสนใจในความสัมพันธ์ของเนื้อสาร (message) กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม (concrete) กับสถานการณ์แวดล้อม (situation context) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการกำหนดจุดยืน และความสนใจที่มีส่วนในการเบี่ยงเบนหรือเปลี่ยนการตีความหมายสาร
- oppositional หรือตรงกันข้าม ต่อต้าน คือ ผู้ถอดรหัสรู้ถึงการเข้ารหัสอย่างมีจุดมุ่งหมายชักนำ (dominant encoding) แต่ก็ตีความหรือถอดรหัสไปในทิศทางตรงกันข้าม

พาร์คิน ตั้งข้อสมมุติฐานว่า ลักษณะทั้ง 3 ข้างต้น เป็นกรอบที่ทำให้เกิดระบบการให้ความหมายที่ต่างไปตามชนชั้นทางสังคม ดังนั้น การสอนเรื่องสื่อจึงควรผนวกเรื่องต่อไปนี้ด้วย

- ความรู้ ความเข้าใจ ในความสามารถทางวัฒนธรรม (cultural competencies) และความแตกต่างของวัฒนธรรมกลุ่มย่อย (sub - cultural differences) ซึ่งมีอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อที่จะสามารถทำนายการตอบสนองต่อเนื้อความสื่อของคนต่างกลุ่มดังกล่าว

- ความตระหนักในพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มของตนเอง เพราะมีผลต่อการตัดสินใจ หรือการตอบสนองต่อสื่อของพวกเขา

- ความสามารถถ่ายทอดหรือตอบสนองของผู้รับสื่อต่อเนื้อความสื่อได้เท่าที่กล่าวมาแล้ว ได้แสดงให้เห็นว่าผู้รับสื่อเกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายในเนื้อความสื่ออย่างไร แต่ขณะเดียวกัน เนื้อความสื่อ ก็พยายามสร้างความหมายให้ผู้รับสื่อโดยการกำหนดตำแหน่งให้ผู้รับสื่อ กล่าวได้ว่าเนื้อความสื่อไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ การจัดทำ การกล่าวถึงผู้รับสื่อ ล้วนเป็นการกำหนดตำแหน่งผู้รับสื่อในที่ว่างของสังคม ซึ่งทั้งสภาพทางกายภาพและตำแหน่งในสังคม จะเชื่อมโยงไปสู่ตำแหน่งของความคิด ผู้รับสื่อมักถูกเสนอตำแหน่งในการรับสื่อ ดังนั้น วัตถุประสงค์ของ media education คือ การทำให้ผู้รับสื่อรู้ในความหลากหลาย และซับซ้อนของตำแหน่ง ที่เนื้อความสื่อ เสนอหรือกำหนด

- media education ไม่ต้องการให้ตัดสินใจเนื้อความสื่อ แต่ต้องการให้ตรวจสอบ สืบสวนแทน โดยต้องเริ่มด้วยการมองเนื้อความสื่ออย่างเป็นกลาง ขณะเดียวกัน ความพึงพอใจในบางอย่างไม่ได้เกิดขึ้นเหมือนกันในทุกคน แนวคิดของ media education คือ ไม่ใช่การทำลายความพึงพอใจ แต่ให้ขยายความพึงพอใจไปเป็นความสุขหรือสนุกในรูปแบบใหม่ และแตกต่าง

1.3.2 แนวคิดสำคัญ (key concepts) ของผู้ชำนาญการด้าน media education ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ผู้สอนและผู้ชำนาญการด้าน media education ได้พัฒนาความคิดเกี่ยวกับ media education จนสรุปได้เป็นแนวคิดสำคัญดังนี้ (Masterman, 1983; Ontario Ministry of Education, 1981; Duncan, 1988 อ้างใน Sarmiento, 1995)

1) ผลผลิตสื่อเกิดจากการสร้างขึ้น (All media products are constructions) แนวคิดนี้มีความสำคัญที่สุด การสร้างสื่อต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น ผลผลิตสื่อ หรือเนื้อความ ซึ่งในที่นี้หมายถึงผลผลิตสื่อ เช่น รายการโทรทัศน์ ภาพยนตร์ รายการวิทยุกระจายเสียง เพลงยอดนิยม โฆษณา นิตยสาร หนังสือพิมพ์ การกำหนดเทคนิคที่จะใช้สถานการณ์ของการผลิตและการเผยแพร่สื่อ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ทีมงานการสร้างสรรค์ และผลิต

การผลิตสื่อเป็นการคัดสรรและผสมผสานคำพูด ภาพ เสียง เพื่อสร้างใหม่ หรือนำเสนอความจริงในรูปแบบใหม่ สื่อจำลองหรือสร้างสิ่งทดแทนความจริงอย่างประสบผลสำเร็จจนเกิดการยอมรับจนประหนึ่งว่ามันเป็นความจริง เช่น รายการข่าวทางวิทยุกระจายเสียง แม้จะเป็นการบอกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่ก็ไม่ได้บอกเหตุการณ์ทั้งหมด ยิ่งไปกว่านั้น สื่อแต่ละชนิดมีขีดจำกัดในการเสนอความจริง เช่น วิทยุต้องจัดข้อมูลที่ไม่สามารถถ่ายทอดด้วยเสียง หนังสือพิมพ์เสนอข้อมูลที่สามารถนำเสนอด้วยตัวอักษร ตัวเลข และภาพ ในขณะที่โทรทัศน์สนใจในภาพเคลื่อนไหวและเสียง ดังนั้น สื่อทุกชนิดจึงมีวิธีการคัดสรรว่าจะนำเสนออะไรและไม่นำเสนออะไร ดังนั้น การสื่อความจริง จึงหมายถึง การเป็นสื่อกลางให้ความจริง ("mediated" reality) หรือกระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูล ("processed" information) ผู้ผลิตสื่อนอกจากสร้างความเป็นจริงบนพื้นฐานความเป็นจริงแล้ว ยังสร้างภาพลวงและความเป็นจริงที่ตื่นเต้นสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดอีกด้วย

2) สื่อสร้างความเป็นจริง (The media construct reality) แนวคิดนี้ใกล้เคียงกับแนวคิดข้อแรก โดยพิจารณาในแง่ผู้รับสื่อว่าอยู่ในภาวะเสียงที่ยอมให้สื่อสร้างความเป็นจริงให้ แทนที่จะดำเนินการเอง นั่นคือ การให้สื่อกำหนดค่านิยมและการรับรู้ให้ผู้รับสื่อ ซึ่งหากมองในด้านดี ก็นับว่าสื่อมวลชนช่วยขยายวิสัยทัศน์ (vision) ตลอดจนความรู้ ประสบการณ์ และความสนใจ (horizons) สื่อยังทำให้ความรู้สึกและความเข้าใจคมชัดหรือชัดเจนขึ้น ในทางตรงกันข้าม สื่ออาจทำให้เกิดอันตรายเพราะสื่อไม่ได้สะท้อนภาพจริงของชีวิตเสมอไป แต่สื่อสามารถบิดเบือนการรับรู้ตลอดจนกัดกร่อนค่านิยมและทำลายวิสัยทัศน์ได้เช่นกัน

3) ผู้รับสื่อสามารถจัดการหรือล่วงรู้ความหมายที่สื่อนำเสนอแนวคิดนี้เชื่อว่าผู้รับสื่อไม่ได้เป็นผู้รับที่เฉื่อยชา (passive absorb) แต่เป็นผู้รับที่มีส่วนร่วม (actively engage) ในกระบวนการสร้างความหมายในเนื้อหาสื่อ ในขณะที่ผู้ผลิตดำเนินการในการนำเสนอข้อมูล ผู้รับสื่อก็ตีความหมายเนื้อหาสื่อ จากความคิดที่มีอยู่ จากอคติ ความลำเอียง และจากประสบการณ์ในอดีต ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ช่วยผู้รับสื่อในการกำหนดความหมายของผลผลิตสื่อหรือสิ่งที่สื่อนำเสนอ

นอกจากนั้น ยังมีปัจจัยอื่นที่มีผลต่อการอ่านสื่อของผู้รับสื่อ ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ ชนชั้นทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์ สถานภาพทางเศรษฐกิจ พื้นฐานทางการศึกษา เชื้อชาติ เพศ และอายุ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอธิบายหรือให้ความหมายสิ่งที่สื่อนำเสนอ ทั้งในแง่ที่อาจพบหรือไม่พบความหมายในสื่อ อาจพอใจหรือไม่พอใจเนื้อหาหรือสิ่งที่สื่อนำเสนอ

ความแตกต่างของปัจจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมีผลทำให้ผู้รับสื่อตีความเนื้อความเดียวกันออกมาแตกต่างกันได้

4) สื่อเกี่ยวพันกับการค้า (The media are inherently commercial) สื่อเป็นอุตสาหกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดคือผลกำไร ดังนั้นเศรษฐศาสตร์ของสื่อจึงมีผลต่อสื่อทั้งในด้านเนื้อหา เทคนิค และการแพร่กระจายผลผลิตสื่อ ความคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายของสื่อเป็นการคิดในแง่ของการตลาด กล่าวคือ ผู้ผลิตสื่อขายกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดให้แก่การโฆษณา

5) สื่อมีอุดมการณ์และค่านิยม (Media contain ideology and value) นอกจากจะใช้เพื่อการค้าแล้ว สื่อยังนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับค่านิยม พฤติกรรม และความคิดที่เป็นอุดมการณ์ ไม่มีความว่างเปล่าในเนื้อความสื่อ นั่นคือ ถ้อยคำ เสียง และภาพในผลผลิตสื่อมีความหมายโดยนัย (connotations) ซึ่งสะท้อนถึงทัศนคติ ค่านิยม และความคิดเห็นของคนในสังคมซึ่งสื่อถูกสร้างขึ้นมา สื่อถ่ายทอด ขยาย และส่งเสริมแบบแห่งการดำเนินชีวิต ทัศนคติ ค่านิยมทางศีลธรรม โดยบรรจุในรูปแบบและโครงสร้างของเนื้อความสื่อ

สื่อถ่ายทอดเนื้อหาเชิงอุดมการณ์ทั้งที่เห็นโดยชัดเจน (explicit) และ โดยนัย (implicit) เกี่ยวกับสิ่งตอบแทนของการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย การแสวงหาความสุขสบายในสังคมบริโภคนิยม บทบาทของผู้หญิง บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ เรื่องราวของความสุข ศีลธรรม จรรยา สัมพันธภาพ ชีวิตครอบครัว ฯลฯ ล้วนถูกถ่ายทอดโดยเทคนิคของสื่อ ดังนั้น การรู้เกี่ยวกับการถอดรหัส (decode) การวิเคราะห์สื่อ (deconstruct) คือ การเข้าถึงหัวใจของสารที่เป็นอุดมการณ์ของสื่อ

6) สื่อมีเรื่องราวที่แสดงนัยทางสังคมและการเมือง (The media carry social and political implications) สื่อสามารถมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมและการเมืองในหลายรูปแบบ เกร็บบเนอร์ (Gerbner, 1972) เขียนไว้ว่า ในระยะเวลาสองทศวรรษ โทรทัศน์และสื่อมวลชนได้กำหนดวิถีชีวิตการเมืองของประเทศ ได้เปลี่ยนนิสัยประจำวันของประชาชน ได้หล่อหลอมแบบแผนของผู้คนร่วมสมัย ได้ทำให้เหตุการณ์ท้องถิ่นกลายเป็นปรากฏการณ์โลกในแค่ชั่วข้ามคืน สื่อมวลชนยังกำหนดทิศทางใหม่ให้การไหลของข่าวสารและค่านิยมจากช่องทางดั้งเดิมไปสู่การสร้างศูนย์กลางที่มีเครือข่ายไปทั่วครึ่งวอร์เอน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อมวลชนมีผลอย่างมากต่อกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม (process of socialization) กระบวนการซึ่งทำให้สมาชิกแห่งเผ่าพันธุ์โลกเช่นพวกเราได้กลายเป็นมนุษย์

7) รูปแบบและเนื้อหาเป็นองค์ประกอบของสื่อที่แยกออกจากกันไม่

ได้ รูปแบบและเนื้อหาของสื่อถูกสร้างมาร่วมกัน กล่าวคือ เนื้อหาถูกนำเสนอโดยรูปแบบ และรูปแบบก็สะท้อนเนื้อหา ทั้งสองสิ่งนี้เหมือนปลากับน้ำ คือ เนื้อหาเปรียบเหมือนปลาและรูปแบบเปรียบเหมือนน้ำ ถ้าปราศจากเนื้อหารูปแบบก็ไร้ชีวิตชีวา ขณะเดียวกันถ้าไม่มีรูปแบบ เนื้อหาก็ไร้ความหมาย

8) เราควรเรียนรู้ที่จะพึงพอใจในศิลปะและความงามของสื่อแต่ละชนิด นั่นคือ ไม่ควรสนใจเฉพาะเรื่องความสามารถในการถอดรหัส และทำความเข้าใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอ แต่ควรเรียนรู้ที่จะพึงพอใจในลักษณะทางศิลปะของสื่อแต่ละชนิด เราควรเรียนรู้ที่จะใช้สายตาพินิจพิเคราะห์สิ่งที่มองเห็นจากสื่อ เราควรเรียนรู้วิธีการใช้สื่อประสาทสัมผัสความงามแห่งเสียงที่สื่อนำเสนอ การสร้างความเข้าใจในความงามของเนื้อหาสาระของสื่อทำให้เกิดความพึงพอใจในการดูโทรทัศน์/ภาพยนตร์ การฟังวิทยุ การอ่านหนังสือพิมพ์และนิตยสาร

แนวคิดทั้ง 8 นี้ อาจมีความคาบเกี่ยวกันระหว่างบางแนวคิด และบางแนวคิดอาจเกี่ยวข้องกับผลผลิตสื่อมากกว่าแนวคิดอื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละผลผลิตสื่อ

แม้การวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวคิดของมาสเตอร์แมน และแนวคิดของผู้ชำนาญการด้าน media education เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือเพื่อวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซีของนักศึกษา ชั้นปีที่ 1 ในระดับอุดมศึกษา แต่เนื่องจากแนวคิดดังกล่าวมีแนวคิดย่อยหลายข้อ ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการกับองค์ประกอบของมีเดียลิตเตอเรซีถึง 9 องค์ประกอบ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกนำเฉพาะแนวคิดสำคัญโดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับประสบการณ์ และความสนใจของกลุ่มประชากร ขณะเดียวกันก็เพื่อมิให้แบบสอบถามมีความยาวมากเกินไป โดยแสดงแนวคิดที่คัดเลือกมาศึกษาไว้ในตารางโครงสร้างซึ่งนำเสนอในบทที่ 4

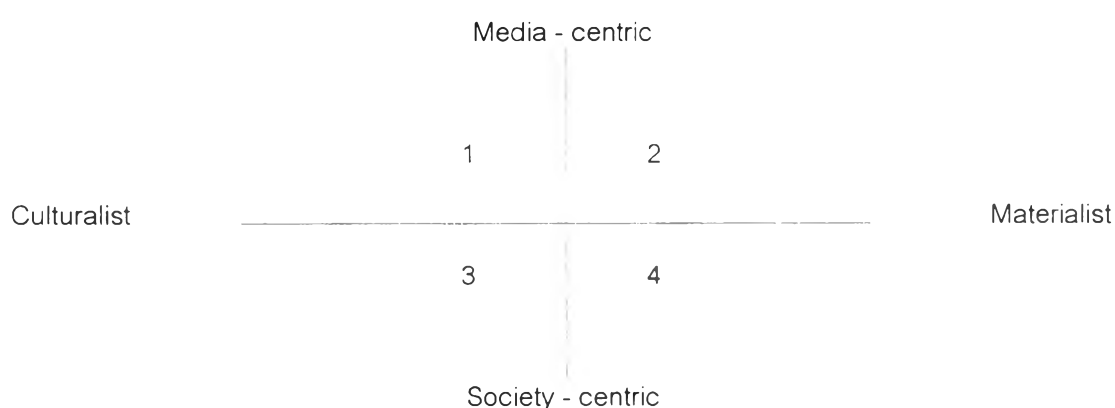
1.4 แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีด้านการสื่อสารมวลชน สื่อกับการเรียนรู้และพุทธิปัญญา

1.4.1 แนวคิดทฤษฎีด้านการสื่อสารมวลชน นำเสนอแนวคิดที่การวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการสร้างเครื่องมือการวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซี

แมคควอล (McQuail, 1994) กล่าวว่า ทฤษฎีสื่อ มีมุมมองที่กว้างและหลากหลาย แต่ความแตกต่างพื้นฐาน คือ ความแตกต่างระหว่างขั้วทางการเมือง ช้ายและขวาระหว่างกลุ่มก้าวหน้าและอนุรักษนิยม (progressive and conservative) ระหว่างแนววิพากษ์และแนวประยุกต์ (critical and applied purpose) อย่างไรก็ตาม แมคควอล สรุปว่า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อมวลชนกับสังคมนั้น มีความแตกต่างหลัก 2 ประการ คือ การ

มองในลักษณะสื่อเป็นศูนย์กลาง (media - centric) กับสังคมเป็นศูนย์กลาง (society - centric) และการแบ่งแยกความสนใจระหว่างวัฒนธรรมและความคิด กับปัจจัยด้านวัตถุ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงหรืออ้างอิงกับมิติอื่น เช่น มนุษยศาสตร์ - วิทยาศาสตร์ (humanistic versus scientific) คุณภาพ - ปริมาณ (qualitative versus quantitative) จิตวิสัย - ภาวิสัย (subjective versus objective)

แมคเคลว เสนอสองมิติ (two dimensions) ของแนวคิดดังกล่าว ดังนี้

จากมุมมองสองมิติดังกล่าว แมคเคลวอธิบายว่าเป็นที่มาของแนวคิดทฤษฎีสื่อ 4 กลุ่มหลัก คือ

- 1) กลุ่มสื่อกับวัฒนธรรม (A media - culturalist perspective) ที่ให้ความสนใจกับเนื้อหา และการรับสาร ที่ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับบุคคล
 - 2) กลุ่มสื่อกับวัตถุนิยม (A media - materialist approach) เกี่ยวข้องกับลักษณะของเศรษฐกิจการเมือง และเทคโนโลยีสื่อ
 - 3) กลุ่มสังคม - วัฒนธรรมนิยม (A social - culturalist perspective) ที่เน้นเรื่องอิทธิพลของปัจจัยทางสังคมต่อการผลิตสื่อ การรับสื่อ และบทบาทหน้าที่สื่อในการดำเนินชีวิตของสังคม
 - 4) กลุ่มสังคม - วัตถุนิยม (A social - materialist perspective) ที่มองว่าสื่อเป็นผลจากสภาพของเศรษฐกิจและสภาวะวัตถุของสังคมมากกว่าเป็นสาเหตุ
- การมองเชิงตัดขวาง (cross - cut) ของทัศนะหรือแนวคิดทั้ง 4 นี้ อาจทำได้ทั้งที่เน้นเชิงรุกหรือรุนแรง (more radical) และที่เน้นอนุรักษ์นิยม (more conservative)

อย่างไรก็ดี มีแนวโน้มว่า กลุ่มหรือแนววิพากษ์ (critical perspective) จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง กับกลุ่มที่มองสังคมเป็นศูนย์กลาง และ/หรือ กลุ่มวัฒนธรรม

เนื่องจากระบบสื่อสารมวลชนเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัว วิวัฒนาการทางสื่อสารมวลชน จึงมีภาวะเป็นสหวิทยาการตั้งแต่นั้น นักวิชาการที่มีส่วนในการนำเสนอทฤษฎีพื้นฐานสำคัญ ๆ ทางสื่อสารมวลชน ประกอบด้วย นักวิชาการด้านปรัชญา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา จิตวิทยา มนุษยวิทยา นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ อรรถศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2540)

สำหรับ แนวคิด ทฤษฎี ด้านสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดกรอบความคิดมีเดียลิตเตอเรซีในการวิจัยครั้งนี้ คือ

- แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีสังคมวิทยากระแสหลัก (Main stream Sociology) อันได้แก่ แนวโครงสร้างหน้าที่ (Structural - functional theory) หรือแนวหน้าที่นิยม (Functionalism) และแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (Critical political economy theory)
- แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับ แนววรรณคดีศึกษา และวัฒนธรรมศึกษา (Literary and cultural studies) ซึ่งรวมถึงทฤษฎีสัญญาวิทยา (Semiology) ที่เกี่ยวข้องกับระบบสัญลักษณ์

1.4.1.1 แนวโครงสร้างหน้าที่หรือหน้าที่นิยม (Structural - functional theory or Functionalism)

ตามแนวคิดนี้ สื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นระบบย่อยหนึ่งของระบบสังคม ที่แต่ละระบบจะช่วยกันผดุงรักษาระบบใหญ่ไว้ ตามแนวคิดนี้ สื่อมวลชนถูกเน้นว่า เป็นตัวเชื่อม เพื่อทำให้เกิดการรวมตัวกันของทุกส่วนในสังคม เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม สื่อมวลชนพยายามที่จะสนองต่อความต้องการของสมาชิกในสังคม ทั้งที่เป็นรายบุคคล และที่เป็นกลุ่มก้อนอย่างสม่ำเสมอ (ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ, 2531)

ความคิดในแนวนี้ก็เป็นที่ยุ้จักกันดี คือ แนวคิดเรื่องหน้าที่ของสังคม (social functions) ของสื่อมวลชน ซึ่ง ลาสเวลล์ (Lasswell) กำหนดไว้ว่า สื่อมวลชนคือ ผู้ที่เฝ้าระวังและตรวจสอบสิ่งแวดล้อมทางสังคม นอกจากนี้ สื่อมวลชนยังเป็นผู้ประสานให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมร่วมมือกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และประการสุดท้าย สื่อมวลชนเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทาง

วัฒนธรรมแก่คนรุ่นใหม่ต่อไป ซึ่งในหน้าที่นี้ ไรท์ (Wright) ได้ขยายความต่อไปว่า การถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมน่าจะหมายรวมถึงศิลปวัฒนธรรมและความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลได้รับความพึงพอใจได้ผ่อนคลายความเครียดจากปัญหาในชีวิตประจำวัน (อุบลรัตน์, 2540) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ จึงเป็นประโยชน์ในการอธิบายถึงการบูรณาการส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน (social integration) โดยการควบคุมทางอ้อมหรือการสร้างจันทามติในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเห็นได้ว่า สื่อมวลชนกระแสหลักมักจะทำงานในกรอบของผลประโยชน์ของชาติ และสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มผู้รับกลุ่มใหญ่ที่สุด ซึ่งโดยทั่วไปเท่ากับเป็นการรักษาระบอบฐานของค่านิยมความเชื่อของสังคมเอาไว้ (อุบลรัตน์, 2540) จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้เป็นอคติในแบบอนุรักษนิยม ที่ต้องการให้สื่อมวลชนมีภาระกิจในการผดุงรักษาสังคมมากกว่าที่จะเป็นตัวการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (ศิริชัย ศิริกายะ และ กาญจนา แก้วเทพ, 2531)

ต่อมา แนวคิดนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า มีจุดอ่อนในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม โดยเฉพาะเมื่อสถาบันสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างอำนาจ และใช้อำนาจในการควบคุมสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งอยู่ตลอดเวลา (De Fleur and Ball Rokeach อ้างใน อุบลรัตน์, 2540) หากประชาชนในสังคมต้องพึ่งข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นของสื่อมวลชนมาก อำนาจที่สื่อมวลชนมีเหนือประชาชน ก็ยิ่งมีมากเป็นเงาตามตัว นอกจากนั้น ยังมีการตั้งข้อสังเกตว่า การที่ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่กำหนดให้สถาบันสื่อมวลชนต้องทำหน้าที่รับใช้เป้าหมายระยะยาวของสังคมนั้น เป้าหมายที่ว่่านั้นเป็นของบุคคลหรือกลุ่มใด การรักษาระบบต่าง ๆ ของสังคมเอาไว้ โดยปราศจากการตั้งคำถาม หรือโดยไม่ปรับเปลี่ยนเป้าหมาย แม้กาลเวลาและสถานการณ์ต่าง ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอันมาก เป้าหมายดังกล่าวก็ยังจะเป็นประโยชน์ต่อไปหรือไม่ และถ้าคงอยู่ต่อไปจะเอื้อประโยชน์แก่ใครบ้าง (Wright, 1960, 1974; McQuail, 1977 อ้างใน อุบลรัตน์, 2540)

1.4.1.2 แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (Critical political economy theory)

ผู้เสนอทฤษฎีในแนวนี้เชื่อว่า โครงสร้างของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามสภาพของแต่ละสังคม สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายผู้ปกครอง มีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ถูกปกครอง ภายใต้ความสัมพันธ์ทางอำนาจที่ไม่เสมอภาคกันเช่นนี้ สภาพทางสังคมมีความขัดแย้งทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม และสถาบันสื่อมวลชน ก็เป็นส่วนหนึ่งของสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกัน (อุบลรัตน์, 2540)

อุบลรัตน์ ได้อ้างถึงนักวิชาการทางนิเทศศาสตร์ที่เสนอแนวคิดนี้ เช่น Garnham (1979) Murdock & Golding (1977) แล้วสรุปว่าแนวคิดนี้เชื่อว่า จะทำความเข้าใจกับระบบสื่อสารมวลชน ต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ระบบอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชนและเนื้อหาทางอุดมการณ์ของสื่อให้กระจ่าง ข้อสรุปของอุบลรัตน์ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรอบในการอ้างอิงของการวิจัยร่วมกับแนวคิดทฤษฎีมีเดียลิตเตอเรซี คือ

1) ระบบการเป็นเจ้าของและการควบคุมสื่อสารมวลชน (ownership and control of the mass media) เป็นการดูความเป็นเจ้าของ การรวมกิจการในแนวตั้ง แนวนอน ซึ่งในสภาพปัจจุบันของสื่อมวลชนไทย กล่าวได้ว่า มีการกระจุกตัวกันในกลุ่มบริษัทไม่กี่กลุ่ม มีการควบคุมต้นทุนให้ต่ำเพื่อให้ได้กำไรสูงสุด ผลลัพธ์ก็คือการจำกัดรูปแบบและเนื้อหาของสื่อให้เหลือไม่กี่ประเภท แต่ครอบคลุมผู้รับได้กว้างขวางที่สุด ส่วนกลุ่มผู้รับที่ไม่มีอำนาจการซื้อ เช่น คนจน คนพิการ ไม่อยู่ในกลุ่มเป้าหมายทางการค้าของอุตสาหกรรมสื่อ พวกเขาจำต้องรับสื่อที่ผลิตขึ้นเพื่อคนอื่น และมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารที่ไม่ตรงกับความต้องการของพวกเขา (อุบลรัตน์, 2540) การผูกขาดหลังการกระจุกตัวของความเป็นเจ้าของสื่อ ทำให้ขาดความหลากหลายของความคิด เนื้อหา สารและการสร้างสรรค์งานของสื่อ อย่างไรก็ตามก็ดี ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ การผูกขาดและการรวมกิจการสื่อสารมวลชนได้ขยายตัวสูงมาก ส่งผลกระทบต่อระบบสื่อสารมวลชนในประเทศต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ สื่อสารมวลชนในภาคสาธารณะที่มีการยกเลิกระเบียบ มีการแปรรูป ความเป็นสื่อสาธารณะ จนกล่าวได้ว่า สื่อธุรกิจเอกชนกำลังกลืนสื่อเพื่อสาธารณะ

2) แนววิเคราะห์อีกแนวในกลุ่มทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง คือ การมองว่า สิ่งที่ระบบสื่อสารมวลชนผลิตอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่เนื้อหาของรายการประเภทต่าง ๆ แต่สื่อผลิตผู้รับ (audience) ให้แก่บริษัทโฆษณาและเจ้าของสินค้า (Smythe, 1977 อ้างใน อุบลรัตน์) คือ ผู้รับที่แบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย วัยรุ่น เด็ก ฯลฯ ถูกนำมาเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง ที่ฝ่ายซื้อสื่อของบริษัทโฆษณาจะเลือกว่า ต้องการซื้อผู้รับกลุ่มใดที่เข้ากับสินค้าที่บริษัทตนทำโฆษณาให้ ส่วนบริษัทที่ทำการผลิตสื่อก็มีได้มุ่งสื่อสารกับผู้รับอย่างจริงจัง หากแต่ผลิตสื่อเพียงเพื่อแสวงหาผู้รับกลุ่มที่ตลาดโฆษณาต้องการ เพื่อให้ได้รายได้และกำไรสูงสุดมาสู่กิจกรรมของตน (อุบลรัตน์, 2540) สำหรับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมือง และความเป็นอุตสาหกรรมของสื่อนี้ แมคควอล (McQuail, 1994) กล่าวว่า การผลิตสื่อในลักษณะเป็นอุตสาหกรรม (industrialized media production) มักเกี่ยวข้องกับงานขนาดใหญ่ที่มีความเป็นประจำหรือซ้ำเดิม อันก่อให้เกิดพฤติกรรมและความคิดที่เป็นกฎเกณฑ์ ที่เรียกกันว่าความเป็นวิชาชีพของสื่อ (media professionals) ซึ่งในกระบวนการปฏิบัตินั้น จะเกี่ยวข้องกับการเลือกสรร

อันทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับผู้เฝ้าประตู (gatekeeping concept) ซึ่งปัจจุบันการศึกษาเรื่องการเลือกสรรในการผลิตเนื้อสาร โดยเฉพาะข่าว จะเกี่ยวข้องกับ 2 แนวคิด คือ การเลือกสรรตามความต้องการองค์กร และตามอุดมการณ์ ซึ่งประการหลังนั้น ได้รับอิทธิพลจากค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคม ขณะเดียวกัน การเลือกสรรยังเกี่ยวข้องกับอคติ ซึ่งแมคเคลลให้ความสนใจกับรายการข่าวว่า แบบแผนของการเลือกสรรตามความต้องการองค์กร หรือตามความเป็นราชการ มักมีแนวโน้มที่จะเลือกสรรข่าวที่ง่ายในการได้มา ซึ่งมักเป็นข่าวสำเร็จรูป และใช้ต้นทุนต่ำ อยู่ในกรอบของความคาดหวัง และความเป็นแบบฉบับ ใกล้ชิดหรือเป็นพวกเดียวกับผู้มีอำนาจและหน้าที่รับผิดชอบ พยายามทำให้รายการน่าสนใจ แต่ไม่เกี่ยวข้องกับความยุ่งยาก

นอกเหนือจากรายการข่าวแล้ว ลักษณะความมีอคติของสื่อที่พบในรายการอื่น เช่น การเลือกสรรที่จะผลิตซ้ำ (reproduce selectively) โดยใช้เกณฑ์ที่คำนึงถึงเป้าหมายเชิงผลประโยชน์ขององค์กร ซึ่งแม้บางครั้งดูเหมือนจะมีเกณฑ์ทางความเป็นมืออาชีพอยู่บ้าง แต่นักข่าวหรือความสำคัญมักอยู่ที่การขายได้มากที่สุด หรือการให้ได้คะแนนนิยมสูง ๆ (highest ratings) แต่มาตรฐานที่มักใช้กันมากในกลุ่มสื่อเพื่อการค้า คือ กระบวนการผลิตที่ถูกต้องและง่ายในรูปแบบที่พิสูจน์แล้วในความสำเร็จ ยังมีมาตรฐานที่พิสูจน์ในทางปฏิบัติว่า “เป็นการตัดสินใจและการกระทำที่ถูกต้องและประสบความสำเร็จ” มากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้เกิดอคติที่มีอยู่ก่อนแล้ว (pre-existing biases) ในการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหา ของการผลิตที่คงอยู่เช่นนั้น ในขณะที่ความหลากหลาย ความเด่น หรือความมีลักษณะพิเศษ และการเสนอในสิ่งนอกเหนือความคาดหวัง กลายเป็นสิ่งสำคัญรองลงมา แมคเคลล สรุปว่า ความรู้สึกหรือความเข้าใจเรื่องอคติในที่นี้ อาจมีความหมายไม่มากไปกว่า ความชอบ หรือความพอใจในการผลิต (favouring products) ในสิ่งที่ง่ายในการผลิตซ้ำและเป็นที่ยอมรับหรือนิยมของผู้รับ ขณะเดียวกัน ก็ต้องสามารถเสริมแรง (reinforces) ให้องค์ประกอบของวัฒนธรรมสื่อ และเพิ่มความยึดมั่นหรือดำเนินตาม นโยบายขององค์กร

อย่างไรก็ดี แนวคิด ทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองก็ถูกนักคิด นักวิชาการด้านวัฒนธรรม วิพากษ์วิจารณ์ว่า การเน้นที่ด้านเศรษฐกิจของระบบสื่อสารมวลชนมากเกินไป ทำให้ไม่เห็นมิติด้านการเมืองและวัฒนธรรมของผู้รับสื่อ การต่อสู้ทางความคิดผ่านสื่อมวลชนจำเป็นต้องวิเคราะห์เนื้อหา และความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับกับเนื้อหาเหล่านั้น หมายถึง การตีความเนื้อหาเหล่านั้น และการนำไปใช้ในชีวิตจริง (อุบลรัตน์, 2540)

1.4.1.3 แนววรรณคดีศึกษาและวัฒนธรรมศึกษา (Literary and cultural studies) จุดเริ่มต้นของแนวคิดนี้ เกิดจากการที่นักวิชาการด้านวรรณคดีศึกษา พยายาม

พัฒนาการศึกษาให้กว้างขวางขึ้น เพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ในสังคม โดยแบ่งความคิดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นพวกภาษาศาสตร์ เสนอว่า ควรมีการวิเคราะห์ความหมายของผลงานจากสื่อทุกประเภท โดยดูความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ในงานกับโครงสร้างสังคม แทนที่จะศึกษาคุณค่าของวรรณคดีในด้านสุนทรียศาสตร์เท่านั้น กับอีกกลุ่ม คือ กลุ่มวัฒนธรรมนิยม (culturalist) ที่ใช้วิธีการวัฒนธรรมศึกษา (culturalism) ในการทำความเข้าใจโลกสัญลักษณ์ของการสื่อสารสัมพันธ์กันของคนในสังคม สำหรับในด้านสื่อสารมวลชน นักคิดในกลุ่มนี้เสนอให้ดูความสัมพันธ์ในการรับและใช้สื่อของผู้รับ นั่นคือ ให้ศึกษาบริบทของการรับสื่อของคนแต่ละกลุ่ม และให้ศึกษาการรับสารหรือการตีความ ในส่วนที่เป็นการตีความตามสาร (decoding) และการตีความแตกต่างออกไป (aberrant decoding) หรือการสร้างความหมายขึ้นมาใช้ (อุบลรัตน์, 2540)

การวิเคราะห์การสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนด้วยระบบสัญลักษณ์ กาญจนา แก้วเทพ (2541) ระบุว่า เป็นการวิเคราะห์สื่อด้วยทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) ด้วยเชื่อว่างานด้านสื่อมวลชนเป็นงานที่เล่นอยู่กับระบบสัญลักษณ์ทั้งสิ้น ในขณะที่ O'Sullivan (1983, อ้างใน ณัฐพงษ์ หริรักษาพิทักษ์, 2540) อธิบายว่า สัญวิทยา เป็นการศึกษารายละเอียดของสัญลักษณ์ รหัส และวัฒนธรรม ซึ่งเกี่ยวกับการแสดงให้เห็นลักษณะที่สำคัญของสัญลักษณ์ และการที่สัญลักษณ์นั้นถูกนำมาใช้ในสังคม ลักษณะสำคัญ 3 ประการของสัญลักษณ์ คือ 1) จะต้องมีความหมายทางกายภาพ 2) จะต้องมีความหมายถึงบางสิ่งบางอย่างนอกเหนือจากตัวมันเอง 3) จะต้องถูกนำมาใช้และรับรู้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นสัญลักษณ์ ส่วนกาญจนา (2541) อธิบายว่า สัญลักษณ์ (sign) หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้ความหมาย (meaning) ตัวแทน ของจริง / ตัวจริง (object) ในตัวบท (text) และในบริบท (context) หนึ่ง ๆ ทฤษฎีสัญวิทยา สนใจเรื่องการสร้างสรรค์ และการแปรเปลี่ยนความหมายที่ดำรงอยู่ในสัญลักษณ์ต่าง ๆ ดังเช่น ในกรณีของสื่อมวลชน เราสามารถประยุกต์แนวคิดด้านสัญวิทยามาตั้งคำถามนักศึกษาได้ว่า ในวิทยุ โทรทัศน์ มีสัญลักษณ์อะไรประกอบอยู่บ้าง (เช่น ภาพ / เสียง / ฉาก / มุกตลก ฯลฯ) และสัญลักษณ์เหล่านั้น ทำงานสร้างความหมายได้อย่างไร (กาญจนา แก้วเทพ, 2541)

เดอ ซอสซัวร์ (De Saussure, อ้างใน ศิริชัย ศิริกายะ และกาญจนา แก้วเทพ, 2531) อธิบายว่า สัญลักษณ์คือสิ่งที่สัมผัส รับรู้ได้ด้วยประสาททั้งห้า และเป็นสิ่งที่คนกลุ่มหนึ่งตกลงใช้สิ่งนั้นเป็นเครื่องหมาย (mark) ถึงอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในสัญลักษณ์นั้น เช่น ตัวอักษรคำว่า ม้า เป็นตัวหมาย (signifier) และตัวม้าจริง ๆ เป็นตัวหมายถึง (signified) กระบวนการทั้งหมดนี้เรียกว่า การสร้างความหมาย (signification) ความรู้สึกที่มีต่อตัวหมาย

และตัวหมายถึง ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน กล่าวคือ การเห็นคำที่เขียนว่า "ม้า" ไม่จำเป็นต้องทำให้เกิดความรู้สึกแบบเดียวกับการได้เห็น "ตัวม้า" จริง ๆ

ในทางสัญวิทยาวิทยาเชื่อว่า ไม่มีอะไรมีความหมายในตัวเอง ตัวเนื้อหาที่ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดความหมาย สิ่งใดจะมีความหมายก็ต่อเมื่อนำสิ่งนั้นไปสัมพันธ์กับสิ่งอื่นระบบอื่นด้วยเหตุนี้ สัญวิทยาวิทยา จึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเพณี (Traditional Content Analysis) ที่ใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) ด้วยการแยกส่วนประกอบย่อย ๆ ออกมาเป็นหน่วย แล้วใช้การนับปริมาณมากขึ้น ความสัมพันธ์ที่สัญวิทยาสนใจวิเคราะห์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (text) กับบริบท (context) และความสัมพันธ์กับคู่ที่ตรงกันข้าม (binary opposition) เช่น เมื่อชาวคูกับดำ จึงจะอ่านความหมายชาวได้ชัดเจนขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2541)

การสร้างความหมาย (signification) ที่มีสัญวิทยาเป็นส่วนสำคัญนั้น ยังแบ่งออกเป็น 2 ระดับ หรือ 2 ประเภท ประเภทแรก คือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative meaning) คือ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร และเป็นความหมายที่เข้าใจตรงกันเป็นส่วนใหญ่ ประเภทที่สอง คือ ความหมายโดยนัย (connotative meaning) เป็นความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงของกลุ่มหรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล (De Saussure, 1974, อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2541) ในขณะที่ บาร์ทส์ (Barthes อ้างใน ญัฐพงษ์ หริรักษชาติพิทักษ์, 2540) แสดงความหมายมี 2 ระดับ คือ ระดับแรก เป็นระดับที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของความเป็นจริงตามธรรมชาติ คือ การตีความหมายโดยตรง ส่วนในระดับที่สอง เป็นการตีความในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ เป็นการตีความหมายโดยนัยแฝง อันทำให้ คำ ประโยค หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด อันเดียวกัน อาจให้ความหมายต่อแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป และเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ อีกด้วย การเกิดความหมายจึงขึ้นอยู่กับอิทธิพลของตัววัตถุกับความเห็นส่วนตัวของผู้ตีความ โดยมีบริบทของสังคมและประสบการณ์อยู่เบื้องหลังการตีความของแต่ละบุคคล การตีความโดยนัยจึงเกิดจากการตีความโดยอรรถวิสัยที่แต่ละคนจะรู้สึกไม่เหมือนกันหรือไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม อคติ ความรู้สึก และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นหลัก ญัฐพงษ์ (2540) อ้างถึง จอห์น ฟิสค์ (John Fisk, 1982) ที่กล่าวว่า มนุษย์มักตัดสินความหมายนัยโดยสังคมมากกว่าส่วนตัว ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เรียนรู้จากกันและกัน ที่จะรับรู้และแสดงความคิดเห็นต่อกัน แต่บางทีความหมายโดยนัยก็เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นส่วนบุคคลอยู่มาก เพราะแต่ละบุคคลมีพื้นฐานความคิด อารมณ์ หรืออคติไม่เท่ากัน การศึกษาการสร้างความหมายนั้น ทำให้เข้าใจวิธีการคิด วิเคราะห์และการกำหนดจิตใจ (The

Frame of Mind) โดยกลวิธีแสดงนัยแห่งความหมายมีหลายทาง ได้แก่ สัญลักษณ์ (Symbols) การอุปมาอุปไมย (metaphor) การให้ส่วนหนึ่งแทนทั้งหมด (Metonymy) และตัวบ่งชี้ (index)

ส่วนในเรื่องของรหัส (codes) กาญจนา แก้วเทพ (2541) อธิบาย โดยใน ความหมายแรก อ้างถึง เบอร์เกอร์ (Berger, 1982) ที่กล่าวว่า รหัสเป็นแบบแผนชั้นสูงที่ซับซ้อน ของความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณต่าง ๆ (highly complex pattern of association of signs) ส่วนความหมายที่สอง อ้างถึง เบิร์นสไตน์ (Bernstein, 1973) ที่ให้ความหมายว่า รหัสเป็น กรอบแห่งความแน่นอนในการจัดการโครงสร้างทางสังคมและของความหมาย (Frame of certainly) คริสติน เมทซ์ (Christine Metz, 1974) ได้ศึกษารหัสของโทรทัศน์โดยเปรียบเทียบกับ รหัสของภาษา ดังนี้

รหัสทางภาษา : อักษร + เสียง / คำ / ประโยค / ย่อหน้า / บทความ

รหัสทางโทรทัศน์ : ภาพ / ตัวอักษร / เสียง / ดนตรี / เสียงประกอบ

บาร์ทส์ (Roland Barthes) อ้างใน ทิลเลย์ (Tilley, 1992) กล่าวว่า รหัส 5 ชนิด ของความหมาย หรือการสร้างความหมาย (five codes of meaning or signification) คือ

1) Semic code ซึ่งเป็นรหัสบรรยาย (descriptive code) ใช้ในการ อธิบายตัวละคร

2) Referential code คือ คำหรือภาพที่กล่าวถึงโลกจริง (real world)

3) Symbolic code เป็นรหัสเปรียบเทียบ (metaphoric) หรือเป็นตัวแทน (substitution) ของสิ่งที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม

4) Proairetic code คือ รหัสของการกระทำ (action code)

5) Hermeneutic code คือ รหัสที่เป็นปริศนา ลึกลับ (enigma code)

รหัสทั้ง 5 ชนิดนี้ เป็นรหัสของการเล่าเรื่อง (narrative code) โดยรหัส 3 ประเภทแรก จะเกี่ยวข้องกับรูปแบบ (form) ลีลา (style) ของการเล่าเรื่องโดยตัดขวางในแนวตั้ง ส่วนรหัส 2 ประเภทหลัง จะเกี่ยวข้องกับความต่อเนื่องของการเล่าเรื่อง โดยตัดขวางในแนวนอน (function horizontally) รหัส 2 ชนิดหลังนี้ จะเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการเล่าเรื่อง และเป็น ตัวกำหนดรหัส 3 แบบแรก

แมคควอล (McQuail, 1994) เสนอทางเลือกในการวิเคราะห์ สื่อมวลชน 3 ทางเลือก คือ โครงสร้าง (structural) พฤติกรรม (behavioral) และวัฒนธรรม (culture) โดยมี รายละเอียด คือ

1) การวิเคราะห์ในแนวโครงสร้าง (The structural approach) แม้ส่วนใหญ่จะอิงหลักของสังคมวิทยา แต่ก็รวมลักษณะทางประวัติศาสตร์, กฎหมาย และเศรษฐศาสตร์ โดยมีจุดเริ่มต้นที่ค้ำึงถึงสังคมเป็นศูนย์กลาง มากกว่าสื่อเป็นศูนย์กลาง และมีความสนใจขั้นต้น ที่ระบบสื่อ และองค์กรสื่อ และความสัมพันธ์ที่มีกับสังคม และเมื่อเกิดข้อสงสัยในเรื่องเนื้อหา ความสนใจ จึงไปเป็นเรื่องผลของโครงสร้างสังคม และระบบสื่อที่มีต่อแบบหรือระบบของเนื้อหา ดังนั้น ในขอบเขตของปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้สื่อและผลจากสื่อ วิธีการวิเคราะห์จึงมักกระทำกับข้อมูลรวมที่เป็นตัวแทนจากการสำรวจ หรือเป็นชุดข้อมูลที่สมบูรณ์ทางสถิติ โดยมีพลวัตพื้นฐานของสภาพการณ์สื่อ (media phenomena) คือ การแสวงหาความแตกต่างของอำนาจและโอกาสของชีวิตในสังคม

2) การวิเคราะห์ในแนวพฤติกรรม (The behavioral approach) ซึ่งมีรากฐานที่สำคัญจากจิตวิทยาและจิตวิทยาสังคม แต่ก็แสดงโดยตัวแปรทางสังคมด้วย ความสนใจของการวิเคราะห์ในแนวนี้คือ เรื่องพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล (individual human behavior) โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเลือก และกระบวนการตอบสนองต่อสารในการสื่อสาร ถ้าเป็นการวิเคราะห์ในแนวจิตวิทยา มักจะใช้วิธีการทดลอง แต่ถ้าเป็นการวิเคราะห์ที่มีจุดสนใจที่ตัวแปรทางสังคมวิทยา (sociological variant) เกี่ยวกับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมมักดำเนินการกับกลุ่มประชากร โดยการวิเคราะห์ตัวแปรหลากหลาย ของข้อมูลจากการสำรวจในสภาพที่เป็นธรรมชาติ การวิเคราะห์แบบนี้จะจำแนกบุคคลออกเป็นกลุ่ม ที่สะท้อนตำแหน่งในสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินการด้านสถิติได้ ส่วนในการศึกษาเกี่ยวกับองค์กรสื่อ วิธีที่มักดำเนินการกัน คือ การสังเกตสมาชิกองค์กร ในขณะที่การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) มักดำเนินการในรูปของการวิจัยพฤติกรรม (behavioral research) ที่ดำเนินการกับเนื้อความสื่อเป็นเหมือนประชากรการวิจัย ที่อาจถูกสุ่มและถูกวิเคราะห์เหมือนเป็นตัวแปรทางสถิติ

3) การวิเคราะห์ในแนววัฒนธรรม (The cultural approach) มีรากฐานมาจากวิชามนุษยศาสตร์ (humanities) ในศาสตร์ทางมานุษยวิทยา (anthropology) และภาษาสังคม (sociolinguistics) แม้จะดูเหมือนว่ามีระดับหรือขอบเขตที่กว้างมาก แต่โดยทั่วไป มักนำไปประยุกต์ใช้กับคำถามที่เกี่ยวกับความหมายและภาษา หรือกับเรื่องที่ไม่สำคัญ ของบริบทเฉพาะทางสังคม และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม แนวคิดนี้มักมีแนวโน้มที่ให้สื่อเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญหรือสนใจ ในความแตกต่างระหว่างสื่อ และชุดของการผลิตสื่อและการรับสื่อ

โดยให้ความสนใจมากขึ้นในความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ของความเฉพาะ หรือความเป็นหนึ่งเดียว หรือเอกลักษณ์ ของกรณี และสถานการณ์ มากกว่าความสนใจในสภาพการณ์ทั่วไป จึงมักจะใช้วิธีการศึกษาแบบคุณภาพและการวิเคราะห์อย่างลึก (depth analysis) ของวิธีปฏิบัติอย่างมีความหมายของมนุษย์และสังคม (social and human - signifying practices)

ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎีสื่อสารมวลชน ดังเสนอข้างต้นมาศึกษา วิเคราะห์ และเป็นแนวทางการวิจัย เพราะเห็นว่าเป็นแนวคิดที่สอดคล้องและสนับสนุนให้แนวคิดมีเดียลิตเตอเรซีมีความชัดเจน และแสดงความเชื่อมโยงกับความคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชน ทั้งยังเหมาะสมกับสภาพการณ์ด้านสื่อมวลชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะด้านสถาบันและองค์กรสื่อ และการวิเคราะห์เนื้อความสื่อ (text) เป็นการช่วยทำให้เห็นพัฒนาการทางความคิด คือ จากการไม่รู้ไม่สนใจในด้านสถาบัน / องค์กรสื่อ ไปสู่ความรู้ความเข้าใจในแนวคิดเชิงโครงสร้างหน้าที่ ไปจนถึงขั้นสุดท้าย คือ สามารถเชื่อมโยงสถาบัน / องค์กรสื่อกับโครงสร้างทางเศรษฐศาสตร์ / การเมือง ได้ เป็นต้น

1.4.2 สื่อกับการเรียนรู้และพหุปัญญา

ตามทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural - functional theory) ที่ได้รับการถ่ายทอดมายาวนานในทางสังคมศาสตร์และนิเทศศาสตร์ ซึ่งเป็นการคาดหวังให้สื่อมวลชนทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สื่อมวลชนมักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อผู้รับสื่อ หรือปฏิบัติหน้าที่อย่างขาดจรรยาบรรณ อันทำให้เกิดความสนใจในการศึกษาเรื่องอิทธิพลของสื่อมวลชนต่อพฤติกรรมของผู้รับ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดมีเดียลิตเตอเรซี ดังที่ เมอร์เตน (Merten, 1994) ระบุว่า การจะอธิบายสภาวะของ media education ต้องเริ่มด้วยการศึกษาเกี่ยวกับสื่อและผลที่เกิดจากสื่อ เขาระบุว่า media education เป็นผลโดยตรงจากการวิเคราะห์สื่อภาพยนตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยที่รู้จักกันดี คือ การศึกษาของกองทุนเพนน์ (Payne Fund studies) ซึ่งดำเนินการในปี ค.ศ. 1920 ในสหรัฐอเมริกา ในการศึกษาวิจัยนี้ เอ็ดการ์ เดล (Edgar Dale, 1935) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาภาพยนตร์โดยแบ่งภาพยนตร์ออกเป็น 10 กลุ่ม คือ อาชญากรรม เพศ ความรัก ตลก ลึกลับ สงคราม เด็ก ประวัติศาสตร์ การเดินทาง และการโฆษณาชวนเชื่อ ผลการวิเคราะห์ภาพยนตร์ในช่วงปี 1925, 1930 และ 1935 ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,500 เรื่อง เดลพบว่า ร้อยละ 75 ของภาพยนตร์ที่ศึกษาเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชญากรรม เพศ และความรัก ซึ่งข้อค้นพบนี้สร้างความตื่นกลัวให้สังคมอเมริกัน และเป็นแรงเสริมให้เกิดมรดกของความกลัว (legacy of fear) และเกิดคำ

วิจารณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับผลกระทบของสื่อภาพยนตร์ต่อเด็ก ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการเรียนรู้ด้วย (Krendl, 1996)

แต่เดิมนั้น การวิจัยเรื่องผลกระทบของสื่อต่อบุคคล เป็นการวิจัยในแนวพฤติกรรมศาสตร์ (behaviorism) โดยระยะแรก ใช้การวิจัยเชิงทดลองตามแนวทฤษฎีสั่งเร้า (stimulus - response theory) ที่เชื่อว่า เมื่อผู้รับได้รับแรงกระตุ้นจากสื่อ ก็เกิดพฤติกรรมตามแรงกระตุ้นหรือสั่งเร้า แต่เมื่อมีการวิจัยกว้างขวางขึ้น ก็พบว่าไม่อาจตอบคำถามในส่วนที่ผู้รับไม่มีพฤติกรรมตามแรงกระตุ้นที่ให้ไป จึงมีการพัฒนาทฤษฎีให้กว้างขึ้น เป็นทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) ซึ่งเชื่อว่า ผู้รับแรงกระตุ้นจากสื่อไปแล้ว จะเรียนรู้ร่วมกับปัจจัยอื่น ๆ รอบตัว และอาจจะสะสมประสบการณ์เหล่านี้ไว้ ไม่จำเป็นต้องมีปฏิกิริยา หรือพฤติกรรมตอบสนองในทันทีทันใด (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2540)

เมื่อเข้าสู่ยุคสื่อมวลชนอิเล็กทรอนิกส์ ในช่วงทศวรรษที่ 1920 และ 1930 การวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการเรียนรู้ จึงเริ่มสนใจในเรื่องลักษณะทางเทคนิคของสื่อ แต่ก็ยังคงมีการศึกษาวิจัยเรื่อง การรับสื่อของบุคคล บทบาทของสื่อในการจัดหรือเปลี่ยนแปลงแบบแผนของความสัมพันธ์ในสังคม

จากยุคนั้นเป็นต้นมา การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการเรียนรู้แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ที่มีความแตกต่างทางกระบวนการของความคิด ดังนี้ (Krendl, 1996)

1) มุมมองด้านเทคนิค (technical perspective) ที่สนใจในตัวสื่อ การปรับปรุง การถ่ายโอน ของเนื้อความที่ผู้ส่งตั้งใจส่ง และผลสำเร็จตามที่ต้องการ ดังนั้น การศึกษาวิจัยในกลุ่มนี้ยังคงเป็นเรื่องเกี่ยวกับช่องทาง(channels) และระบบสัญลักษณ์

2) มุมมองด้านจิตวิทยา (psychological perspectives) กลุ่มนี้สนใจศึกษาพัฒนาการของความสามารถในกระบวนการคิด (cognitive process abilities) ในการสื่อสารของบุคคล และอำนาจชักจูง ทัดคนคิด ความเชื่อ ค่านิยม และความรู้ต่อผลการสื่อสาร มุมมองนี้จึงมุ่งเน้นที่ผล ของประสบการณ์เกี่ยวกับสื่อ

3) มุมมองด้านสังคม - วัฒนธรรม (social - cultural perspectives) มองว่า อิทธิพลของสังคม (social influences) เป็นเหมือนจุดยุ่งยากหรือจุดสำคัญ (crux) ของการสื่อสาร บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสังคม ซึ่งเป็นผู้ให้ความหมายกับทุกลักษณะของการสื่อสาร

พัฒนาการของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญ คือ

1) การพบว่าการศึกษาวิจัยในมุมมองของเทคนิค ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับ ประสิทธิภาพทางวิทยาศาสตร์ (scientific efficiency) และคุณภาพทางวิศวกรรม (engineering quality) ซึ่งทำให้การสอบสวน เรื่องการสื่อสารของมนุษย์ เป็นความพยายามที่มีปัญหา

2) มีการเปลี่ยนแปลงการศึกษาเรื่องการเรียนรู้กับสื่อมวลชน จากเดิมที่เป็น การศึกษาแบบหนึ่ง - มากหลาย หรือ One - to - many ไปเป็นการศึกษาองค์ประกอบร่วมของ การรับสื่อแบบไปรยหว่าน กับการศึกษาในชั้นเรียน นั่นคือ บรรยากาศการศึกษาเป็นสาธารณะ มากขึ้น

3) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระบบการสื่อสารใหม่จะค่อย ๆ กำจัดการแบ่ง แยกของระบบการศึกษาแบบเป็นทางการ (formal) และแบบไม่เป็นทางการ (informal) ระบบสื่อ แบบของเนื้อหา การแบ่งส่วนผู้รับสื่อ โดยให้ความสำคัญกับการกำหนด ประสบการณ์การเรียนรู้ ว่า คือ ชุดของการกรอง (series of filters) ที่การเรียนรู้ต้องผ่านหรือถูกกรองด้วย :-

- ลักษณะที่เห็นชัดของสื่อ
- บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่การเรียนรู้เกิดขึ้น
- และที่สำคัญที่สุดคือ การกรองด้วยกรอบของความเข้าใจ และความ สามารถในการคิดของผู้เรียน ด้วยความระลึกเสมอว่า ความคิด / ปัญญา (cognition) และ อารมณ์ / ความรู้สึก (affective) ในการเรียนรู้เป็นสิ่งที่แบ่งแยกออกจากกันไม่ได้

ประสบการณ์การรู้นี้ อาจจะกว้างหรือแคบก็ได้ (broad / narrow) ตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจ คือ เป็นอุบัติเหตุก็ได้ (intentional / incidental) อาจจะลึกซึ้งหรือผิวเผิน (profound / superficial) ก็ได้ ยิ่งไปกว่านั้น อาจเป็นเพียงโอกาสหนึ่งของการเรียนรู้หรือเป็นจำนวนที่ไม่ จำกัดของความเป็นไปได้ในการเรียนรู้ก็ได้

กล่าวได้ว่า ความเป็นมา ของการวิจัยเกี่ยวกับสื่อและการเรียนรู้ เริ่มจาก กระบวนการคิดที่เชื่อว่า การเรียนรู้เป็นผลที่เกิดจากเนื้อหาสาร และความตั้งใจของผู้ส่งสารไปสู่ ความหมาย หรือคำจำกัดความที่กว้างขึ้น คือ การเรียนรู้มีส่วนประกอบที่มากมาย (multiple components) และมีปัจจัยต่าง ๆ (factors) ที่มีส่วนทำให้กระบวนการเรียนรู้ซับซ้อนขึ้น

การศึกษาวิจัยแต่เดิมมา ตรวจสอบ / ศึกษา กระบวนการเรียนรู้อย่างล้าหลัง (backwards) ขาดเรื่องความเป็นไปได้ ที่แฝง ในประสบการณ์การเรียนรู้ทุกชนิด

สภาพแวดล้อมใหม่ของสื่อที่มีความยืดหยุ่น ปฏิสัมพันธ์ กระจายศูนย์ (decentralized) เน้น หรือยอมรับในสิ่งที่เป็นจริงเสมอ คือ การเรียนรู้โดยธรรมชาติ ต้องไม่ถูก บังคับหรือฝืนใจ ไม่ว่าจะโดยเนื้อหา บริบท วัฒนธรรม หรือสื่อ การเรียนรู้เกิดขึ้นเหมือนกับเป็น

เงาของความเป็นไปได้ ที่กรองโดยตัวแปรที่ซับซ้อนจนกลายเป็นประสบการณ์ที่เด่นชัด ของผู้เรียนแต่ละคน การเรียนรู้ไม่ใช่เป็นผล (outcome) แต่เป็นกระบวนการ (process) ที่เป็นผลจากปัจจัยมากมาย ภารกิจของการวิจัยในอนาคต คือ การศึกษา / สำรวจกระบวนการนี้ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ (Krendl, 1996)

ในเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา การเรียนรู้ กับการศึกษาเรื่องสื่อ หรือ media education นั้น นิสเบท (Nisbet อ้างถึงใน Lavander, มุลินีเพื่อการพัฒนาเด็ก, 2538) ได้อธิบายว่า คุณค่าของการศึกษาเรื่องสื่อหรือ media education มีความสัมพันธ์กับคุณค่าการศึกษาทั้งกระบวนการ เมื่อพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 หมวดใหญ่ คือ การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาการเติบโตของบุคคล โดยพิจารณาคุณค่าที่แต่ละหมวดให้แก่เด็กหรือผู้เรียนแล้ว แสดงได้ดังนี้

1. <u>การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม</u>	2. <u>พัฒนาการการเติบโตของบุคคล</u>
1) ทักษะ	7) การพัฒนาทางกาย
2) วัฒนธรรม	8) สุขทริยภาพ
3) การเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว	9) พัฒนาการทางสังคม
4) การมีอาชีพ	10) พัฒนาการทางด้านจิตใจ
5) ความบันเทิง	11) พัฒนาการด้านสติปัญญา
6) การเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมทางสังคม	12) การพัฒนาทางด้านศีลธรรม

นิสเบท อธิบายว่า แต่ละลักษณะวิชาตามหลักสูตรการศึกษาของสก็อตแลนด์ให้คุณค่าอะไรแก่ผู้เรียน เช่น วิชาการพูดภาษาอังกฤษ ให้คุณค่าทางทักษะ วัฒนธรรม พัฒนาการทางสังคม และพัฒนาการทางด้านสติปัญญาในระดับสูงและในระดับรองลงมา ให้เรื่องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว การมีอาชีพ ความบันเทิง การเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมทางสังคม สุขทริยภาพ และการพัฒนาทางด้านศีลธรรม ในขณะที่วิชาศิลปะ ให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสุขทริยภาพในระดับสูง และให้การเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ความบันเทิง การพัฒนาทางกาย พัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางด้านจิตใจ พัฒนาการทางด้านสติปัญญา และการพัฒนาทางด้านศีลธรรม ในระดับรองลงมา เป็นต้น

สำหรับในส่วนหนังสือมวลชนและการศึกษานั้น นิสเบท อธิบายว่า

สื่อภาพยนตร์ ให้คุณค่าด้านการพัฒนาทางสังคมในระดับสูง และให้คุณค่าด้านวัฒนธรรม ความบันเทิง สุขทริยภาพ การพัฒนาด้านสติปัญญา และการพัฒนาทางด้านศีลธรรม ในระดับรองลงมา

สื่อหนังสือพิมพ์ให้คุณค่าในทุกด้าน ในระดับความสำคัญรองลงมา

สื่อวิทยุกระจายเสียงและสื่อโทรทัศน์ ให้คุณค่าสูงในด้านวัฒนธรรม และ ความบันเทิง และให้คุณค่ารองลงมาในด้านการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว การเป็นพลเมืองที่มี ส่วนร่วมทางสังคม สุนทรียภาพ พัฒนาการทางสังคม จิตใจ สติปัญญา ศิลธรรม

นิสเบท ระบุว่า หากการศึกษาต้องการให้เด็กได้รับคุณค่าต่าง ๆ ครบ 12 ประการ ก็ต้องผสมผสานคุณค่าทางวิชาการ หรือการเรียนการสอน และสื่อมวลชนเข้าด้วยกัน นั่นคือ การสอนเรื่องสื่อ หรือ media education นั่นเอง

บัคคิงแฮม (Buckingham, 1994) ระบุถึง กระบวนทัศน์ของความคิด (cognitive paradigm) ที่เกี่ยวกับ media education ไว้ดังนี้

1) มีเหตุมากมายที่ทำให้การปฏิบัติเกี่ยวกับความคิด กระทำไม่สำเร็จ คือ ทั้งที่มีการปฏิเสธ แนวคิดพฤติกรรมนิยม แต่การวิจัยเกี่ยวกับความรู้ ความคิด ยังคงอ้างอิงหรือ ขึ้นอยู่กับ ทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักพฤติกรรมศาสตร์ กระบวนการทางปัญญา ถูกให้คำ จำกัดความอย่างกว้าง ๆ ว่า เป็นตัวแปรสื่อกลาง หรืออีกนัยหนึ่ง คือ สิ่งที่แทรกอยู่ (intervens) ระหว่างการกระตุ้น (stimulus) และการตอบสนอง (response) แต่ทั้ง ๆ ที่มีการเน้นว่า เด็ก เป็นผู้สร้างความหมาย ซึ่งสามารถระบุหรือคิดอย่างภววิสัย (objectively) และเป็นปริมาณ แต่ ความหมายก็ยังถูกคนส่วนใหญ่มองว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในเนื้อความ ดังนั้น จึงมีแบบของการกำหนด ให้เนื้อความสื่อเป็นสิ่งกระตุ้น อันทำให้ลักษณะที่เป็นแบบแผน เช่น การเคลื่อนไหวของกล้อง หรือเทคนิคการตัดต่อ ถูกมองว่ามีความหมายที่เจาะจง และผล (effects) จากแบบแผนดังกล่าว ถูกศึกษาแยกจากบริบทซึ่งสิ่งนั้นเกิดขึ้น การศึกษาลักษณะนี้จึงละเอียด ความซับซ้อน ของรายการ และทำให้ผลการศึกษาที่บางครั้งดูเหมือนว่าประสบความสำเร็จในการวิเคราะห์เนื้อหาในเชิงสถิติ มีความคลุมเครือไม่ชัดเจน

2) นักวิจัยเกี่ยวกับความคิดหรือปัญญา (cognitive researchers) มักให้ ความสนใจอย่างมากต่อลักษณะทางปัญญา ของเด็กหรือผู้เรียน แล้วแยกความรู้หรือความคิด (cognitive) ออกจากความรู้สึกหรืออารมณ์ (affective) และโดยทั่วไปมักไม่สนใจในเรื่องเกี่ยวกับ ความรู้สึก นักวิจัยมีแนวโน้มที่จะเน้นเรื่องความหมายในขอบเขตที่ค่อนข้างจำกัด จึงละเลยคำ ถามหลักของความพอใจ ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ (inextricably connected)

ปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่นักวิจัยเชื่อมั่น ในแบบจำลองพัฒนาการของเด็ก ของเพียเจต์ (Piagetian model) ซึ่งถูกตีความอย่างเข้มงวดในเรื่องของอายุและขีดขั้น ซึ่งนำไปสู่ ผลสำเร็จของความเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผล ดังที่ Anderson (1981) กล่าวว่า นักวิจัยเกี่ยวกับความ

คิดหรือปัญหา ส่วนใหญ่มักมองเด็กเหมือนเป็นระบบที่ไม่สมบูรณ์ (deficit system) ที่เปรียบเทียบไม่ได้กับผู้ใหญ่ โดยการใช้แบบจำลองบรรทัดฐานการพัฒนา (normative development models) เด็กจะถูกกำหนดไว้ตามวัยในเรื่องความสามารถที่เหมาะสมของการเห็นภาพ การกำหนดไว้ล่วงหน้าว่า เด็กไม่มีความรู้ ไม่มีความเข้าใจเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ใหญ่ นำไปสู่การละเลยมุมมองหรือสิ่งที่เป็นตัวตนของเด็ก (children's own perspectives)

3) เรื่องของความคิดหรือปัญหา (cognitive) มักเน้นในกระบวนการภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งทำให้ยากในการผนวก บทบาทของสังคมและปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้าไปในกรอบของจิตสำนึกและความเข้าใจ นักวิจัยหลายคนละเลยความแตกต่างทางสังคมของเด็ก ซึ่งเป็นผลของบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ องค์ประกอบ เช่น ชั้นทางสังคม (social class) เชื้อชาติ (race) และเพศ (gender) ไม่ได้ได้รับความสนใจ หรือไม่ก็ถูกมองเป็นเพียงสิ่งที่มีอิทธิพล ต่อการกำหนดแบบของบุคคลสำหรับสังคมโลก

ความคิดของบัคคิงแฮมสอดคล้องกับบททอริเวิร์ท (George Butterworth ใน Light and Butterworth, 1992) ที่กล่าวว่า ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา การศึกษาเรื่องพัฒนาการทางปัญญา (cognitive development) มี 3 ระยะ คือ

ระยะแรกต่อเนื่องระยะที่ 2 เกิดในช่วงทศวรรษ 1970 - 1980 มีการเปลี่ยนความสนใจจากกระบวนการทางสติปัญญา (intellectual processes) ภายในเด็กแต่ละคน เช่น ในการวิจัยของเปียเจต์ (classical research of Piaget) มาเกี่ยวข้องกับเรื่องความคิดหรือปัญหาทางสังคม (social cognition) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากไวโกทสกี (Vygotsky) อันทำให้เกิดการเปลี่ยนจากความพยายามในการอธิบายเรื่องทางความคิดหรือปัญหาว่า เป็นกระบวนการที่เกิดภายในบุคคลมาเป็นความเข้าใจในเรื่องบริบทระหว่างบุคคลในความเติบโตทางปัญญา หรือกล่าวได้ว่า เป็นการเปลี่ยนจากความคิดที่เป็นเลือดเย็น (cold blooded) มาเป็นเลือดอุ่น (warm blooded) คือ การสนใจว่า กระบวนการคิด และการพัฒนาทางปัญญา เป็นสิ่งที่เกิดในสังคมที่มีปัจจัยทางบริบท เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเติบโตทางปัญญา

บททอริเวิร์ท กล่าวว่าการศึกษาเรื่องพัฒนาการทางปัญญาอยู่ในระยะที่สามที่นักคิดหรือนักทฤษฎี กำลังเริ่มเน้นเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างข้อบังคับทางบริบท (contextual constraints) และการได้มาซึ่งความรู้ (aquisition of knowledge) ยิ่งไปกว่านั้น ได้มีการรวมบริบททางกายภาพ (physical context) กระบวนการคิด เข้ากับสังคม จึงมีความคิดร่วมสมัย ที่เชื่อว่าความคิดหรือปัญญาคือสิ่งที่มียู่ในสังคมและบริบททางกายภาพที่ยากที่จะแยกออกจากกัน (Butterworth, 1992)

นิโคลส์และบราวน์ (Randall. G. Nichols and Vanessa Allen Brown ใน Jonassen (editor), 1996) จัดเนื้อหาเกี่ยวกับการสื่อสารและการศึกษาสื่อ ไว้ในเรื่องทฤษฎีการพินิจพิเคราะห์หรือทฤษฎีวิพากษ์ของเทคโนโลยีการศึกษา (Critical Theory of Educational Technology) และระบุถึง โคเอททิง (Koetting) ที่อ้างถึงแบบความรู้ของฮาร์เบอร์มาส (Habermas' knowledge types) โคเอททิงเสนอว่า เทคโนโลยีการศึกษามีรากฐานจากการให้ความรู้เกี่ยวกับความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล การขยายฐานของทฤษฎีไปในเรื่องศาสตร์ของการพินิจพิเคราะห์หรือการวิพากษ์ (critical science) จะทำให้ศาสตร์นี้อยู่ในกระแสหลัก (mainstream) ของความคิดทางการศึกษามากขึ้น และช่วยให้เกิดการศึกษาค้นคว้าหรือตรวจสอบมากขึ้นในเรื่องภาษาของภาพยนตร์ วิดีทัศน์ ภาพถ่ายและสื่ออื่น ๆ นิโคลส์และบราวน์ (Nichols and Brown) สรุปว่า ผลการศึกษางานวิจัยต่าง ๆ พบว่า เทคโนโลยีการศึกษา การออกแบบการเรียนการสอน และการใช้คอมพิวเตอร์ เป็นการศึกษาเรื่อง ความรู้ และการเรียนรู้ที่เน้นมากเกินไปเกี่ยวกับการวิเคราะห์ ความเป็นเหตุเป็นผล ความคิดหรือปัญญา กระบวนการวิเคราะห์บริบท และเครื่องมือ ในขณะที่หัวข้อเกี่ยวกับทฤษฎีการพินิจพิเคราะห์หรือทฤษฎีวิพากษ์ ได้รับความ สนใจน้อย หัวข้อเหล่านี้เช่น ความสัมพันธ์ในสังคม ลัทธิหรือความคิดเกี่ยวกับผู้หญิง (feminism) เทคโนโลยี และสื่อ สื่อและวัฒนธรรมของประชาชน ฯลฯ การให้ความสนใจในทฤษฎีการพินิจพิเคราะห์หรือวิพากษ์ จะทำให้นักเทคโนโลยีการศึกษาสงสัยในปัญหาของตัวตนและชุมชนมากขึ้น ดังที่ เยเมน โคเอททิง และนิโคลส์ (Yeaman, Koetting and Nichols, 1994) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง Critical Theory, Cultural Analysis and the Ethics of Educational Technology as Society Responsibility ว่า การให้ความสนใจเรื่องทฤษฎีการพินิจพิเคราะห์หรือการวิพากษ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเทคโนโลยีการศึกษา อันทำให้เกิดการตรวจสอบและการพยายามสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ทั้งในเรื่องของชนชั้น เพศ สถานภาพ การศึกษา และทำให้เห็นว่า ความคิด (cognition) ภาษา การสื่อสาร และการออกแบบการเรียนการสอน สามารถครอบงำหรือนำคนกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างไร บทความนี้ได้สรุปในตอนท้ายว่า นักเทคโนโลยียุคหลังศตวรรษที่ 20 (post modern educational technology) ควรมีแบบอย่าง (models) ทั้งด้านเทคนิค (technical) การปฏิบัติได้ (practical) การพินิจพิเคราะห์ ที่บางครั้งอาจคู่ขนาน หรือไปด้วยกัน บางครั้งอาจมีการโต้แย้งกัน แต่ที่สำคัญ คือ ต่างก็ช่วยเกื้อหนุนให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้น

การศึกษาด้านสื่อเพื่อการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีการวิพากษ์ หรือการพินิจพิเคราะห์ เช่น แอลส์เวิร์ท และวอทเลย์ (Ellsworth and Whatley, 1991, อ้างใน

Krendl และคณะ, 1996) ที่ต้องการชี้ให้เห็นกระแสหลักของสื่อเพื่อการศึกษา พบว่าภาพยนตร์เพื่อการศึกษา มักใช้วิถีของจารีต (conventions) และความเห็นเชิงประสบการณ์ที่เป็นสิ่งตรงกันข้ามกับการสอนให้วิพากษ์ หรือพินิจวิเคราะห์ (critical pedagogy) ทั้งสองเสนอว่า ผู้ผลิตสื่อควรหยุดสร้างภาพและการบรรยาย (image and narratives) ที่ทำให้ผู้ดูถูกจำกัดในกรอบของกายภาพ สังคม และความคิด

ลอง (Long, 1989) ทำการวิจัยเรื่อง การคิดอย่างพินิจวิเคราะห์ และยุทธศาสตร์ของการตัดสินใจ (Critical Viewing And Decision Strategies) เพื่อตรวจสอบหรือสอบสวนผู้ชมแบบพินิจวิเคราะห์และไม่พินิจวิเคราะห์ ในเรื่องเกี่ยวกับทักษะการตัดสินใจ และการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในกระบวนการตัดสินใจ โดยได้ทำการทดสอบก่อนการทดลอง (pre - test) กับนักเรียนประถมศึกษา ระดับ 5 และระดับ 6 ใน 2 โรงเรียน เพื่อหาระดับความสามารถของการชมอย่างพินิจวิเคราะห์ หลังจากนั้น ทำการทดสอบหลังการทดลอง (post - test) กับเด็กทั้งสองกลุ่มดังกล่าว เพื่อวัดทักษะในการตัดสินใจในระดับลึกซึ้ง

ผลการวิจัยพบว่า จากการทดลองใช้แบบจำลอง (model) ของผู้ชมอย่างพินิจวิเคราะห์ในความหมายหรือที่เกี่ยวกับการตัดสินใจ เมื่อนำผลจากการทดสอบก่อนและหลังการทดลองมาวิเคราะห์พบว่า ผู้ที่ชมอย่างพินิจวิเคราะห์ แสดงให้เห็นพลวัตของการควบคุมความคิดในระดับสูง ต่องานที่ต้องตัดสินใจ ในขณะที่ผู้ที่ไม่พินิจวิเคราะห์ จะไม่สามารถแสดงการควบคุมการพัฒนาได้อย่างดี ข้อสรุปที่สำคัญของการวิจัยครั้งนี้ คือ media literacy เป็นหนึ่งในทักษะหลายอย่างที่จะช่วยในการคิดอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ (refinement) เกี่ยวกับสื่อ

แฮนด์ดริน (Dorothea Scott Handron, 1989) เป็นอีกคนหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเรื่องการพินิจวิเคราะห์กับสื่อ หรือ critical and media literacy โดยได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาเทคนิควิธีในการสร้าง media literacy ในผู้ใหญ่ (Developing Methods And Techniques For Fostering Media Literacy in Adults) โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นการวิจัยว่า ผู้ชมที่เป็นผู้ใหญ่ได้รับข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสังคมและการเมืองจากรายการโทรทัศน์ ซึ่งมีผลต่อความเห็นที่มีต่อโลกของพวกเขา ในขณะที่มีงานวิจัยน้อยมาก การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่โทรทัศน์กระตุ้น หรือบอกประชาชนเกี่ยวกับความคิดต่อเหตุการณ์สาธารณะ แต่งานวิจัยนี้สามารถชี้ให้เห็นถึงอคติ (bias) หรือการสร้างความรู้สึก ในด้านใดด้านหนึ่งของรายการโทรทัศน์

ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดหลากหลายจากเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการ (development psychology) ที่สะท้อนให้เห็นการวิพากษ์ หรือพินิจวิเคราะห์ ในการศึกษาผู้ใหญ่ และ media literacy เพื่อนำไปพัฒนาเป็นแนวทางในการศึกษาถึงความตระหนัก

ในการดูโทรทัศน์อย่างพินิจวิเคราะห์ของกลุ่มประชากรการวิจัย โดยผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาวิเคราะห์ media literacy โดยการทำการทดสอบภาคสนาม กับผู้เรียนผู้ใหญ่ 28 คน ในสถานการณ์การศึกษาแบบอัติวิสัยของผู้ใหญ่ คือ ในห้องสมุดสาธารณะ โดยแบ่งประชากรเป็น 4 กลุ่ม ให้เวลากลุ่มละ 2 ชั่วโมง ในการชมวีดิทัศน์ที่บันทึกมาเฉพาะส่วน หลังจากนั้นดำเนินการกับกลุ่มประชากรตามวิธีการวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบ triangulation of qualitation หรือการวิจัยคุณภาพแบบสามเส้า ที่ประกอบด้วย การเขียนเชิงวิพากษ์ การอภิปรายกลุ่ม การสัมภาษณ์ วัด media literacy โดยเปรียบเทียบจุดเริ่มและจบของการวิเคราะห์วีดิทัศน์ ผลจากการศึกษาพบว่า

- 1) ไม่มีความแตกต่าง หรือแบ่งแยกได้ในการพินิจวิเคราะห์หรือวิพากษ์ และการไม่เชื่อในสื่อ
- 2) กลุ่มประชากรมีความโน้มเอียงในการใช้สื่อเพื่อความบันเทิงเท่านั้น
- 3) กลุ่มประชากรมีความสนใจ ที่จำกัดอยู่ในระดับความสนใจเชิงวัตถุของมนุษย์

ข้อเสนอจากการวิจัยนี้ คือ ควรมีการพัฒนารูปแบบหรือบรรทัดฐานในการเรียน เพื่อกระตุ้นการอภิปรายอย่างวิพากษ์ในรายการที่เป็นกิจการสาธารณะ

งานการวิจัยด้านการพัฒนาความคิดเกี่ยวกับ media literacy ที่น่าสนใจอีกคืองานของ สมิธ (Mary Ruth Smith, 1993) ซึ่งทำการวิจัยเรื่องการพัฒนากรอบความคิดและแบบจำลองสำหรับให้นักเรียนระดับมัธยมศึกษาใช้ในการตีความหมายโฆษณาทางสิ่งพิมพ์ โดยเหตุที่ผู้วิจัยเห็นว่าสหรัฐอเมริกาเป็นสังคมบริโภคนิยม (consumer society) ที่สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการป้อนความต้องการในเรื่องการบริโภค อุปโภคแก่สังคม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการให้การศึกษารองเสริม เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาโฆษณา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากรอบความคิด และแบบจำลองเพื่อใช้ในการสอนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาให้เข้าใจในสารโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อให้นักเรียนไม่ถูกครอบงำโดยสื่อ การดำเนินการวิจัยใช้การศึกษา วิเคราะห์ เอกสารเกี่ยวกับประวัติและทฤษฎีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์และวิธีการนำเสนอโฆษณาในรูปแบบสิ่งพิมพ์ ทฤษฎีการเรียนการสอนที่เน้นเรื่องการสอนทักษะการคิดอย่างมีคุณภาพ และการให้การศึกษารองเสริมเรื่องวิธีการวิจารณ์ศิลปะ จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสารต่าง ๆ ดังกล่าว ผู้วิจัยได้สร้างแบบจำลองการพินิจวิเคราะห์หรือการวิพากษ์ ที่ประกอบด้วย 9 ขั้นตอนใน 2 ทางเลือก (options) ทางเลือกที่ 1 (option 1) ประกอบด้วย การรับ การตอบโต้

ข้อมูลเกี่ยวกับบริบท การอธิบาย แบบแผนการวิเคราะห์ (formal analysis) ทางเลือกที่ 2 (option 2) ประกอบด้วยกำหนัดลักษณะ การตีความ ข้อมูลบริบท และการสังเคราะห์

จะเห็นได้ว่า เรื่องการคิด และการพินิจพิเคราะห์ นับเป็นหัวใจของการศึกษาเรื่องสื่อ (media education) ที่จะทำให้นักคคเป็นผู้รู้สื่อ (media literacy) ดังเช่น ในการวิจัยของฟอสเตอร์ (Barbara G. Foster, 1995) เรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้ (feasibility) ในการสอน media literacy ในระดับประถมศึกษา โดยที่ผู้วิจัยต้องการให้นักเรียนเป็นผู้บริโภคที่รู้เรื่องสื่อ การดำเนินการวิจัยประกอบด้วย การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทฤษฎีการศึกษาค้นคว้า แบบเรียนของการศึกษาระดับประถมศึกษา และการสัมภาษณ์กลุ่มเฉพาะ (focus group interview) กับผู้นำด้านการศึกษา เพื่อค้นหาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ 1) ผล ของสื่อที่มีต่อความคิด และการพัฒนาการทางสังคมของเด็ก 2) ทักษะการรับ การทำความเข้าใจ การซึมซับ และการตอบโต้เนื้อสารของสื่ออย่างเหมาะสม และการทำให้เด็กเป็นผู้ที่มีการตัดสินใจอย่างรับผิดชอบ 3) จุดแข็งและจุดอ่อนของสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง และภาพยนตร์ 4) ผลกระทบของความเป็นแบบอย่าง (modeling) ในการสื่อสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนของบิดา-มารดา กระบวนการเกิดภาพ (visualization) ความเข้าใจ และการเกิดพฤติกรรมตามสังคม (prosocial behavior) 5) สาเหตุของความก้าวร้าว และความยึดหยุ่น ในกลุ่มเด็กที่มีความเสี่ยง (at - risk children) และ 6) ยุทธศาสตร์ทางทฤษฎีและการสอนเพื่อสนับสนุนการซึมซับ (assimilating) media literacy ในชั้นเรียน เพื่อให้เด็กมีความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและเป้าหมายของความสำเร็จ ความมีอิสระภาพ (autonomy) และความสามารถทางสังคม

การศึกษานี้ระบุว่า มีความเห็นพ้องกันในกลุ่มผู้นำด้านการศึกษาว่า การพัฒนาทักษะเกี่ยวกับมีเดียลิตเตอเรซีคือ การพัฒนาทักษะ การอ่าน การสื่อสาร การแก้ปัญหา และการคิด

จากแนวคิดเรื่องสื่อกับการเรียนรู้ตามที่นำเสนอนี้ ผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ของเทคโนโลยีการศึกษา กับ ทฤษฎีการวิพากษ์ หรือพินิจพิเคราะห์ (critical theory) และมีเดียลิตเตอเรซี ทั้งยังเป็นกรอบความคิดเรื่องขอบเขตของสื่อและการเรียนรู้ที่เปิดกว้างจากห้องเรียนไปสู่การศึกษาที่เป็นสาธารณะมากขึ้น ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างการศึกษาแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้จากสื่อเป็นไปโดยธรรมชาติ เน้นความสามารถของบุคคลด้านความคิด โดยไม่แบ่งแยกความคิด (cognition) และอารมณ์ ความรู้สึก (affective) ออกจากกัน ความคิด และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใน และ

เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรม และมีเดียลิตเตอร์เรซี เป็นส่วนประกอบที่ทำให้การเรียนรู้ของบุคคลกว้างขึ้น

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการสอน media education เป็นการพัฒนามาจากกรอบแนวคิด (Conceptual framework) ในการสอน media education ที่เสนอโดยซาร์มีเอนโต (Sarmiento, 1995) เลียร์มอนท์ และเซเยอร์ (Learmonth and Sayer, 1996) ซึ่งเสนอแนวคิดร่วมที่ใช้ในการสอน media education ในสหราชอาณาจักร และบัคคิงแฮม (David Buckingham, 1994) ซึ่งระบุแนวคิดสำคัญ (key concepts) ของ media education ทั้ง 3 แหล่งความคิดดังกล่าวมีลักษณะร่วมทางความคิดที่สรุปเป็นแนวคิดเกี่ยวกับ media education ได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรสื่อ (Media Agencies) คือ การสอนเพื่อให้รู้เกี่ยวกับผู้ผลิตสื่อในด้านแนวคิดการผลิต กระบวนการผลิต เศรษฐกิจหรือค่าใช้จ่ายในการผลิต จุดมุ่งหมายในการผลิต

2. แนวคิดเกี่ยวกับประเภทของสื่อ (Media Categories) คือ การสอนเกี่ยวกับสื่อชนิดต่าง ๆ รูปแบบและเนื้อหาของสื่อชนิดต่าง ๆ ชนิดของเนื้อความสื่อ (text)

3. แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยีของสื่อ (Media Technologies) คือ การสอนเกี่ยวกับการผลิตของสื่อและเทคโนโลยีเกี่ยวกับการผลิต

4. แนวคิดเกี่ยวกับภาษาสื่อ (Media Languages) คือ การสอนเกี่ยวกับการสร้างความหมายของสื่อ รหัส และระเบียบแบบแผน (codes and conventions) ที่สื่อแต่ละชนิดใช้ในการสื่อสารและสร้างความหมาย โครงสร้างการเล่าเรื่อง (narrative structures) ของสื่อแต่ละชนิด และรูปแบบการนำเสนอ

5. แนวคิดเกี่ยวกับผู้รับสื่อ (Media Audiences) เป็นการสอนใน 2 ส่วนสำคัญ คือ ในส่วนที่เกี่ยวกับสื่อ ได้แก่ การกำหนดผู้รับสื่อ (positioned) การสื่อสาร หรือสร้างความสัมพันธ์กับผู้รับสื่อ (addressed) การเข้าถึง (reached) ผู้รับสื่อ ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้รับสื่อ ได้แก่ การเลือก (choose) การรับ (consume) การตีความ (interpret) การตอบโต้ (respond) ต่อสื่อ และสิ่งที่สื่อนำเสนอ

6. แนวคิดเกี่ยวกับการนำมาเสนอใหม่ของสื่อ (Media Representations) โดย representation หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อความสื่อ (media texts) กับความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ คน เหตุการณ์ ความคิด ความเป็นแบบฉบับ (stereotype) การสอนเรื่อง

การนำมาเสนอใหม่ของสื่อ คือ การให้ผู้เรียนวิเคราะห์วิธีการที่บุคคล กลุ่มคน และเหตุการณ์ถูกนำมาเสนอในสื่อ การกำหนดคุณค่า หรือค่านิยมเฉพาะ (particular values) ในการนำเสนอของสื่อ

2. ลักษณะนักศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย

นิสิตนักศึกษา คือ ผู้เรียนในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงที่มีบทบาทในการผลิตกำลังคนในระดับที่ต้องใช้สมองและความสามารถพิเศษ เพื่อนำไปพัฒนาประเทศ (วัลลภา เทพหัสดินฯ อ้างถึงในมยุรี สุทธิเลิศอรุณ, 2529)

ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา หรือ นิสิตนักศึกษา อยู่ในระหว่างอายุ 17-18 ปีขึ้นไป อยู่ในระหว่างวัยรุ่นตอนปลาย และกำลังพัฒนาการไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ แม้ว่านิสิตนักศึกษาแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน แต่เมื่อมาอยู่ภายในสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยย่อมมีการปะทะสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน รวมทั้งได้รับการศึกษาในวิชาการแขนงต่าง ๆ นิสิตนักศึกษาจะซึมซับรับเอาประสบการณ์และสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวนิสิตนักศึกษาอย่างแน่นอนไม่มากก็น้อย

ทองเวียน อมรัชกุล (2525) เปรียบเทียบความแตกต่างของนิสิตนักศึกษาตามชั้นปี แล้วสรุปว่า นิสิตในชั้นปีที่ 1 เริ่มเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย หวังความสำเร็จในเชิงวิชาการ สนใจในการศึกษาหาความรู้ ความคิดต่าง ๆ ต้องการเข้าใจตัวเอง เข้าใจปัญหาของโลก รวมทั้งแสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง แสวงหาฐานะส่วนตัว มีความเป็นมิตร ผูกพันอยู่กับเพื่อน และชอบรวมอยู่ในกลุ่ม และเป็นผู้มีมนุษยธรรม สุภาพ เรียบร้อย ให้ความคุ้มครองและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความรู้สึกทั่วไปของนิสิตพวกนี้คือทั้งกลัวและตื่นเต้น และสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทุกประเภทในมหาวิทยาลัย

การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ในความรับผิดชอบของทบวงมหาวิทยาลัย นั้น จำแนกสาขาวิชาต่าง ๆ ตามแนวทางของ ISCED หรือ International Standard Classification of Education (มูลนิธิส่งเสริมทบวงมหาวิทยาลัย, 2539)

การวิเคราะห์ลักษณะบุคลิกภาพ ที่เหมาะสม สำหรับแต่ละสาขาวิชาของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เป็นไปตามข้อสันนิษฐานว่า ในการศึกษาต่อสาขาวิชาต่าง ๆ ส่วนใหญ่ลักษณะของสาขาวิชานั้น ๆ จะบ่งบอกลักษณะวิชาชีพนั้น ๆ ลักษณะวิชาการหรือวิชาชีพดังกล่าวจะสามารถกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะศึกษาได้ ฮอลแลนด์ (Holland) ได้ศึกษาเรื่องกลุ่มบุคลิกภาพและสิ่งแวดล้อมทางอาชีพที่สอดคล้องกันนั้น โดยได้แบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ

- Realistic (R)
- Investigative (I)
- Artistic (A)
- Social (S)
- Enterprising (E)
- Conventional (C)

เมื่อผู้วิจัย นำแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะบุคลิกภาพที่เหมาะสม กับแต่ละกลุ่มสาขาวิชาตามแนวทาง ISCED มาผนวกกับแนวคิดเรื่องบุคลิกภาพและอาชีพของฮอลแลนด์ (Holland) แล้ว อธิบายลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของแต่ละกลุ่มสาขาวิชาของการวิจัยครั้งนี้ ได้ดังนี้

1) กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มีลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพ คือ ชอบคิด สังเกต วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัยอย่างมีเหตุผล ใช้เหตุผลมากกว่าจินตนาการ ชอบแก้ปัญหา ชอบใฝ่หาความรู้ มีหลักการ สนใจการจัดระบบ ชอบทำงานที่สลับซับซ้อน ไม่ติดประเพณีนิยม

2) กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพคล้ายกลุ่มแรก คือ ช่างคิด ช่างสังเกต ชอบแก้ปัญหา ชอบประดิษฐ์คิดค้น แต่ที่แตกต่างออกไปคือ มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งของ มีค่านิยมทางการเมืองและเศรษฐกิจในรูปแบบที่มีระเบียบแบบแผน ยึดถือประเพณีนิยม นิยมสิ่งที่เป็นรูปแบบและลักษณะภายนอกของบุคคล เช่น เงิน อำนาจ สถานภาพ

3) กลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์ มีลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพ คือ มีความสามารถและทักษะทางภาษา ศิลปะ มีสุนทรีย์ มีความคิดริเริ่มและจินตนาการ รักอิสระ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ชอบเผชิญปัญหา ไม่ชอบเลียนแบบ หลีกเลียงงานประเภทใช้ระเบียบแบบแผน

4) กลุ่มสาขาวิชาสังคมศาสตร์ มีลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพ คือ มีมนุษยสัมพันธ์ มีทักษะในการสื่อสาร ช่างสังเกต สนใจข่าวรอบตัว ชอบติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้คน มักแก้ปัญหาโดยคำนึงถึงความรู้สึกและสัมพันธภาพระหว่างบุคคล มีความเป็นอิสระ เชื่อมั่นในตนเอง มีความสนใจอำนาจ มักหลีกเลียงสภาพการณ์ที่ต้องใช้กำลังความคิดเชิงปัญญา ไม่ชอบกิจกรรมที่เป็นระเบียบแบบแผนหรืองานที่เป็นวิทยาศาสตร์ เทคนิค

การศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ สามารถที่จะหล่อหลอมเปลี่ยนแปลงผู้ที่ศึกษาในสาขาวิชานั้น ๆ ให้มีลักษณะร่วมกันได้ แม้ว่าผู้ศึกษาสาขาวิชาต่าง ๆ จะมีลักษณะคล้ายกันมาก่อนจึงเลือกศึกษาวิชาชีพนั้น ๆ เหมือนกันก็ตาม เอ็น เจ เอนทวิสเดล (วัลลภา เทพหัสดิน ณ

อยุธยา, 2524 อ้างถึงใน ละอองทิพย์ เหมะ, 2532) อธิบายลักษณะนิสัย นักศึกษสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนี้

1) นักศึกษสาขาอักษรศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มีลักษณะคือ ภาษาดี ค่านิยมทางสุนทรียศาสตร์สูง เหตุผลเจ็บขาด รุนแรง แต่เจ้าอารมณ์ มีบุคลิกภาพไม่แน่นอน และไม่ค่อยมีเหตุผลในด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือทฤษฎีต่าง ๆ

2) นักศึกษสาขาวิทยาศาสตร์ มีความสามารถทางด้านคำนวณสูง มีอารมณ์มั่นคง ทิศทางสังคมค่อนข้างไปทางอนุรักษนิยม เพราะมีระเบียบแบบแผน มีคุณค่าทางสุนทรียต่ำ แต่ความคิดทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจสูง

3) นักศึกษาสังคมศาสตร์ มักจะไม่ค่อยมักใหญ่ใฝ่สูง ใจค่อนข้างคับแคบ คุณค่าทางศาสนาค่อนข้างต่ำ แต่เจ็บคมเจ้าปัญญา และสนใจในการเมือง เศรษฐกิจสูง

ประโยชน์ คูปต์กาญจนากุล (2525) ทำการวิจัยเรื่อง แบบการเรียนรู้ของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า นิสิตในแต่ละสาขาวิชา (มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์) มีแบบการเรียนรู้แตกต่างกัน โดยนิสิตทางสาขาวิทยาศาสตร์ประยุกต์มีแบบการเรียนรู้แบบอิสระสูงสุด ในขณะที่นิสิตสาขาวิชาวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มีแบบการเรียนรู้แบบพึ่งพาสูงสุด ส่วนนิสิตสาขาสังคมศาสตร์มีแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสูงสุด

ในการศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำแนกตามสาขาวิชา ของละอองทิพย์ เหมะ (2532) โดยแบ่งกลุ่มนักศึกษาออกเป็นสาขาวิชา วิทยาศาสตร์กายภาพ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สาขาวิชามนุษยศาสตร์ พบว่า ในด้านการแสวงหาความรู้ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านความมั่นใจตนเองและรู้จักตนเองนั้น แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญระหว่างต่างสาขาวิชา ลักษณะด้านความคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์นักศึกษสาขาวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพ มีสูงกว่านักศึกษสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ส่วนสาขาอื่นไม่แตกต่างกัน ลักษณะด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี นักศึกษสาขาสังคมศาสตร์มีลักษณะด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีสูงกว่านักศึกษสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพ ส่วนสาขาอื่นไม่แตกต่างกัน สาขามนุษยศาสตร์มีพฤติกรรมการดูโทรทัศน์ ชมสารคดี และอ่านหนังสือเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีไทยและท้องถิ่นมากกว่าสาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ

ในเรื่องของการรับสื่อของนิสิตนักศึกษานั้น อรรพรรณ วิจักขณะ (2534) ทำการวิจัยเรื่องการเปิดรับและการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน ของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างคือ นิสิต นักศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสาน

มิตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำแนกเป็นสองสาขาวิชา คือ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ในเรื่องการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ สำหรับการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์รายวัน นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ทั้งสองสาขาวิชา ทั้งชายและหญิง อ่านหนังสือพิมพ์รายวันที่บ้านค่อนข้างบ่อย อ่านเมื่อมีเวลาว่าง ใช้เวลาอ่าน 20-30 นาที หนังสือพิมพ์รายวัน ที่อ่านประจำ คือ ไทยรัฐ คอลัมน์ที่อ่านเป็นประจำคือ ข่าวกันเทิง ข่าวกีฬา ข่าวอาชญากรรม บทวิจารณ์และข่าวการศึกษา คอลัมน์ที่อ่านเป็นบางครั้งได้แก่ ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง คอลัมน์สุขภาพ คอลัมน์ที่ไม่อ่านเลยคือ คอลัมน์ปัญหาหัวใจ ปัญหาทางเพศ ข่าวสังคมชุมชน เหตุผลสำคัญที่อ่านหนังสือพิมพ์รายวัน เพื่อรับทราบข่าวสารและเชื่อเนื้อหาในหนังสือพิมพ์เป็นบางส่วน

สำหรับการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ทั้งสองสาขาวิชาและทั้งชายและหญิง ฟังวิทยุทุกวัน โดยฟังที่บ้านหรือที่พักของตน และมีวิทยุเป็นของตนเอง ระยะเวลาที่รับฟังครั้งละมากกว่า 1 ชั่วโมง เวลาที่ฟังหลังเวลา 21.00 น. ฟังเพื่อความสนุกสนานและเพลิดเพลิน สถานีวิทยุที่เปิดฟังบ่อยคือ สถานี 97.5, 101.5, 94.5 เมกกาเฮิร์ตซ์ และหมูนหารายการถูกใจ รายการวิทยุที่ฟังเป็นประจำคือ รายการเพลงไทยสากล เพลงสากล เพลงบรรเลง ข่าวกันเทิง สารคดี ความรู้ทั่วไป รายการวิทยุที่ฟังบางครั้ง คือ รายการข่าวต่างประเทศ สารคดีความรู้ทั่วไป ข่าวในประเทศ ข่าวกีฬา รายการวิทยุที่นิสิตนักศึกษาไม่ฟังเลย ได้แก่ รายการลิเก ลำตัด หมอลำ รายการเพื่อแม่บ้าน เพลงไทยเดิม ละครวิทยุ

ส่วนการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์นั้น นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ ทั้งสองสาขาวิชา และ ทั้งชายและหญิง ดูโทรทัศน์เป็นประจำทุกวัน ระยะเวลาในการดูมากกว่า 1 ชั่วโมงขึ้นไป ช่วงเวลาในการดูระหว่างเวลา 20.00 น. - 22.00 น. ดูที่บ้านหรือที่พักของตน ดูร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว เหตุผลในการดูโทรทัศน์ดูเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน สถานีโทรทัศน์ที่ดูเป็นประจำคือ สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 เหตุผลที่ดูโทรทัศน์ช่องนั้น ๆ เพราะติดตามรายการที่ชอบและเพราะมีรายการที่น่าสนใจมากกว่าช่องอื่น

สำหรับความสนใจ และความชื่นชอบ ต่อเนื้อหาของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ นั้น นิสิตนักศึกษาทั้งสองสาขาวิชาและทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ อ่านหนังสือพิมพ์เป็นบางเรื่อง ที่ตนสนใจ โดยอ่านพาดหัวข่าวและข่าวหน้าหนึ่ง ฟังวิทยุ โดยเลือกสถานีที่มีรายการที่ถูกใจ ดูโทรทัศน์โดยมีรายการที่ตนติดตามอยู่ทุกวัน

นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ทั้งสองสาขาวิชา และทั้งชายและหญิง เคยนำเนื้อหา

จากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มาเป็นหัวข้อในการสนทนากับผู้อื่น นำเนื้อหาจาก หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์มาพูดคุยเสมอ ส่วนเนื้อหาจากภาพยนตร์และวิดีโอไม่ค่อยได้นำมาพูดคุย บุคคลที่นิสิตนักศึกษานำเนื้อหาจากสื่อมวลชนมาพูดคุยเสมอ คือ เพื่อน รองลงมาคือ บุคคลในครอบครัว

เนื้อหารายการจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่นิสิตนักศึกษาเปิดรับมากที่สุด นิสิตนักศึกษาทั้งสองสาขาวิชาและทั้งชายและหญิงส่วนใหญ่ เปิดรับเนื้อหาประเภทข่าวจาก หนังสือพิมพ์มากที่สุด ส่วนสื่อมวลชนประเภทวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์และวิดีโอ นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่เปิดรับเนื้อหารายการประเภทบันเทิงมากที่สุด

สำหรับการใช้ประโยชน์ และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อมวลชน นิสิต นักศึกษาทั้งสองสาขาวิชาและทั้งชายและหญิง มีความเห็นว่า หนังสือพิมพ์ช่วยสนองความต้องการด้านความบันเทิงไม่มากนัก ช่วยสนองความต้องการที่จะหาความรู้ได้มาก วิทยุ ช่วยสนองความต้องการที่จะรับรู้ข่าวสารและเหตุการณ์ไม่ได้มากนัก ช่วยสนองความต้องการด้านความบันเทิงได้มาก ช่วยสนองความต้องการที่จะหาความรู้ได้พอสมควร โทรทัศน์ ช่วยสนองความต้องการที่จะรับรู้ข่าวสารและเหตุการณ์และความต้องการด้านความบันเทิง รวมทั้งความต้องการที่จะหาความรู้ได้มาก

ผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การเปิดรับสื่อมวลชน และ ความคิดเห็นของนักศึกษา สาขาวารสารศาสตร์ ตอบบทบาทในการพัฒนาสังคมของหนังสือพิมพ์ไทย โดยร้อยตำรวจเอก สันต์สินี ประยูรรัตน์ (2535) พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเปิดรับสื่อโทรทัศน์เป็นประจำทุกวันมากกว่าสื่ออื่น ๆ สื่อที่ได้รับความนิยมเปิดรับประจำรองลงมาจากโทรทัศน์คือ วิทยุ และ หนังสือพิมพ์

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ไทยรัฐเป็นประจำมากที่สุด รองลงมาคือ เดลินิวส์ และมติชน ตามลำดับ

โทรทัศน์ส่วนใหญ่มักเปิดรับสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 เป็นประจำมากที่สุด รองลงมาคือ ช่อง 3 ช่อง 5 ช่อง 9 ไอบีทีเคเบิลทีวี และไทยสกายเคเบิลทีวี ตามลำดับ

ส่วนสถานีวิทยุที่นิยมเปิดรับเป็นประจำมากที่สุด เรียงตามลำดับ คือ สถานีวิทยุกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ เอฟเอ็ม 98.0 เมกกะเฮิรตซ์ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เอฟเอ็ม 88.0 เมกกะเฮิรตซ์ สถานีวิทยุยานเกราะ เอฟเอ็ม 91.5 เมกกะเฮิรตซ์ สถานีวิทยุ กรป. กลาง เอฟเอ็ม 99.5 เมกกะเฮิรตซ์ สถานีวิทยุกรมการทหารสื่อสาร เอฟเอ็ม 100.0 เมกกะเฮิรตซ์ และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เอฟเอ็ม 105.5 เมกกะเฮิรตซ์

สำหรับการเปิดรับประเภทข่าวสาร กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ สนใจเปิดรับข่าวสารบันเทิงมากที่สุด รองลงมาสนใจข่าวสารประเภทการเมือง ทั้งนี้ นักศึกษาสังกัดสถาบันของรัฐในกำกับทบวงมหาวิทยาลัย สนใจข่าวสารการเมืองมากกว่านักศึกษากลุ่มอื่น ๆ

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของ มณฑาวดี พูลเกิด (2539) ซึ่งทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชน 4 ประเภท คือ วิทย์ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร ของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่นิยมเปิดรับสื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ วิทย์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร ตามลำดับ โดยมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน ดังนี้

สื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่นิสิตนักศึกษานิยมเปิดรับมากที่สุด และเมื่อจำแนกตามประเภทข่าวสารต่าง ๆ ที่เปิดรับ พบว่า รายการบันเทิงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสื่อโทรทัศน์ได้รับการเปิดรับหรือเป็นที่นิยมของนิสิตนักศึกษามากที่สุด รองลงมาคือ ข่าวหรือวิเคราะห์ข่าว สารคดีความรู้ทั่วไป รายการเพื่อการศึกษา ตามลำดับ สำหรับสื่อวิทยุเป็นสื่อที่นิสิตนักศึกษาเปิดรับรองลงมาจากสื่อโทรทัศน์ หากจำแนกตามหัวข้อประเภทข่าวสารต่าง ๆ ที่รับจากสื่อวิทยุ จะพบว่าเปิดรับ รายการบันเทิงมากที่สุด รองลงมาคือข่าวหรือวิเคราะห์ข่าว สารคดีหรือความรู้ทั่วไป รายการเพื่อการศึกษา สื่อหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่นิสิตนักศึกษาเลือกรับสื่อมีค่าเฉลี่ยใกล้เคียงกับการเลือกรับสื่อวิทยุ การเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์ ประเด็นหัวข้อข่าวสารประเภทต่าง ๆ พบว่า นิสิตนักศึกษาจะเลือกอ่านรายการหรือคอลัมน์บันเทิง และข่าวหรือวิเคราะห์ข่าว บทวิจารณ์ความคิดเห็น รายการเพื่อการศึกษา

จากลักษณะและแบบการรับสื่อมวลชนของนิสิต นักศึกษาที่ได้สรุปมานำเสนอนี้ เห็นได้ว่าสอดคล้องกับแนวคิดในทฤษฎีการเล่น (play theory) ของ สตีเฟนสัน (William Stephenson) ที่เมื่อนำมาอธิบายกับการสื่อสารแล้ว สรุปได้ว่า คนเราต้องการการสื่อสารเพื่อความเพลิดเพลินมากกว่าต้องการสารที่จริงจัง การรับสารจากสื่อมวลชนเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารต้องการความเพลิดเพลิน สื่อมวลชนก็จะสนองความต้องการนั้นคือ ให้ความบันเทิง ไม่ว่าจะเป็นในเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมหรือการเมืองก็ตาม สตีเฟนสัน กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ให้ความบันเทิง เพื่อสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ ทำให้คนมีเรื่องพูดคุยกัน ทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม คือ ทำให้คนมีการประพฤติปฏิบัติที่เหมือน ๆ กัน ให้การพักผ่อนหย่อนใจ และทำให้มีชีวิตที่สบาย ๆ ประการสุดท้าย คือ สื่อมวลชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ เลิกล้มความเชื่อเก่า ๆ และนำความเชื่อใหม่ ๆ ใส่เข้าไปแทน (มรว. จิยากร เสสสะเวช, 2539)

3. แนวคิดในการกำหนดระดับความคิดเกี่ยวกับมีเดียลิตเตอเรซี ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลำดับขั้นของการเรียนรู้และการคิด และแนวคิดเกี่ยวกับการวัด

3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับลำดับขั้นของการเรียนรู้และการคิด นำเสนอข้อสรุปของบางแนวคิดเกี่ยวกับลำดับขั้นการเรียนรู้ (อาดุน ช่างแก้วมณี, 2533) ที่ใช้เป็นแนวทางพัฒนากรอบความคิดของการวิจัยดังนี้

3.1.1 ลำดับขั้นการเรียนรู้ตามแนวคิดของ กายี แบ่งลำดับขั้นการเรียนรู้ ออกเป็น 8 ลำดับ ตามลำดับของสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ซับซ้อน โดยในการเรียนรู้ลำดับขั้นต่อไปต้องอาศัยลำดับขั้นที่มีมาก่อนเป็นพื้นฐาน ดังนี้

1) Signal Learning การเรียนรู้เครื่องหมายหรือสัญญาณ เป็นการเรียนรู้ชนิดที่ง่ายที่สุด และอยู่ในระดับต่ำสุด ซึ่งผู้เรียนไม่สามารถบังคับพฤติกรรมมิให้เกิดขึ้นได้ (involuntary behavior) โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก เกิดขึ้นโดยกระบวนการวางเงื่อนไข หรือการทำซ้ำ ๆ

2) Stimulus-Response Learning การเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง เป็นการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองที่ผู้เรียนสามารถควบคุมพฤติกรรมได้ (voluntary behavior) เป็นไปอย่างตั้งใจและยอมรับในสิ่งเร้าและการตอบสนองนั้น ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการได้รับการเสริมแรง

3) Chaining การเรียนรู้แบบลูกโซ่ เป็นการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองที่ติดต่อกันเป็นลำดับขั้น มีลักษณะของการกระทำ การเคลื่อนไหว (motor skills) เกี่ยวข้องอยู่ด้วย

4) Verbal Association การเรียนรู้โดยการเชื่อมโยงภาษาด้วยถ้อยคำ มีลักษณะเป็นลำดับขั้น และเป็นการเรียนรู้โดยใช้ภาษาที่มีต่อสิ่งเร้าหนึ่งหรือมากกว่า

5) Discrimination Learning การเรียนรู้แบบจำแนกความแตกต่าง เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นความแตกต่างของสิ่งเร้าประเภทเดียวกัน ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เหมือนกัน ด้วยวิธีต่าง ๆ กัน

6) Concept Learning การเรียนรู้โนทัศน์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจำแนกสภาพความเหมือนหรือความแตกต่าง และตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกันได้

7) Principle Learning การเรียนรู้กฎหรือหลักการ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเชื่อมโยงมโนทัศน์ตั้งแต่ 2 อย่าง หรือมากกว่าเข้าด้วยกัน และสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่แตกต่างกัน โดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น

8) Problem Solving การเรียนรู้การแก้ปัญหา เป็นการเรียนรู้ที่รวบรวมกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และนำไปใช้แก้ปัญหาในสภาพการณ์ใหม่ได้ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เคยเรียนรู้มาแล้ว

จากลำดับชั้นการเรียนรู้ทั้ง 8 ชั้นตอนนี้ กาเย่ ได้แบ่งประเภทของสมรรถภาพที่มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ 5 อย่างด้วยกัน คือ ทักษะทางด้านสติปัญญา (Intellectual skill) ยุทธศาสตร์การคิด (Cognitive Strategies) การสนเทศทางวาจา (Verbal Information) ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skills) และทัศนคติ (Attitude)

3.1.2 ลำดับชั้นการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรูเนอร์

Jerome S. Bruner เชื่อว่า (อาดูน ช้างแก้วมณี, 2533) ความพร้อมของผู้เรียนเป็นสิ่งที่สามารถสอนให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว โดยการจัดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับขั้นของพัฒนาการทางสติปัญญาของเขา บรูเนอร์ เสนอทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาที่เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ว่า มีลักษณะของลำดับชั้นการเรียนรู้ 3 ลำดับชั้น คือ

1) Enative representation เป็นการเรียนรู้โดยการสัมผัสเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี บุคคลต้องอาศัยการกระทำในอันที่จะเพิ่ม และถ่ายทอดประสบการณ์ของตน และใช้เป็นกระบวนการต่อเนื่องไปสู่การเรียนรู้ลำดับชั้นต่อไปได้ตลอดชีวิต

2) Iconic representation เป็นการเรียนรู้โดยการเห็นภาพหรือสิ่งเร้า รวมทั้งการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เป็นการเพิ่มประสบการณ์ให้ผู้เรียนเอง แต่ก็ยังไม่สามารถจำแนกความแตกต่างอย่างมีเหตุผลได้

3) Symbolic representation เป็นการเรียนรู้โดยการใช้สัญลักษณ์หรือภาษา ในการถ่ายทอดประสบการณ์ ผู้เรียนมีความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ อย่างมีเหตุผล และสามารถเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ลำดับชั้นนี้ บรูเนอร์ ถือเป็นลำดับชั้นที่สูงสุดของพัฒนาการทางความรู้ ความเข้าใจ

พัฒนาการทั้ง 3 ลำดับชั้นนี้ จะดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น และต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต

3.1.3 ลำดับชั้นการเรียนรู้ตามแนวคิดของ บลูมและคณะ

บลูมและคณะ ได้จำแนกวัตถุประสงค์ทางการศึกษาตามหลักของ Taxonomies ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ที่เรียกว่า โดเมน (Domains) มีอยู่ด้วยกัน 3 โดเมน ได้แก่ Cognitive Domain (กลุ่มพุทธิพิสัย) Affective Domain (กลุ่มจิตพิสัย) และ Psychomotor Domain (กลุ่มทักษะพิสัย) โดยได้กล่าวถึงลักษณะของแต่ละกลุ่มไว้ดังนี้ (เยาวดี วิบูลย์ศรี 2526 อ้างถึงใน อาดุน ช้างแก้วมณี, 2533)

1) กลุ่มพุทธิพิสัย หรือกลุ่มความรู้ จะกล่าวถึงการรวมวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทางการศึกษาที่เกี่ยวกับความรู้ที่ระลึกได้ หรือจำได้ (Recall) และการพัฒนาซึ่งเกี่ยวข้องกับ ความสามารถทางสมองและทักษะ (Development of Intellectual Abilities and Skill) ซึ่งจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาแบบสอบ

2) กลุ่มจิตพิสัย หรือกลุ่มคุณค่า เป็นการรวมวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ หรือการยอมรับด้านคุณค่าต่าง ๆ เช่น ความสนใจ ทศนคติ ค่านิยม ความซาบซึ้ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในขอบเขตนี้ไม่ค่อยแน่นอน และเป็น การยากที่จะกล่าวถึงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของกลุ่มนี้

3) กลุ่มทักษะพิสัย หรือกลุ่มพลังทักษะ เป็นการรวมวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับระบบการทำงานที่ต้องอาศัยพื้นฐานทางกล้ามเนื้อ หรือทักษะที่ใช้ กลไกทางร่างกายในการจัดการหรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้อย่างคล่องแคล่ว

การจำแนกสมรรถภาพการเรียนรู้ในกลุ่มพุทธิพิสัย ตามแนวคิดของบลูมและคณะ ซึ่ง Hill (1984) ได้ให้ข้อสรุปไว้ 4 ข้อด้วยกัน ดังนี้ (อาดุน ช้างแก้วมณี, 2533)

- 1) สมรรถภาพในการเรียนรู้ในกลุ่มพุทธิพิสัย แยกได้ 6 ระดับ คือ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล
- 2) สมรรถภาพต่าง ๆ ในกลุ่มพุทธิพิสัยนี้ เรียงกันอย่างเป็นลำดับชั้น (Hierarchically ordered) กล่าวคือ สมรรถภาพในลำดับชั้นที่สูงกว่า จะมีความซับซ้อนมากกว่าสมรรถภาพในลำดับชั้นที่ต่ำกว่า
- 3) สมรรถภาพในแต่ละลำดับชั้น มีลักษณะเป็นการสะสม (Cumulative) หมายความว่า สมรรถภาพในลำดับชั้นที่สูงกว่าจะต้องอาศัยสมรรถภาพในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าเป็นพื้นฐาน
- 4) กระบวนการต่าง ๆ ภายใต้อำนาจของสมรรถภาพที่แตกต่างกัน ไม่ขึ้นอยู่กับอายุของผู้เรียน วิธีการสอน และเนื้อหาวิชาที่สอน

3.1.4 ลักษณะธรรมชาติทางปัญญาของมนุษย์ (The nature of human

intelligence) ของกิลฟอร์ด (J.P.G. Guilford) ประกอบด้วย กระบวนการหรือการปฏิบัติ (process or operations) เนื้อหา (contents) และผลผลิต (products) โดยแต่ละส่วนมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) กระบวนการหรือการปฏิบัติ (process/operations) ประกอบด้วย ความคิด (cognition) ความจำ (memory) การผลิตแยกส่วน (divergent production) การผลิตรวมส่วน (convergent production) และการประเมิน (evaluation)

2) เนื้อหา (contents) ประกอบด้วย การคำนวณ (figural) สัญลักษณ์ (symbolic) ศาสตร์ว่าด้วยเรื่องคำและความหมาย (semantic) และพฤติกรรม (behavioral)

3) ผลผลิต (products) ประกอบด้วย หน่วยย่อย (units) ประเภท (classes) ความสัมพันธ์ (relations) ระบบ (systems) การเปลี่ยนรูป (transformations) ความมีนัย ความเกี่ยวเนื่อง (implications)

3.1.5 แนวคิดเรื่องระดับความคิดเกี่ยวกับสื่อ (Cognitive level in media) ของ เพทเทอร์สัน (Rune Pettersson, 1989) ที่กล่าวว่าระดับของความคิดเกี่ยวกับสื่อประกอบด้วย

1) ตระหนักในความมีอยู่ของเนื้อความ เพลง และภาพ (being aware of the presence of text music and pictures)

2) มองเห็นเนื้อความและภาพ ได้ยินเพลง (looking at text, hearing music and looking at pictures)

3) อ่านเนื้อความและภาพ ฟังเพลง (reading text, listening to music and reading pictures)

4) วิเคราะห์เนื้อความ เพลงและภาพ (analyzing text, music and pictures)

5) สร้างเนื้อความ, เพลงและภาพได้ (creating text, music and pictures)

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ ลำดับขั้นของการเรียนรู้ และการคิด ที่นำมาเสนอโดยสรุป เมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับ แนวคิดทฤษฎีมีเดียลิตเตอเรซีและแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องแล้ว สรุปเป็น ลำดับขั้นของการคิด (cognitive level) ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดังนี้

ระดับที่ 1 ความตระหนัก (awareness) คือระดับที่ผู้รับสารรับรู้ในความมีอยู่ของสื่อ ตามการรับสาร รับรู้เนื้อความสื่อตามที่เห็น ที่ได้ยิน รับสื่อเพื่อสนองอารมณ์ ความพอใจ เชื่อ และยอมรับในสิ่งที่สื่อเสนอ

ระดับที่ 2 ความเข้าใจ (comprehension) คือระดับที่ผู้รับสารสามารถเชื่อมโยง เนื้อหา กับองค์กระสื่อ และการทำงานของสื่อในแบบแผนทางวิชาชีพ เข้าใจ รหัส สัญลักษณ์ และความหมายของเนื้อความสื่อ

ระดับที่ 3 การวิเคราะห์ (analyze) การตีความ (interpret) คือ ระดับที่ผู้รับสาร วิเคราะห์ความเป็นวิชาชีพ และความเป็นธุรกิจของสื่อได้ ตีความรหัส สัญลักษณ์ และความหมายของเนื้อความสื่อได้ในระดับนามธรรม และความหมายแฝง

ระดับที่ 4 การประเมิน (evaluate) การตัดสิน (judgement) คือ ระดับที่ผู้รับสาร ประเมินจุดยืนของสื่อมวลชนได้ ตัดสินได้ว่าสื่อมวลชนมีความเชื่อมโยงกับอำนาจทางธุรกิจ ตีความรหัส สัญลักษณ์ ความหมายของสื่อได้อย่างเชื่อมโยงกับ แนวคิด อุดมการณ์ของสื่อและ บริบททางสังคม วัฒนธรรม

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวัด การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ ระดับมีเดียลิตเตอเรซี โดยผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของมีเดียลิตเตอเรซี และระดับมีเดียลิตเตอเรซี จากการศึกษา วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง แต่ในลำดับขั้นตอนของการสร้างเครื่องมือ หรือแบบ สอบถามนั้น ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการวัด เป็นแนวทางในการดำเนินการ แนวคิดดังกล่าว ประกอบด้วย

3.2.1 การสร้างหรือการพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคมศาสตร์ มีหลักการโดยกว้าง ๆ ดังต่อไปนี้ (Thorndike : 1971, บุญชม ศรีสะอาด : 2535, อุทุมพร จามรมาน : 2532, อ่างใน จุฬาลักษณ์ สุนทรวิภาส, 2540)

1) กำหนดขอบเขต โดยพิจารณาว่า สร้างไปเพื่ออะไร ใครจำเป็นต้องใช้ เครื่องมือนี้นี้ ในการใช้เครื่องมือมีเวลาให้เท่าไร ต้องการให้เป็นเครื่องมือระดับมาตรฐานหรือไม่ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในสิ่งที่จะวัด

2) กำหนดจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ที่จะใช้ในการวัดคุณลักษณะ รวมทั้ง ทฤษฎีหรือเนื้อหาที่ต้องการวัดเพื่อให้ทราบว่า เครื่องมือที่สร้างขึ้นนำไปใช้วัดสิ่งใดของผู้ตอบและ จะวัดในเรื่องใด ประเด็นใดบ้าง

3) ทำตารางโครงสร้างของเนื้อหาที่จะใช้วัดเพื่อให้ทราบว่า จะวัดคุณลักษณะในด้านใดบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดหรือเขียนข้อคำถาม และจะเชื่อมโยงเนื้อหา กับสิ่งที่ต้องการวัด

4) กำหนดรูปแบบของคำถามว่า จะมีลักษณะอย่างไร เช่น เป็นลักษณะเลือกตอบ ถูกผิด จับคู่ หรือเติมคำ เป็นต้น ซึ่งมีหลักทั่วไปในการเขียนข้อคำถามที่ดี คือ

- ใช้ภาษาชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่กำกวม ไม่มีความซับซ้อน สามารถสื่อความหมายได้ตรงกัน

- ใช้ข้อความที่สั้น กระชับ ไม่ฟุ่มเฟือย

- ใช้คำถามที่ให้ผู้ตอบเห็นทิศทางของคำตอบที่แน่ชัดว่า ต้องตอบใน

ลักษณะใด แนวใด

- แต่ละข้อคำถาม ควรถามเพียงปัญหาเดียว

- ไม่เป็นคำถามที่ทำให้ผู้ตอบเกิดความลำบากใจ หรืออึดอัดใจ

- ใช้ข้อความที่เป็นคำถามเชิงนิเสธ เฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น

- คำถามแต่ละคำถามต้องมีเกณฑ์ หรือระบุคะแนนอย่างชัดเจน เป็นต้น

5) เขียนแบบวัดหรือเขียนข้อคำถาม ให้สอดคล้องระหว่างเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการวัด ในตารางโครงสร้าง รวมทั้งเขียนให้สอดคล้องหรือตรงกับรูปของคำถามที่ผู้สร้างได้กำหนดไว้

6) จัดพิมพ์ข้อคำถาม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างข้อคำถาม ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหา ความชัดเจนของภาษาที่ใช้

7) นำแบบวัดหรือเครื่องมือที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ เพื่อปรับปรุงในด้านความเป็นปรนัยของข้อคำถามและเวลาที่ใช้ เพื่อจะได้นำผลมาปรับปรุงต่อไป

8) นำผลที่ได้จากการนำไปทดลองใช้มาวิเคราะห์ และปรับปรุงรายข้อให้มีความสอดคล้องตรงกับตารางโครงสร้าง โดยให้มีความครอบคลุมประเด็น หรือเนื้อหาที่ต้องการวัด แล้วจัดทำเป็นแบบข้อฉบับใหม่

9) นำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างจริง

10) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของแบบวัด อันได้แก่ ค่าเฉลี่ย ฐานนิยม ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเบ้ ความโด่ง ความแปรปรวน โดยอาจวิเคราะห์ทั้งฉบับหรือเป็นรายข้อ เพื่อให้ทราบถึงการกระจายของข้อมูล และ

นอกจากนี้ยังต้องวิเคราะห์ถึงความเที่ยง (Reliability) ความตรง (Validity) และอำนาจจำแนก (Power of Discrimination)

3.2.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เมื่อได้สร้างหรือพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ขั้นตอนต่อไปที่สำคัญ คือ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เพื่อให้การวัดมีคุณภาพและเชื่อถือได้ สิ่งที่จะบ่งชี้คุณภาพของการวัดมี 4 ตัวด้วยกัน คือ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537)

1) ความถูกต้องของการวัด หรือความเที่ยง (Validity) เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในบรรดาส่งชี้ทั้ง 4 ตัว การวัดจะถูกต้องก็ต่อเมื่อวัดในสิ่งที่ต้องการวัด หรือวัดได้ตรงประเด็นที่ต้องการ

2) ความเชื่อถือได้ของการวัด หรือความตรง (Reliability) หมายความว่า เมื่อได้ทำการวัดแล้ว ผลที่ได้จากการวัดมีความสอดคล้องเหมือนกันทุกครั้งหรือไม่ หากผลที่ได้จากการวัดเหมือนกันหรือสอดคล้องกันก็เรียกว่ามีความเชื่อถือได้ หากไม่เหมือนกันหรือไม่สอดคล้องกันก็เชื่อถือไม่ได้ ดังนั้นเมื่อสร้างเครื่องมือวัดแล้ว ควรได้ทำการทดสอบว่าเครื่องมือวัดจะให้ผลการวัดที่เชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด ก่อนที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล

3) ความไวของการวัด (Sensitivity) หมายถึง ความสามารถของเครื่องมือวัดในการจำแนกความแตกต่างระหว่างหน่วยต่าง ๆ ที่ต้องการจะศึกษาและวิจัย

4) การมีความหมายของการวัด (Meaningfulness) หมายความว่า เครื่องมือวัดนั้น สามารถจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สร้างขึ้นกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีความหมายชัดเจน (พินิจ ลาภธนานนท์, 2538)

โดยทั่วไปแล้ว การทดสอบคุณภาพของเครื่องมือวัดในงานวิจัย มักจะทดสอบเฉพาะความเชื่อถือได้หรือความเที่ยง (reliability) และความถูกต้องหรือความตรง (validity) เป็น 2 ประเด็นหลัก งานวิจัยใดที่สามารถทดสอบสถิติของ 2 ประเด็นนี้ได้เป็นที่น่าพอใจก็ถือว่างานวิจัยนั้นมีคุณภาพดีสามารถนำไปใช้อ้างอิงทางวิชาการได้ เนื่องจากการวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ จะช่วยให้เกิดความมั่นใจได้ว่า เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นมาสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงตามที่ต้องการ และมั่นใจได้ว่า ไม่ว่าจะนำไปเก็บข้อมูลเมื่อไร ถ้าอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่คล้ายคลึงกันย่อมจะให้ผลไม่แตกต่างกัน ส่วนการวิเคราะห์ความถูกต้องหรือความตรงของเครื่องมือวัดเป็นอำนาจของการใช้เครื่องมือวัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลว่า สามารถเก็บรวบรวมสิ่งที่ต้องการจะวัดได้อย่างถูกต้อง ตรงความต้องการของผู้วิจัยเพียงใด ดังนั้น การทดสอบทั้ง 2 ประเด็นนี้ จึงมีความสำคัญมากต่องานวิจัยทุกงาน (พินิจ ลาภธนานนท์, 2538)

สำหรับการทดสอบความเที่ยง หรือ ความน่าเชื่อถือและความมั่นคง หรือ ความตรงของการวัด มีหลักการและวิธีการทดสอบ โดยสรุปดังต่อไปนี้ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537)

วิธีการทดสอบความเชื่อถือได้ หรือความเที่ยง (Reliability)

1) วิธีการวัดซ้ำ (Test and Retest Method) เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดในการประเมินความเชื่อถือได้ของการวัด โดยการวัดแล้ววัดซ้ำอีกด้วยการใช้มาตรวัดเดียวกันกับคนกลุ่มเดียวกันภายในระยะเวลาหนึ่ง จากนั้นดูความสัมพันธ์ระหว่างผลของการวัด 2 ครั้ง ถ้ามีความสัมพันธ์กันสูงแสดงว่ามีความเชื่อถือได้สูง ปัญหาสำคัญของการทดสอบความเชื่อถือได้โดยวิธีการนี้ คือ ในบางครั้งผู้วิจัยไม่มีโอกาสที่จะวัดได้มากกว่า 1 ครั้ง นอกจากนั้นแล้ว ค่าของความสัมพันธ์ระหว่างการวัดทั้ง 2 ครั้ง ยังยากแก่การตีความหมาย เพราะอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงแนวคิด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้ผลการวัด 2 ครั้งไม่เหมือนกัน ปัญหาอีกประการหนึ่งคือ ช่วงเวลาการวัดยิ่งห่างกันนานเท่าใด แนวความคิดอาจเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้เราตีความหมายผิดเป็นว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการไม่มีเสถียรภาพของการวัด

2) วิธีการวัดแบบที่ทดสอบแทนกันได้ (Alternate Forms Method) มีลักษณะคล้ายกับวิธีการวัดซ้ำ เพราะเป็นการวัด 2 ครั้งกับคนกลุ่มเดียวกันที่แตกต่างกันอย่างสำคัญ คือ วิธีการนี้ในการวัดซ้ำนั้นใช้มาตรวัดหรือแบบทดสอบคนละชุดกับมาตรวัดชุดแรก แต่คิดว่าเป็นแบบที่แทนกันได้และมุ่งที่จะวัดสิ่งเดียวกัน มาตรวัดหรือแบบทดสอบนั้นจะไม่แตกต่างกันไปทางใดทางหนึ่งอย่างมีระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างมาตรวัดหรือแบบทดสอบทั้ง 2 ชุด จะเป็นสิ่งบ่งชี้ค่าความน่าเชื่อถือของมาตรวัด ปัญหาขั้นพื้นฐานของวิธีการนี้ คือ ความยากในการสร้างมาตรวัดที่สามารถทดแทนกันได้อย่างขนานกัน เพราะการสร้างมาตรวัดชุดเดียวที่ดี ก็ยากแก่การปฏิบัติแล้ว

3) วิธีการแบ่งครึ่ง (Split - Halves Method) การวัดด้วยวิธีการ 2 แบบ ดังกล่าวแล้ว ต้องทำการวัดกับคนกลุ่มเดียวกันอย่างน้อย 2 ครั้ง ซึ่งในทางปฏิบัติอาจทำไม่ได้ วิธีการแบ่งครึ่งเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงปัญหานี้ โดยการแบ่งเครื่องมือที่ใช้วัดออกเป็น 2 ส่วนที่เหมือนกันทำการวัดพร้อมกัน แล้วนำผลของการวัดทั้ง 2 ส่วนนี้ มาหาความสัมพันธ์กันเพื่อวิเคราะห์ความเชื่อถือได้ อย่างไรก็ตามปัญหาของวิธีการแบ่งครึ่งนี้ ก็คือ การแบ่งครึ่งทำได้หลายวิธี เช่น แบ่งออกเป็น ส่วนล่างและส่วนบน หรือแบ่งออกไปตามเลขคู่หรือเลขคี่ของคำถาม การแบ่งแต่ละครั้งจะมีผลต่อค่าของความสัมพันธ์หรือค่าความเชื่อถือได้ของมาตรวัด ดังนั้น การใช้วิธีการแบ่งครึ่ง จะได้ค่าความเชื่อถือได้แตกต่างกันทั้ง ๆ ที่วัดกลุ่มเดียวกันในเวลาเดียวกันถ้าแบ่งต่างกัน

4) วิธีการวัดความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency Method) วิธีการนี้

จะอาศัยการวัดเพียงครั้งเดียว แล้วนำไปทดสอบหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อถือได้ของมาตรวัดว่า มีความคงที่หรือความสอดคล้องภายในที่ระดับใด ซึ่งมีวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อถือได้หลายวิธี แต่ที่นิยมกันมาก คือ แบบครอนบาคอัลฟา (Cronbach's Alpha) และแบบคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder - Richardson)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการทดสอบความน่าเชื่อถือ หรือความเที่ยงของมาตรวัดมีหลายวิธี แต่สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์โดยส่วนใหญ่เป็นสถิติที่ศึกษาเชิงความสัมพันธ์ แต่ก็มีสถิติที่สร้างขึ้นมาโดยเฉพาะให้สอดคล้องกับแนวคิดและวิธีการวัดความน่าเชื่อถือแต่ละแบบ (พินิจ ลาภธนานนท์, 2538)

การทดสอบความถูกต้องหรือความแม่นยำ หรือความตรง (Validity)

การทดสอบความถูกต้องหรือความแม่นยำ หรือความตรงอาจจำแนกได้หลายประเภท แล้วแต่นักวิจัยว่าจะมองความแม่นยำของการวัดแตกต่างกันอย่างไร แต่อย่างน้อยที่สุดความแม่นยำของการวัดสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (พินิจ ลาภธนานนท์, 2538)

1) ความแม่นยำตามมาตรฐาน (Criterion - related validity) เป็นประเภทของความแม่นยำที่สอดคล้องกับสิ่งที่เราคาดหวัง ถ้าผลของการวัดมีความสัมพันธ์กับตัวมาตรฐานก็แสดงว่า มาตรวัดนั้นมีความแม่นยำตามมาตรฐาน ในทางวิชาการเรายังแบ่งความแม่นยำตามมาตรฐานออกเป็น 2 ประเภท คือ

- ความแม่นยำที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน (concurrent validity) เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างมาตรวัดที่เราสร้างขึ้นมากับมาตรฐานที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน

- ความแม่นยำตามการทำนายผล (predictive validity) เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างมาตรวัดที่สร้างขึ้นกับมาตรฐานอนาคตหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต

ประโยชน์ของการวัดความแม่นยำตามมาตรฐานประเภทนี้ ขึ้นอยู่กับคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้วัดและมาตรฐานหรือสิ่งที่วัดมาตรฐาน สิ่งสำคัญของการทดสอบความแม่นยำตามมาตรฐาน คือ การหามาตรฐานที่เป็นตัวแทนของสิ่งที่เราต้องการจะวัด ในกระบวนการทดสอบความแม่นยำตามมาตรฐานมีข้อจำกัดที่สำคัญมากคือ การหาตัวแปรที่เป็นมาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่มีความคิดเกี่ยวกับตัวแปรไม่ชัดเจน จะยิ่งยากต่อการหามาตรฐานที่จะนำมาประเมินมาตรวัดตัวแปรนั้น ๆ

2) ความแม่นยำในเนื้อหา (Content validity) สิ่งที่เป็นสาระสำคัญของความแม่นยำในเนื้อหา คือ ความครอบคลุมของมาตรวัดในเรื่องที่เป็นเนื้อหาของสิ่งที่ต้องการวัด ทั้งนี้การศึกษาความแม่นยำในเนื้อหา ผู้วิจัยต้องดำเนินการในด้านต่าง ๆ คือ

- ต้องสามารถระบุเนื้อหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่จะวัดนั้น ได้สมบูรณ์

- จะต้องเลือกตัวแทนจากเนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ละด้านออกมาได้อย่างดี

- จะต้องนำตัวแทนหรือเนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้ มาจัดระเบียบให้อยู่ในรูปแบบที่สามารถทดสอบได้

การทดสอบความมั่นคงในเนื้อหาของการวัดแนวคิด แต่ละแนวคิดจะยากง่ายต่างกัน ทั้งนี้เพราะบางแนวคิดยังไม่มี การตกลงในด้านเนื้อหาที่แน่นอน ดังนั้น ความมั่นคงในเนื้อหาจึงขึ้นอยู่กับความเพียงพอของรายการที่จะนำมาใช้เป็นเนื้อหาของมาตรวัด โดยยังไม่มียุทธวิธีที่รัดกุมในการประเมิน อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่สุด คือ ผู้วิจัยจะต้องสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดนั้น ๆ อย่างถี่ถ้วน ก่อนที่จะสร้างมาตรวัดนั้นขึ้นมา

3) ความมั่นคงตามตัวสร้าง (Construct validity) ตัวสร้างในที่นี้หมายถึง มาตรวัดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมาจากแนวความคิดและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการให้ตัวเลขกับคุณสมบัติที่กำหนดไว้ในงานวิจัย การทดสอบความมั่นคงตามตัวสร้างจะใช้เมื่อไม่สามารถหามาตรฐานหรือเนื้อหาที่เป็นที่ยอมรับได้ว่าเพียงพอแก่การทดสอบความมั่นคง

การทดสอบความมั่นคงตามตัวสร้างของมาตรวัดนั้น มีขั้นตอนที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการดังนี้ คือ ระบุความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีระหว่างแนวคิดหรือตัวแปรต่าง ๆ หากความสัมพันธ์เชิงประจักษ์ระหว่างมาตรวัดและแนวคิดต่าง ๆ เหล่านั้น มีความหมายของความสัมพันธ์ที่พบว่าช่วยให้ความชัดเจนกับมาตรวัดที่สร้างขึ้นมา

สิ่งที่เป็นหลักฐานสำคัญของการทดสอบความมั่นคงตามตัวสร้าง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้หลายตัวที่กำหนดให้เป็นตัวแทนของแนวคิดเชิงทฤษฎี (theoretical concept) กับตัวแปรภายนอกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในเชิงทฤษฎี จะต้องมีความคล้ายคลึงกันในด้านทิศทาง อัตราของความสัมพันธ์ และความสอดคล้องกัน ถ้าตัวบ่งชี้แต่ละตัวกับตัวแปรภายนอกมีความสัมพันธ์กันคนละทิศทาง มีอัตราความสัมพันธ์แตกต่างกัน ก็แสดงว่าตัวบ่งชี้เหล่านั้น วัดแนวคิดในด้านที่ต่างกัน หรือวัดแนวคิดอื่น ๆ ที่ไม่ใช่แนวคิดที่ต้องการศึกษา แต่ถ้าความสัมพันธ์สอดคล้องกันทุกตัวบ่งชี้ก็แสดงว่ามาตรวัดนั้นมีความถูกต้องในตัวสร้าง (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537)

โดยสรุป ความเชื่อถือได้ของการวัด คือ การที่ผลที่ได้จากการวัดหลายครั้ง มีความสอดคล้องกัน ซึ่งเราจะทราบต่อเมื่อได้มีการวัดหลาย ๆ ครั้ง การวัดหลาย ๆ ครั้งนี้ ให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) ที่เราจะมาใช้ทดสอบความเชื่อถือได้ ส่วนความถูกต้องของการวัดนั้น เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความคิด (หรือทฤษฎี) มาเป็นสิ่งตัดสินว่าเราวัดได้ถูกต้องหรือไม่

ความถูกต้องของการวัดพิสูจน์ได้จากความสอดคล้องกันระหว่างตัวบ่งชี้ว่า ได้วัดสิ่งที่ต้องการจะวัดหรือไม่ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2537)

จากแนวคิดเกี่ยวกับการวัดข้างต้น เมื่อพิจารณาร่วมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้แล้ว กล่าวได้ว่า การวิจัยนี้ นำแนวคิดเกี่ยวกับการวัดมาใช้ในการพัฒนาเครื่องมือวิเคราะห์ระดับมีเดียลิตเตอเรซี โดยพยายามสร้างความแม่นยำในเนื้อหา (content validity) ด้วยการสำรวจและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับมีเดียลิตเตอเรซี และแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้อง จากนั้น จึงกำหนดขอบเขตเนื้อหา ประเด็นสำคัญ สำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนาข้อถาม และคำตอบหรือตัวเลือกแสดงระดับมีเดียลิตเตอเรซี และทดสอบความเที่ยงของเครื่องมือด้วยวิธีการวัดซ้ำ